

Tatar-11
1-101

48-مندرجہ سی :

شیخ جمال الدین

« العروت الوثفی »

مقالہ لری

بوکونگی بغداد

الوغ بابامزنگ قیمتی

میراثی

ع . دین محمد

اسلام و یر

محمد ظامر باشوگالوف

حضرت علی رضی اللہ عنہ

فرمانی

محمد یوسف دیردیف

نو شیروان یاوشفی

سریکف ہم منہاج صدر الدینف

مکتب طشندہ اوکو

خیر اللہ عیدوف

سلیمہ یا کہ غفت

کو بکینسکی

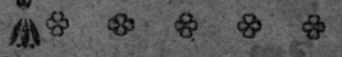
تور

عدد ۲۳-۲۴ N 23, 24

۳۰ دیکابر = سنہ ۱۹۱۷

محرری: رضا الدین بن فتح الدین
ناشری: دم . ساکروم ، نااکر میظہ

۱۹۱۸ نجی یل ئوچون

شعرلر:

== سویم بیکه ==

ژورناله مشتری قبول ایتلدر.

۵ نجی یل دوامی

خاتون قر عالمی یارتی عالم، یارتی دنیا؛ آنکده کیره گی،
تاوشی، سویلیسی سوزی بار. آنکده مسئلهسی باره «سوم بیکه»
ژورنالی خاتون قر دیسانده جققان برنجی ژورنالدر، که اول،
وقتک اورلغیه، قیمتجیاک ننگ جامادن طش کوندن کونگه آرتوب
طروونه قارامیچه، دورت یل دوام ایتدی. غنوار باشنده ۵ نجی
بلنک ۱ نجی نومری چقادر.

۱۹۱۸ نجی یل ئوچون «سویم بیکه» ژورنالی فارماتی زور
ایتلوب یاخشی کاغدهدده باصلاچاق. بر یللق کاغده حاضرلهندی.
خاتون قر عالمن ادبیات بلهن تانشدرر ئوچون «سویم بیکه» ده
بوندن صولک. ادبیاتقه زور اورن بیرلهچه کدر.

آیغه بر چغا.

بهاسی: یلغه ۱۲ صوم؛ آلتی آیغه ۷ صوم.

آدریس: Казань редакция «сюем Бика»

ناشری محرری: یعقوب خلیلی.

حسن شاهردان «آتاباسار»

کوزیمه

ئهی کوزم آتما اوغکنی، بر ماتورنگ فاشینه.
درد صالوب قویب محبت الما حسرت باشیکه.

کوز اوغک توشکهچ ماتورغه بهش کولکک بولغانور
ایقالوب باصور محبت اونلاری یالقونلانور.

تاپینور اوجمق بولوب کولکک ماتورنگ آلدینه.
تزله ورگه توری کیلور، تورلی زحمت آلدینه.

نجهکوروب کولکک همان، هر نهرسه که اثرله نور.
الغفات ایتمی ماتور دیب، کولکک خفالانور.

سین سولای همان، یانارسک صزلانوب نهرنب کیوب
قافلانور یوزک صولغوب، ایگرنوب قان بهش توکب.

حقی

۱۹۱۸ نجی یل ئوچون

== بالالار دنیاسی ==

ژورناله مشتری قبول ایتلدر.

بالانی سویم، آنک بوستن باشن بوته شو، تاماغن طویدرو
بله نگنه ولسی، آکا معنوی آرقده کیرهک، بالانک ته تی بولغان
کیک جانیده بار، جانیده آرق کیرهک. جانیه آرق معنوی تریه
بله نگنه بولور. «بالالار دنیاسی» ژورنالی آنک جانیه آرقدر.
اول آنده ئورینگ ادبیاتن، تاریخن اوقی. ههر آناعه «بالالار
دنیاسی» ژورنالی آوب شوک بلهن بالاسن تریه ایشو لازمدر.
بهاسی: یلغه ۱۲ صوم؛ آلتی آیغه ۷ صوم.

آدریس: Казань редакция «сюем-Бика»

ناشر و محرری: یعقوب خلیلی.

ناچارچه «بالالار دنیاسی»

ديکابر ۳۱ - ۱۹۱۷ سنه

ربيع الاول ۳۰ - ۱۳۳۶ سنه

شورا دمر والوغ هادير

شيخ جمال الدين

(باشى ۲۲ نجى عددده)

بر کيمسه ننگ فائده سينه بولغان سوزلرينه اشانماو و ضررينه بولغان سوزگه درحال اشانو بزلرده طبيعي بر عادتدر. مثلاً مين، بو کون چيقوبده عقیده سى الك بولغان بر كشي حقتده، الله تعالى دن قورقمى و ادبلى آدملردن حيا قيلمى: «گوزل آدم بولسه ده دینسزدر» ديسم بيك آز زمان ايچنده خلقلرشول مسكين آدمنى زنديق و ملحد اعتقاد ايته چكار و: «بو آدمنگ دینسزلىگى نى برده، بو نیندى اش قيلدى و ياكه نیندى سوز سويله دى؟» ديب نفتيش و محاکمه قیلونی کونگله رینه ده کیتورمازلر.

اسلام دیننده الك الوغ گناه، بر آدم که دینسزلك پايه سى بيرو و عقیده لرکه حاکم و مسلط بولودر. حالبوکه فضل و عرفانينى، شهرت و اقبالينى آرزو ايتمگان و مسلکينى ده اوزمسلکمزگه موافق کورمگان کشيلرنگ هر برينى اوشبو «دینسزلك» پايه سینی بيروب کوزدن و اعتباردن توشرو بزگه بيك قولای کيله در.

بر كشيگ كفرينه طوغريسدن طوغرى طوقسان طوقز احتمال بولوبده اسلامى حقتده يالکزر رگنه احتمال بولسه، طوقسان طوقز احتمالغه قارشو شول بر احتمال برله آنى كفردن قورتولدر و لازم بولغان حالده بزلر بالعكس طوقسان طوقز احتمالغه قارشو بر ضعيف احتمالى ياقلاب اوزمزم سويمگان و حرکتلرينده بخصوصى منفعتلرمزگه خلاف کورگان کشيلرمننگ هر برينى کفر قابريقه مزده کافر ياصاب چيقارمقده مز. ايمانى حقتده بولغان طوقسان طوقز احتمالنگ بزنگ قاشمزده هيچ اهميتى يوقدر.

عربستانده الك الوغ آدملر «وهايى» لق برله، تورکستانده «فارماصون» لق و عجمستانده يايلىق برله (روسيه اسلاملى آراسنده «دینسز» لك، «دهرى» لك و «مارقى» لق برله) تهمت قيلنه لر.

تعجب اورنى شوادرکه اوشبو عنوانر برله تشهير ايتولگان آدملرنگ کوبسى اسلام دينينى و مسلمانلرنى مدافعه، مکتب و مدرسه لر احيا قیلو، معيشت محاربه لرنده مسلمانلرنگ مغلوب بولماولرى يولنده حياتلرينى، عمرينى وقف ايتگان فداکارلر بولادر. بو اش بتون اسلام مملکتلر ننده ده بر توسلى بولوب آيروملق يوق. چيتلردن بره و آرامزغه کروبده: «اي مسلمانلر! فلان و فلانلر، سزنگ الك عقللى و الك عاملى، فاضل و حسن خلقلى آدملر کز بولولرندن اوستون اوزملىکزنگ سعادتى ايچون طريشولرى اعتبارى برله الك خير خوا و حميتلى آدملر کزدندر. فقط سز مونلرنى وهايلىق، ماصولتق، دینسزلك، دهريلک برله اتهام قيله سز (مسلمانلقدن چيقاره سز). يوقسه سزنگ دينگر عقل و علم، فضل و ادب، حسن خلق و حميت برله برلكده جيولميدرمى؟» ديسه بو سوزگه قارشو نیندى جواب بيرمز؟..

بو کون مصر مملکتنده اسلام دينى و مسلمانلر نفعى ايچون اجتهاد قيلوچى نى قدر غيرتلى «قلم» بولسه هر برى جمال الدين تريبه سنده يشکانلردر. مگگر برله اشلكلى قاملر و فکرى باشلرنى اسلام دنيا سينه هديه قيلغان بر جمال الدين مز بار. ايندى اولده مى وهايى (دینسز) در؟..

حق سبحانه و تعالى رحمت ايتسون، شيخ جمال الدين نى ايران و افغانستان، تورکيه و هندستان، مصر و آوروپانگ هيچ

برندہ راحت طوتمادیلر. و هیچ بر اورندہ حضور قلب برلہ اوپرتمادیلر. اگرده جمال الدین، موندن سوک یوقلامازلی روشده منگولک اویاتو حقنده مسلمانلق دنیاسینه حقیقی درس بیرونی تاشلاب یاکه یالقاوانوب بوش طورسه ایدی دنیانگ هر اورتده حرمت کورگان، دنیانگ ماللری منصبیری اوزینه صو اورتده آغوب کیلگان بولور ایدی. فقط اول عالیجناب آدم، اوزینگ بلند مقصودی ایچون زمانه نك هر بر قانیغلقلرینه قارشو کورمه پردی و باشقهلر نك کوچلری بیتمازلک مختلرگه قارشو طوردی. بیک کوب آدملر نك مجبورلک برله یوکلرگه ده طاقت کیتورمازلک آورلقلرنی اوز اختیاری برله یوکلهدی. کمال بک تعبیری برله سویله سهك، شیخ جمال الدین، شهید ذی حیات ایدی: «نه دولتدر شهید ذی حیات اولمق بو دنیاده...»

بزنگ مبارکلامز شیخ جمال الدین حقنده سویلی طورغان «وهابی» لقی شیخ محمد عبده حقنده ده دریغ ایتمیلر. مونلرنک کهر فابریقه لرندہ محمد عبده ایچوندہ کفرلک اشلہ نوب طورادر. فقط محمد عبده اثری میدانده بولوب نیندی گنه معنا برله بولساده بو اثرده وهابلق علامتی بارمی؟ بولسه قایسی یرده؟.. الله رضا بولسون مونی حاضر بیان قیلگرا..

بعضیلر: «محمد عبده نك زهدی، اوزینک علمی نسبتده توکل ایدی» دیلر. بلکه درستدر، شولایدر. لکن محمد عبده بتون عمرینی نقل نمازی اوقوب و مسجدده اعتکاف صاقلاب اونکارگان بولسه ایدی، بو اشلری اسلام دنیاسی ایچون دخی ده فائده لیراق بولاچقمی ایدیمی؟.. هانوتو کبک فرنک عالمینه قارشو چیقوب ده میلیونلر برله اناالا طورغان مسلمانلرنک حقلرنی مدافعه قیلو، بتون عمرینی مسجدده نقل نمازی اوقوب اونکاروگه کوره توایی بولسه کیرهك. بز، شولای ظن قیلمز.

تابعیندن بولغان ابو قلابه اسملی کمسه (۱) که حضرت عمر: «مسجد پوچماغنده اوطوروکه کوره بالارک و عائلهک ایچون رزق کسب قیلوب یورووک مینم قاشمده یاخشیراق» دیگان ایدی. بله سزمی مونگ سببی نیندی نرسه ایدی؟ مصرفه بز بولغان شول زمانده ابو قلابه، اوزینک ایکی اوچ بالاسینه آشارغه تابودن عاجز قالماز ایدی. لکن حضرت عمر شوگده تنبیه قیلورغه لزوم کوردی. اما محمد عبده اوچوز میلیوندن عبارت بر عائله ایچون

(۱) بو ابو قلابه نك کیم ایکانلگنی بز یاخشی بله آلبادق. عبدالله ابو قلابه بن زید بن عمر الجرمی البصری اسملی الوغ بر عالم بار. حنیفه، ابن عباس، ابو هریره، انس و باشقهلردن حدیث روایت ایته. بعض بر حدیثلری صحیح بخاری ده ده بار. لکن بو آدم حضرت عمر کورمگان بولسه کیرهك. ۱۰۴ یاکه آوغنه سوک شامده وفات ایتمکان ایدی.

طریشورغه مجبور ایدی. مونه بو کونده جمال الدینمزده محمد عبده مزده یوق. اسلام دنیاسی حقیقت حالده برغربت ایچنده یااگرلق برله موکلی ویوق روشده اشلکسز طورادر.

موندی دین خادملری و اسلام حامیلری بزنگ طرفمزدن رحمت برله یاد قیلورغه، خیر دعا برله روحلرینی شادلاندررغه تیوشلی. تاکه بزدن سوکگلر، بزنگ ایزگی اشلر اشلرلک و خیرلی یادکارلر قالددرلق فضیلتلردن محروم بر قوم ایکانلکمز برله اعتقاد ایتماسونلر، کفران نعمت ایچوچی و ناکور بر قوم بولوومزنی حسابلاب ملت یولنده خدمت ایچو فکریدن سووغاسونلر. اوچ بیش یل مقدم بر فرنک میگا: «فن و صناعت قیمتی لودن محروم بر قومسز شولای بولساده بو طوغوروده معذورسز! لکن اجتهاد و غیرت اهللرنک قدرلرینی بلورلک فکر کر بولماووی الوغ قباحتلک بولوب. بو طوغوروده معذور توکلکسز. شوک ایچون و قباحتکر عفو بولماز» دیگان ایدی. فاعبروا یا اولی الابصار! . اعاکف بک مقاله سی تمام بولدی).

(۳) بعض بر آدملر «شیخ جمال الدین قهوه خانلرده، جای خانلرده اوطورادر، اوراملرده یوریدر، عمومی باقچه لرغه یاروب موزیقه تکلیدر، اسلام عالملری آراسنده کیو عادت بولمغان کیوملرنی ده کیه در ایدی. بو اشلر مسلمان علمی ایچون کیلشمی، اوخشامی دیب انتقاد ایتهلر.

مونلرغه قارشو محمد عبده حضرتلری اوشبو جوانی بیره در: جمال الدین بو اشلرنی قیلسه بعض بر وقتلرده غنه قیلوب طوتاشدن شولای یورمیدر هم ده اوزینک وقارینه خلل کیتورمیدر ایدی. شوشی وقتلرنده آندن خلقلر استفاده قیلهلر، کورشهلر، مشکلرینی صوریلر ایدی. بلکه توره لر نك کوبلری برله شوشی اورنلرده اوچراشوب کورسه اوزینک کورگنده بولغان نرسلرینی شوشی اورنلرده آنلرغه آ کلانه در ایدی. الله تعالی عزیزمتلرنی سوو قیلیندن رخصتلر برله عمل قیلونی ده سویده در، اویون تاوشلری بیک کوب خسته لیکلرگه خصوصاً روحانی آوورولرغه شفا ایکانلگی و قایقولرنی تاراتقالمقی معلوم. مونده ذکر ایتمولگان نرسلرنی قیلودن مؤمن و مسلمانلری کیم منع ایته در؟ مباح اشلرنی قیلوده نیندی ضرر بارا..

سیدنک کیچهلرده کرسناوسکی باقچه ده باشنده جاماسی، اوستنده جبه سی بولغان حالده قهوه ایچوب موسیقی تکللاب اوطوروننی عیله ب سویله وچیلرنی مین اوزمده «پتربورغ» شهرنده بیک کوب مرتبه کوردم و ایشتم. «عالم بولغان کشی که

بارگرا! دیدی. ایکنچی وقتده تگی کشیلردن «شول درویش، سزگه نیندی جواب بیردی؟». دیب صورغان ایدم. «مونه شوشی کاغده یازوب بیردی» دیب بیر کاغذ کورساتدیلم. مین شول کاغذنی بویرکه هیچ بر اوزگه رتمی کوچرم:

کینوماتوغرافغه باروب اوطورورومه رسول اللهنی تکذیب قیله یا که تکذیبنی لازم ایته طورغان بر اشده یوق. مونگ اوستینه آنده اوطورغان وقتنده غیبت سویلمیم. آفات لساننگ بتونسندن بلکه باشقه اعضالرده بولغان آفاتلارنگ همه قسملردن سلامت اوطورام، ایچمده جیولوب یورکان قایغولر یاخشی غنه تارالار. کوکلم طنچلق تابا روحم کونه ره. مونلردن باشقه صنایع نفیسه همده طبیعی منظره لرنگ تاثیرلری برله قلمه شوق کیله. مشهور بر عالمنگ: «لیست الغایه من الارغنون اللهو فقط بل الغایه منها مصاحبه النفوس العالیة و مجاورة العالم العلوی و سماع نداء ارجعی ایتهما النفس الغریقة فی الاجسام المد لهمة فی فجور الطبع الی العقول الروحانیة و الذخائر النورانیة و الاماکن القدسیة فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر» دیگانتجه آنده اسکرپیکه تاوشی ازل طرفدن کیلوبده لایزال غه باروب طورومزنی و شوشی سفرمزده «دنیا» اسملی بر کوپردن آرقلی اوتومزنی اولگی حالزندن آیرلونگ حسرتلرینی سوکغنی وصلتلرگه شوقنی موکایوب تصویر قیله در. مونلردن باشقه کینوماتوغرافده کورلگان ماجرالر تاثیرلی برله کوکلگه یا کا موضوعلر و یا کا فکرلر توشه، بعضی وقتده جلدلر برله کتاب اوقوب آلا آلمی طورغان معلوماتلر بر ساعت مدتده آنادر. آنده ملترلرنگ اقرضلرده حکومتلرنگ یمرلورلرنده بولغان سیبلر مجسم ایتلوبده کورساتولنه. مین شول کینوماتوغراف ایچنده اوطوروب کوب سیاحت ایتم تونیللر آرقلی اورمانلر و باقچهلرده زور کول بهیلری و شارقلر تیره سنده یوردم، دکتر فورطنلرینی مشاهده قیلم. طلبله و غرناطه، استانبول و بغداد بیکین و دهلی بیک تاریخی شهرلرینی کوردیم. دنیاده بولغان یوزتورلی ملترلرنگ عرف و عادتلری کیوم سالوم و معیشتلری اجمالی صورتده گنه بولسهده کوزدن اوتدی. شوشی اشلرنگ قایسی ایندی شریعت طرفندن منع ایتلونه در؟.. کینوماتوغراف لوح محفوظ توکل. اما انسانلرنگ فضیلت و ذالتلرینی حیل و مکرلرینی فحش و فسادلرینی اخلاق و عادتلرینی باشلرینه کیلورگه ممکن بولغان بلالر و فاجهلرینی حسرتلر و فلاکتلرینی کورسهته طورغان بر عبرت کوزکیسیدر. درست آنده به زوق و حرام اشلرده بولورغه ممکن. اگرده یا کیشلق برله شوندی وقتغه طوغری کیلگالکمرنی بلسهک بز هیچ یوانمی چیقوب کیتهمز. بزنگ اوز طوغرومزه سزگه بیره طورغان جوابمز

شوندی اش کیلشمی صوگ ایندی» دیب سویله وچیلر هر مجلسده بولادر ایندی.

سید جمال الدین اوزی ده بزگه: «سز، بزنگ کورشمیزده گی عمومی باقچهغه بلکه کیله طورغاندرسز، مین کیچهلرده آنده کروب اوطورام، تفرج و استراحت قیلم شونده یانیمه کیلوب اوطورسه کز یاخشی بولور ایندی» مضموننده بر سوز سویله کان ایدی.

باشقه بر حرام اش قانشماغانده و حرام بر عملگه باعث و مقدمه بولوی بلنگانده موزیقه و شعر تکللاب اوطورو یا که شعر سویله و موزیقه اویناو اسلام شریعتی نظرنده ممنوع بر اشدر دیب بلیم. آدملرینی هر تورلی کدرلر، المار، مصیبت و غم لوراب آغانلر. دنیا فاجهلر و فلاکتلردن عبارت. بر دقیقه شادلق بولسه آکا مقابل اون ساعت قایغو بولادر.

باشقه اعضالرغه نسبت برله روح بیک آری و اوشه نه، راحتک استرگه مجبور بولا. روحنگ استراحتی و غذاسی مادی نرسه لر توکل بلکه علم فکر، خیال، موگ، امید بیک معنوی نرسه لر. کوزل تاوشلر، کویله ولر هم معنوی غذالرجمله سندن.

ایچ پوشو و روح توشو خسته لکینه مبتلا بولغان کشیلر و غربتک که توشوچیلر ایچون الک شقالی دوالر ایتلوب سیاحت قیلو، کوزل اویون تاوشلری تکللاو بیک نرسه لر کورسه تولنه. روحی آرخان. ایچ پوشون یوده کان بر آدم، موزیقه تکللاو سیبلی اولگی نشاطی و اجتهادی قایتوینی، قایغولرینک بر قدر تارالوینی، روحینک استراحت قیاوینی بلسه و اوز تجربه سی برله شونی آکلله شول کشی ایچون ایندی موزیقه تکللاو، موزیقه اویناوی جهتن و نیندی شرعی دلیلگه بنا قیلنوب حرام بولسون؟ عیناری حرام ایتملگان نرسه لرنگ حکملری نیتلرگه قازاب یورسه کیرمک. بر نرسه نگ بر کشی ایچون «لهو» و «آله لهو» بولوی و ایکنچی بر کشی ایچون بتونلای باشقه نرسه بولوی ممکن.

کینوماتوغرافده اوطوروجی بر درویشگه: «تقصیر! موندی اورنلرده اوطوروب طورو سزنگ بیک الوغ آدملر و دین عالملری ایچون یاریمی، شریعت منع ایتمیمی؟ بو سؤالمز، سزگه تعرض و اعتراض قیلو باندن توکل بلکه باری بلسمز کیلورن گنه...» دیگانلر ایدی.

درویش آنرغه: «مین الوغ آدملردن همده دین عالملردن و عالملردن توکلن، آنلر ایچون موندی اشنگ یاراب یاراموی حقنده سوز سویله وگه حاجت یوق، اما اوز حقنده سزگه جواب بیررگه ممکن، لکن موندی وقت بیک قسقه، سز مینم اوز اورنمه

اوستومزگہ کیچہ گنہ کیلگان تاتارلر محروم ایتوب طور دیلر دہ سوگندن بزنی روسلرغہ تابشر دیلر. بز بو کونگہ قدر تاتارلر دندہ روسلر دندہ اوز حالمزگہ لائق یاخشی معاملہ نی کورہ آلمان ایدک.

چنگیز بالالری بو طرفغہ مغول، تاتار، اویغور تورکری قیلندن قرق تورلی خلق حیوب کیلدیلر ایسده، ایدل بویلر ندہ دشت قیچاقدہ اوزلر ندن اون الوش و بکرمی الوش کوب بولغان تورک قومینہ آرالاشوب اوزلر ننگ اسملرینی، دینلرینی، نسللرینی غائب قیلدیلر و یرلی تورک کرگہ بتولای تمثل ایتدیلر. «اوزباک» زمانندہ کیلگان ابن بطوطہ، اوشبو اولکادہ «تورک» قومندن و تورک تلندن، اسلام دینندن باشقہ بر نرسده کورہ آلمادی.

باشقردلر ننگ اسملرینی باشلاب دنیاغہ چیقاروچی سیاح ابن فضلان، آنلر ننگ «تورک» قومندن ایکانلگینی آپ آچیق ایتوب بیان قیلدہر. خنزور تورکاری، قیچاق تورکری، اوغوز تورکری قیلندن «باشقرد» لرننگ دہ «باش یورت تورکری» دیگان سوزدن مخفف بولونده شبہم یوق. «باش یورت»، «باشقرد»، «باشقرد»، «باشقرد» سوزلری آراسندہ غی یاقینلق هر کیم گہ معلوم. «باش یورت» سوزینی ابن فضلان «باشقرد» روشندہ ایشکان و یاکہ سویلہ وچیلر بر آز مبہم روشدہ سویلہ گانلر دہ ابن فضلان بر آز اشتباہ قیلغان بولور. بوکون اورال، ایدل بویلر ندہ تورکستان و باشقردستاندہ، قرغیزوقازاق دالاسندہ معیشت ایتوچی مسلمانلر، بلغار تورکری برلہ اویغورتورکری ندن باشقہ توکل. مونلر ہمہ سی بربرینہ دین ہم نسل قارنداشلری بولوب آرارلر ندہ غی شیوہ آیروملغی عدنان عربلری برلہ قحطان عربلری آراسندہ غی آیرمدان بیک کوب کیم درجہ دہ.

آناتولی و عثمانلی تورک لرنندہ گریک قانی غالب بولغانلقدن تورکلکنی صاف حالندہ صاقلاوچی خلقلر ایدل و اورال ہم دہ نورکستان تورکری ایکانلگی معلوم.

چنگیز بالالری برلہ بو مملکت گہ کیلوچی بتون عسکر، مؤرخلر سوزلرینہ کورہ اوچیوز مک مقدارندہ بولوب مونلر ننگ دہ الک کوب قسمی «تاتار» توکل بلکہ اویغور تورکری ایدی. مونلر کیلگان وقتدہ بو مملکتدہ یرلی خلق و توب خواجہلر بولغان تورکلر (بلغار تورکری، اوغوز تورکری و باشقارل) بر یاروم و بعض روایتلر گہ کورہ ایکی میلیون مقدارندہ ایدی. عمرلرینی صوغش برلہ اوتکارولاری سببلی چنگیز بالالرینہ ایہررب کیلوچیلر ننگ معجزہ قیلندن افراط اورچولرینہ احتمال بیرو ممکن توکل. اوزلکسز بولغان صوغش سببلی قوملر آرتمیلر بلکہ کیملر. موندن باشقہ، روسلر طرفندن مغلوب بولغانلر ندن سوگ چنگیز بالالرینہ ایہررب

شوشی، باشقہ لر طوغر و سندنہ سوز سویلہر گہ حقمز یوق. چونکہ موندی اشار نیت گہ قاراب یوری، کشیلر ننگ نیتلری بزگہ معلوم توکل...»

درویش طرفندن یازلغان یازو شوشی اورندہ تمام بولدی. مونی محاکمہ قیلو بزنگ اشمز توکل.

هر حالده موندی نرسہلر برلہ کشیلر نی مؤ اخذہ ایتو و عیبہب سویلہ ونہایت درجہ دہ واقلق ہم اخلاق عالملری طرفندن «قافورات» دیب تمییر قیلنہ طورغان مستہجن نرسہدر. برکشی غیبت برلہ حضور لانونب اوطورماسہ، کشی حالی برلہ شغلہ نمہ سہ شونک اوستیندہ کون بونچہ چوقچنوب، انہ برلہ قیوقازوب عمر اوتکارسہ بو کشی نشینی بر آز راحتلہ ندرر گہ محتاج بولماز دیسزمی؟ یوقسہ بو کشینگ روحینی حسسز و شعورسز دیب بلہ سزمی؟ آرغان ذہنتی تیک اوطوروب یال ایتدرو ممکن توکل. چونکہ تیک اوطورو اوزی، کون بونچہ آشلق صوغوغہ کورہ دہ جیتون!..

•••

سید جمال الدین ننگ بزابدل و اورال بویلر ندہ غی مسلمانلر نی «تاتار» سانابدہ چنگیز و تیمورلر نی اورننگ کورساتوب کوکل کوتہرر گہ دیملہ وی ایسہ باری خلقلر ندن بزنی «تاتار» دیب ایشتوگہ و یاگلش یرلگان خبرلر گہ بنا قیلنودن غنہدر. یوقسہ بو جدی بر تفتیش و فنی تدقیق نتیجہ سی بولغان اش توکل.

بزنگ بالارمز، شہرلر توزوچی، زراعت و تجارت برلہ شغلہ نوب بتون دنیا خلقی برلہ دوست طوروچی ومدنیت توزوچی ہم ایجاد و اختراع قوتلرینہ مالک فضیلتلی و شریف برقوم ایدی. اگر دہ اوستلرینہ تاتارلر کیلوب بلا یاغمورلری یادرمغان بولسہلر ایدی بزلر بو کوندہ انگیزلر، نمسہلر طرفندن کوچرکچ ایتلوب طوتولورلق علملی، مدنیتلی بای وشہرتلی برقوم بولغان بولورایدک. واقعدہ چنگیز و آنلر ننگ بالالری بزنگ بالارمز بولو توکل آنلر برلہ بزنگ آرمزدہ نسل و تل برلگی کبک یاقینلق دہ یوق. آنلر مغول قومندن ایدیلر (۱)، بزلر تورک قومینہ منسوبلر مز. چینگیز بالالری اوزلری دہ، چیتلر طرفندن «تاتار» اسمی یرلوگہ رضا بولمیلر بلکہ مغول بولو برلہ افتخار قیلہلر ایدی.

بز، تورک قومی ایدل ہم اورال بویلر ندہ بولغان اولکاننک توب خواجہلری و عصبہ لریمز. بز بو اورنلر دہ اہندی نیچہ مک یللدن یرلی یاشیمز. اوز یرمزگہ اوزمز تصرف قیلودن بزنی

(۱) ابو بکر محمد بن جعفر نرشخی ننگ ۳۳۲ نجی ہجری دہ تالیف ایتکان «تاریخ بخارا» اسلی کتابینک فارسیچہ ترجمہ سی. پاریز باصہ سی. ۲۷۱-۲۸۷ نجی بیتار.

یوریدر ایدک.

اوشبو یوللرنی یازوب اوطورغان و قتمزده تاریخ علمی برله شغله نوجی یاش عالممزدن احمدزکی افندی ولیدی عزلتخانه مزکه کردی و سوزدن سوز کیتوب بحتمز سید جمال الدین افغانی غه کیلیدی.

احمد زکی ولیدی مونگ حقنده: «سید حضرتلرینک پیروغرا دده نی قدر طورغانینی بلمیم اما شول وقتده بولغان مستشرقلر آنک برله تانوشماغانلر آنی یونلای بلماکلر حتی فارسی نلنده متخصص بولغان قارت ژوقوفسکی ده آندن خبردار توکل، مین شونی بلهم» مضموننده برسوز سویله دی.

«مونگ سببی نیندی نرسه بولور بلیمسزمی؟» دیگان سوالیمه: «چونکه جمال الدین سیاسی آدم بولغانلقدن و سیاست برله شهرت چیقارغانلقدن روس مستشرقلری آنی باشقه سیاسی آدملر برله بر جمله دن حساب ایکانلرده عالم و علما ایکانلگنی خاطرلرینه کیتورمگانلر و شول سببدن آنک برله تاشوب و قاتشوب یوررکه لزوم کورمه گانلر» دیدی.

بو احتمال شولایدیر. لیکن بزنگ آرمزده برزات هر وقت: «اصل یازاتولوری و طبیعتلری جهتدن روس خلقی علم آدملری توکل حتی آنلرینک علم که استعدادلری ده ضعیف، آوزلرینه ایرکسزلهب صالغان علم لقمه سینی یوتا آلسه لرده ایرکسزلهب صالغان تقدیرده علم آرتدن یوری هم ده علم آرتدن یوروجیلرینک قدرلرینی بله آلایلر، خصوصاً خرسیتان بولماغان کسیرلرینک عالم و ادیب بولولرندن یک کوب روسلرینک خبرلری یوق، بو حکمدن ایسه جیت نسل قانلری قاتشقان یا که آوروپاده تحصیل کورگان روس عالملری گنه مستثنی بولور، اوشبو سبب ایچون روسلر روسیه نی نیمچلر و انگلیزلر قدر بله آلایلر. اوز قول آستلرنده بولغان جیت ملتلرینک عرف و عادتلرینی آوروپا عالملرینک اثرلرندن گنه اوقوب بر آز بله لر!...» مضموننده برسوز سویلیدر.

مین اوزم، شوشی کشینک سوزی درست بولسه کیرهک دیب دمان ایتم و روس مستشرقلرینک سید جمال الدین برله تانوشماولرینی و آنک برله صحبت ایتمولرینی یاراتلشارنده و طبیعتلرنده بولغان اوشبو خصوصیت که عمل قیلورغه مجبورمن).

(آخری بار)

ر. ف.

کیلگان خلقلرینک بر آز قسمی چوقندیلر و روسلرغه تمثل ایتمیلر. بو کونده روس یازاتلرندن و روس دهره نلرندن نیندی گنه بر فامیلیه تیکشیرلسون، نسلی آتون اوردا و دشت قیچاق تورکلرینه طوناشماغانی کورلسه مونی ایندی خارق عادت بر نرسه صانارغه تیوشلی. «روسنی قازیساک تانار چیقادر» دیگان سوز، فرانسزچه بر ضرب مثلدن آلتان دیلر. درست یوقاری طبقه ده غی روسنی قازیغان کشینگ کوره گی «تاتار» غه و درستیه دشت قیچاق و آتون اوردا ده غی اویغور تورکلرینه باروب تیه چکدر. آتون اوردا غه کیلگان خلقلرینک الوغ بر قسمی (حکومت یغلانندن صوگ) تورکستان طرفلرینه کوچوب کیتیلر. «تورکستان» ده «اوزباک» دیب آتالغان قوم دشت قیچاقدن کوچوب بارغان اویغور تورکلری بولونده شبهه ایتمیمز.

شولای بولسه، ایندی بو مملکت مسلمانلری آراسنده نیندی «تاتار» بولسوند ده بز نیچوک ایوب چنگیز بالاری بولامز؟ بز «تاتار» و چنگیز بالالارندن بولسوق بزنگ قدر اون الوش بولغان یرلی تورکلر (بلغار تورکلری، اوغوز تورکلری) و مملکتک تک توب ایهلری قایلرغه کیتکان بولار!..

بزنگ سیاست برله اشمز یوق، بو سوزلرینی بز باری علمی جهتدن گنه یازامز هم موکافارشی. علمی جهتدن بولغان بحثلرینی گنه قبول ایتممز.

شیخ جمال الدین ننگ بزنی «تاتار» دیبوی، آرسلاتنی فیل بالاسی ایتمو قیلندن مناسب سزهم ده واقع غه خلاف برایش ایکانلگنده شبهه مز یوق.

بو اعتراضی اوستمده الوغ بر مننی بولغان، علمی و فضلی قاشنده مبهوت و حیران قالغان بر ذات غه قارشو سویله وم ایچون کوکلم بورجولمی. چونکه موندی اعتراضلر و انتقادلر اوزلری ده بر تورلی حرمت ایتمو، کشینگ درجه سینی فضلینی تقدیر ایتمه بلودن عبارت.

XII

جمال الدین و مستشرقلر

خلقلرینک اوز مسلکلرنده بولغان و اوز صناعتلری برله شغله نگان کسیرلرینی سو بولری و آنلر برله ییکل کیلشولری و تکلفسز هم تکلیفسز صحبت ایتمولری طبیعی یا که طبیعی بولورغه تیوشلی. اوشبو سببدن نیجه آیلر برله شهرلرنده قالوجی شیخ جمال الدین حضرتلرینی «پیروغراد» شهرنده بولغان مستشرقلر بلشکان و بوروشکان هم ده اوزاق و قتلر صحبت ایتمشکان بولولوری خاطر که کیه در ایدی. روسچه و خصوصاً علما صنفینه خاص بولغان مجموعه و ژورناللرده مونگ حقنده کوب نرسه لر یازنوب اونکاندر دیب

«العروة الوثقى» مقاله لری

دورنجهي مقاله

واطيعوا الله ورسوله ولا تنازعوا فتفشلوا وتذهب ريحكم

بر وقتلرده اسلام دنياسى «مراکش» دن «کاشغر» که قدر، «سرنديب» دن آلب تون ياغنه غی «قازان» غه قدر صورلغان، مملکتلر بر برینه طوتاشوب، تزلوب کیتکان ایدی. کوچلی و مغلوب بولونی بلمی طورغان عدل پادشاهلر حکم سورملر و بتون بیر یوم روسینی قوللرنده اویاتالار ایدی. چرولری بیگلمی، بایراقلری آومی، سوزلری یرده قالمی ایدی. بتون مملکت توزوک، ایگولر یاخشی اشلنه، یمشالر بتون دنیانی طور. را. اوله نلرنگ هر تورلیسی اوسه، آغاچلرنگ مگ تورلیسی بیته ایدی.

بوللر طنچ. مملکتلر امین، کرواملر یوروب طور. را. صناعت و هنرلر کوندن کون آلهه بارا، اولکار، اقلیملر بای، متفتنلر، متخصصلر؛ عالمار بیک کوب، سوزنگ قسقهسی مدنیت و عمران شول وقتده ممکن بولغان درجه لرنگ اوستنده طورادر ایدی. مشرقی ابن سینالر، فارابیلر، رازیلر باقترتوب اوطوروسلر معربنی ابن باجهرلر، ابن رشد، ابن طفیل و باشقلر نورلاندروب طورالر ایدی. حکمت طب، هیئت، هندسه و باشقله فنلر کولته رله آغان قدر کولته رلگانلر ایدی. ایندی اول تفسیر، وحدیت و عموما دین و شریعت علملری حقنده سوزده یوق. عباسی خلیفه آوزندن چیقغان سوزگه چین ایمپراطوری «لیک» دیب طورادر. وشول سوز سیبلی آوروپا پابختلری یا گفریدر، سوغش و سودا کیملری آق دگر، محیط دگر لرلرنده یوریلر ایدی. محمود غزنوی، ملکشاه سلجوقی، صلاح الدین ایوبی، تیمورلنگ، محمد الفاتح، سلیم، سلیمان بیک پادشاهلر بو کونده حرمت برله سوبله نه اسملری ایشتولگاننده بیک کوب کشیلر دهشت ایچنده قالالر.

سان حسابه قاراغانده بو کونگی مسلمانلر اولگی مسلمانلر غه کوره

تیم توکل بلکه بیک کوب الوش آرتق. دینلرننگ تربیه سینه کوره مونلر اولمدن قورقمازغه. ذلت که رضا بولمازغه تبوشلی ایدی. قرآن کریم مونلرنی برهانی اعتقادلرغه دعوت ایته و ظنلر تخمینلر برله حکم قیلودن طیبیا، و هماردن یراق بولورغه یورا، کوزمل اخلاقی هم فضیلتلی بولو حقنده نصیحتلر بیره. امتیازلی وشهرتلی همده ایتبارلی بر ملت بولویجون طریشو مسلمانلر اوستنده لازم بر وظیفه. اعتقادلرنده برلک بولغانلقدن مونلر اوز آرالرنندن بروم که یا که بر قبيله و مملکت باشینه کیلگان ظلم و حقارتنی هر بری اوز باشینه کیلگان دیب صانارغه تبوشلی. مسلمانلر علم و فضیلت اهللری، تربیه یی و مذهب آدملر ایکانلگی سلفلرننگ حاللرندن معلوم. ایسکی مسلمانلر ایسه مدنیتنگ الگ یوقاری طبقه سینی تشکیل ایتدیلر، بتون دنیاغه فن و علم اوگرتوب طور دیلر. هنر و صناعت، عمران باشده مثال بولوب یوردیلر.

بتون دنیاغه استاذ و معلم بولوب طورغان عالی افکار صاحب لرننگ بالالری ایچون بو کونگی حاللری هیچ کیلشه طورغان اش توکل، بتون دنیاغه حکومت سوروجی سیاسی و اجتماعی آدملرنگ بالالری ایچون مملکتنگ چابولری، بیگلری اوزولوب طورغانی سیر قیلوب اوطورو یارامی، مسلمان آدم حر بولورغه، اوزینه ظلم ایتوجی کشیلر امری آستنده عمر سورمازگه تبوشلی. بو اش ایسه «دینی» جهندن بورچ.

ای مسلمانلر! الله تعالی حضرتی، عمارت و تربیه قیلورغه، فایده لهنه بلور که کیم صلاحیتلی بولسه بر که شول کشی وارث بولور دیگان سوزنی (۱) نی ایچون خاطرله میسز! اوزینگ کلمه سینی اعلا قیلوجی مؤمنلر که الله تعالی نگ جنت وعده قیلوینی (۲) نیک ونوتاسز!

(۱) ولقد کتبنا فی الزبور من بعد الذکر ان الارض یرثها عبادی الصالحون انبیاء. ل. ج. ۱.

(۲) ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم واموالهم بان لهم الجنة.... (توبه ۱۱۲)

اگرده مسلمانان اوزلرینگ نیندی بر دین که ایهرگانلکلرینی و نیندی اعتقادار برله مشرف بولغانلقلرینی خاطرلارنده طوتسهلر ایدی، موندی واق تویاک آدملرنی اوزلرینه سلطان و خان قیلوب قویمازلر، آندی دنی آدملرنگ مسلمانلارغه مسلط بولولرینه قارشی بو روشده اعتبارسز و صالحون فان برله طورمازلر، قوری اسم، معناسز شهرتدن باشقه کمالاتلری بولماغان کوله گه لر و شهوله لرکه خوش آمدلک، قیلمازلر بلکه اتفاق برله بر ولی سیکروب شوندی معناسز صورتلرنی سورلرده اورنلرینه اسلام ملیتی تمثیل ایته طورغان درست اعتقادلی، حمیتلی، ملتپرور و انسانیتلی آدملرنی اوطورتورلر، اوزلری شونلرغه هم نظارت قیلوب، هم یاردم ییروب طورلر ایدی.

آزغنه حمیتلی، اولک برله صولنی آیرا طورغان طبقه لر بر یاقده طورسون، هیچ نرسه دن خبرسزلر جمله سنده بولغان الک نادان مسلمانلرده، اسلام دنیاسینگ بو قدر توبان کیتونه آبدراب یوریلر، صقراالر حتی کوزلرندن باشلری آغادز. اگرده مونلر اسلام دنیاسینگ اولگی شوکتلرندن، اولگی شهرتلرندن خبردار بولسه لر ایدی نیلر اشله لر ایدی؟.. شونک ایچون بز، اگرده یاخشلی مرشدلر و عقللی یول باشچیلری بولسه مغرب و مشرق مسلمانلرینگ بر فکرگه جیولولرینی و بر مرکزگه اطاعت ایتولرینی ممکن توگل اش صانامیمز. باری حمیتلی مرشدلر، چن اعتقادلی دعوتچیلرگنه کیرهک.

علم و صناعات، حمیت و تربیه لموغروسنده الک توبان باسقچده طوروجی «روس» خلقندن عبرت آلورغه تیوشلی. یاخشلی مرشدلر و اوز ملتینی سویوچی بعض بر حکمدارلرنگ اجتهادلری سیبلی نیندی زور و نیندی مشهور بر ملت بواب کیتدی، عسکرینگ کوچیلگی بتون دنیانی قورقوغه صادی.

مسلمانلرنگ شول روس دولتی کبک کوچلی بر دولت و اعتبارلی بر ملت بولوب کیتونه نیندی مانع بار؟ حالبوکه مسلمانلر نیندی قبیله و نیندی نسلگه منسوب بولسونلر هر بری روسلرگه کوره زبرهک، روسلرغه کوره عقللی و بولدقلی خلقلردر. مسلمانلرنگ بتون بلاری تهملی آشارغه، یومشاق توشه کلرده یاتورغه، خاتون قز برله چوالوب عمرسوررگه یاراتوچی باغورالری و باغوش شاهلری، سلطان و خانلریدر. مونلرنگ بتون قایغولری اوز قورصاقلری بولوب ایرته گه نی قایغرتورغه ذهنلری بیتمی، معناسز رسملرگه و جانسز یتوللرغه آلدانوب صبی بالار مثالنده اوینچقلرغه اواره بولوب کون اوزدرالر، قارشولارنده باش بوکوب طوروجیلر و حرمت کورسه توجیلرینی کورونی اوزلری ایچون

مسلمانلرنگ «دین» دن باشقه جنسیتلری یوق. شونک ایچون آلرنگ پادشاهلری و حکومتلری کیرهک کوب و کیرهک آز بولسون بر هبث بولورغه و بر مرکزگه ایهررگه تیوشلی. آلرنگ بردن آرتق مرکزگه تابع بولولری تارالولرینه و ضعیفله نولرینه سبب بولغانلقدن آگما یول قویو یارامی. قبیله لر، اوللر منازعه سندن و داخلی محاربه لردن فلا کتدن باشقه نتیجه چیقمی. چونکه بو نرسه لر ملتلرنگ نادانلارینه، فقیرلرینه، نولرینه ترتیبسزه نولرینه کوچلی سیدر.

بزنگ بو کونگی اسلام حکمدارلری و امیرلری حرص و طمع کبک بوزوق خلقلر برله مبتلا بولولری سیبلی فضلیت و عالیجنابلق برله اشلری یوق. زور اسمار و یتوللر تاشوب یورونی سویولرندن اوز ملتلرینگ ضررلرینه حرکت ایتوچی دشمنلرغه یاراونی و شونلرنگ کوکملرینی تابونی «مسلمان بولو غه قرغایچ» کبک سوزلر و قوری ماقئالورغه آماندیلر. اندلس مسلمانلرینگ نیچه یلدر حکومت سوروب طورغان وطنلرندن سورلورینه، هندستانده تیمور بالارینگ قوولوب آلرنگ اورنلرینه انگلیزلرنگ منوب اوطورولرینه، مسلمانلرنی خدمتچیلر و اوزلرینی بیاریا صاب قرین یاتولرینه شوشندی معناسز شهرتلرگه آلدانو و قوری ماقئانولر برله اواره له نو سبب بولدی. شولای ایتوب ایدی مسلمانلر برله احمق انگلیزلر و سفیه فرانسزلر تله گانچه اویناب طورالر!.. ای مسلمانلر! شوشی اشلر ایچون نیچوک آزغنه عارله نمیسز؟ حمیتگر نیچوک برده قوزغالمی؟..

سز. قومسز و نادان تورهلرگر، سلطانلرگر و خانلرگرغه ایهرروب قرآن سوزلرینی ایشتماز بولدگز. دشمنلردن صاقلانو. آلرنی اوستگه مندرماو ایچون حاضرله نو الک زور قرضلرنگ بری بولغانی حالده سز شول فرض برله عمل قیلمادگز، دشمنلرگرنگ قایباگر تویینه کیلوب یتولرینه فرصت بیردگز، آلرنگ حیله و مکرلرینه اشاندگز. سز بر سوزگه جیولغان، برکزنگ قایغوسی بارکز آراسنده مشترک ایکانلگیته ایمان ایتکان بولسه گر ایدی آلر سزنگ برله بو درجده اویناسز معامله قیلماعان، اوستگر دن بو درجده تاتب یوروگه باطرلانماعان بولولر ایدی.

امیرلرگر، خانلرگر، وزیرلرکزنگ قومسز لقلرندن، زور عنوانلر تاشوب یوروگه قزغولرندن سز مسلمانلرغه نیندی فائده کیلدی؟ موندن حاصل بولغان نتیجه ایسه وافاق، تهمسز عمر، منگولک حسرت. تاریخده یامان اسم آلو، کیله چنک بالارلرنگ لغتلرینه هدف بولودن عبارتدر. شوندن باشقه بر نرسه ده بولاجق توگل. الله تعالی حضرتینک الوغ اسمی برله اند ایتوب وسوزمنگ درستلگینه «عدالت» دیگان فضیلتینی شاهد قیلوب ایته، من که :

بولغان ایکنچی اسلام حکومتلرنینک حیاتلرینه باغلانوب طورغانلقتی بلسونلر و آکلاسونلر . بواش، دینی نقطه دن فرض، اجتماعی و سیاسی نقطه دن ضرور و لازم. اتفاقه کیلورکه وقت!! حاضرنده فرصت بار، فرصتی غنیمت بلورکه تیوشلی . اوتکان اش، اوکنو سبیلی گنه کیری قایتمی و اولگان آدم یغلاو سبیلی گنه ترمی، حسرتلر، آه جیگو بره گنه کوکلدن کیتمی بلکه کیله چکنی قیغرتو و فرصتن فائده له نوب اش که کرشو کیرهک . اش که کرشو. مقصودغه ییتار ایچون یول، اخلاص برله راستق هر ایکسی آدامی طورغان یول باشچیلر، امیدسز بولوده خیر و برکات یوق . رسولله دنیا یوزنده بولماسه، آزامزده یورماسه، قرآن کریم آزامزده و دنیا یوزنده. بو بزنگ اماممز و خلیفه مز. اللهنگ حق کتابی، حکمی باقی، منسوخ بولو احتمالی یوق. ای مسلمانلر! شول امامکرغه قایتوکر و شونگ وصیتی یونجه حرکت قیلنکر، ییک زور مقصودلر، سزنی کوتوب طورادر، آشغز...

باشلاب مسلمانلرنی اتحاد و اتفاقه دعوت قیلو قایسی غنه اسلام پادشاهینه نصیب بولسده بولسون، ائ بختلی پادشاه و اسمی منگو قالا طورغان حکمدار شول بولور. اللهنگ امینلری بولغان عالملرننگ موندی پادشاهغه بولشاق ایته چکلرینه امیدمز کامل . «والله بهدی من یشأ». «والله الامر من قبل و من بعد».

شعر:

بو جهنم- بو صوغش، بو قانلی، وحشت اختلال
یر - جهان آست - اوستکه نه یله نه بیچه بتمه س احتمال.

کوک یوزنده طنغنه یوزمکه یولدز، آی، قویاش،
یر یوزنده زلزله، دهشت، عذاب، قان، قانلی یهش...

ای الهی کوبه له کلر! سونه سز، کتکلدیسیز .
یر طولی حسرت، عذاب، آه... نه لله سزهیج بلمیسز؟...

یهش صیقای... یهش صبی، سین، اوسمه، قال، شول حالچه قال!
اوسمه دنیا بختینه، قال، صاف بورهک، پاک جانچه قال...

یرده شیطان پادشاه، فرمان بیره: «صوی، قر، قر!...»
یا محمد، قیل شفاعت... مرقدکن طور، ترل!..

شیخ زاده بایج.

شرف صایلر، رسمی کاغدار آخزینه تاراقان آباغندن یوغوب قالغان ازلر روشنده مسالماری بولماغان اسملری برله امضا قیللرده اوزلرینی ییک زور اش اشله و جی کشیلردن دیب صایلر . بو حیوانلرنگ بتون حیاتلری شوشندی بر فاجعه دن عبارت. حقیقت حالده مونلر مملکت قاراو توکل اوز اویلرینی ده قاری آلایلر . مونلرنگ اویلرینی شوشی مخلوقاتلرنک اسملرنندن باشقه لر قاری، مونلرنگ حماقتلرنندن چیتلر فائده له نلر.

شوشی مخلوقاتلر ایندی مسلمانلر اوستنده آباستی بولوب یاتوچیلر، مسلمانلرننگ تقدیرلری برله اویناوچیلر، آرسلان مسلمانلرنی تولکی حساب ایتوچیلر!.. لا حول ولا قوة الا بالله . آنده مونده بوسوب قاجوب قالغان ایرلرکه . بورونقی قهرمانلر و آرسلانلرننگ خیرلی خلفلرینه قاراب قچقرا من : ای حرمتلو ذاتلر ! یاخشسی سوزلرنی ایشتور و یاخشسی سوزلرکه ایبه رر وقت ییتمادی می؟ یمرلگان اسلام بناسینی توزه تو وقتی کیلمادی می؟ یوقسه: «یوق ایندی بولمی، قولدن اش کیتدی!» دیب امیدسزله نندکر و قول سلته دکر می؟ الله صاقلاسون ! سزنگ امیدسزله نوکر و قول سلته و کر گناه هم ده ییک زور گناه... بتون امیدلر سزده. ایرلرنک همتلری تاولرنی اوچرادر. بله سز می «ادرنه» دن باشلاب «پیشاور» غه قدر بولغان اورنلرده بربرینک قابرغالرینه تره لوب، بر قر آن غه ایبه رگان خلقلر تزلشوب طورالر . دنیانگ ائ بهادر و اولمدن قورقمی طورغان آدماری شوشیلر . شوشیلر اوز آرالرنده برکوب اوزلرینی صاقلارغه بولمی می؟ «برگو- اتفاق» سوزندن عجب قیلمه کر. «اتفاق- برگو» مونلرنک دینلرنک قانون اساسیلرینه کرگان . باشقه قوملر و باشقه ملتلر اوز آرالرنده اتفاقلر توزوب طورولری ممکن بولسه، مونلرنک اتفاق توزولری و برکولری نی ایچون ممکن بولماسون؟ مسلمانلر اوز فائده لرینی اوزلری بلماز و اوز کیرم کلرینی اوزلری قیغرتماز درجه ده حسسز و آکسز بر خلقمی؟ «انما المؤمنون اخوة» مناسینی آنلر تصور قیله آلایلر می؟..

بو سوزلردن مقصودم. بتون یر یوزنده کی مسلمانلر جیولوب اوزلری ایچون برکنه حکومت تأسیس ایتوکه دعوت قیلو توکل . بواش بلکه ممکن ده بولماز منیم مقصودم ایسه یر یوزنده بولغان مسلمانلرنی «قرآن» اسملی «امام» اداره سینه جیودر. دنیا ده بولغان مسلمان حکومتلرنک هر بری اسلام منفعتی برله برلکده لوز منفعتلرینی کوزه تسونلر اما ایکنچی بر مسلمان حکومتی باشقه لردن جبر ایتدروکه رضا بولماسونلر، موندی بر واقعه میدان غه چیقسه سیرچی بولوب طورماسونلر بلکه شونلرنک یاردملرینه باروب ییتشونلر، اوزلرنک حیاتلری، ایبه شلری

بو کونگی بغداد

تورکیانگ مشهور شهر لرندن بولغان «بغداد» نی اوشبو یلده انگلیزر صوغشوب آغانلقلری مناسبتی برله بو کونگی «بغداد» شهری حقنده «شورا» ده بعض بر معلومات یازو حقنده وعده قیلغان ایڈک شول وعده نی یرینه کیترو نیتی برله، «بغداد» نگ قلم صاحب لرندن بولغان محمد الهاشمی اسملی بر آدم طرفندن «المقتطف» ده یازغان معلوماتدن اقتباس قیلوب اوشبو اورنده بر قدر نرسه یازامز :

«بغداد» شهرینگ ایسکی حاللری (قاموس الاعلام کبک تاریخی، فنی، جغرافی اسملرگه مخصوص بولغان) لغت کتابلر نده تفصیل برله بیان ایتولگانلکدن آنلرنی مونده یازوب سوز اوزایتورغ لزووم یوق .

«بغداد» شهرینگ اورتاسندن «دجله» یلغسی آغوب شهرنی «مشرق یاغی» و «مغرب یاغی» اسمنده ایکی الوش گه ایرادر. «دجله» نگ اوک یاغی «مغرب یاغی» بولوب صول طرفی «مشرق یاغی» در .

مشرق طرفی «رصافه» دیب و مغرب طرفی «کرخ» دیب معروف. «کرخ» (مغرب طرفینه) کوره «رصافه» (مشرق طرفی) بیک زور . کرخ طرفنده بولغان خاقلر یورونقی عرب قوملرینگ بالالری بولوب اوزلرینگ اولگی حاللرینی صاقلاب طورالر، باشقهرغه کوب قانشمیلر، همهسی مسلمان. «رصافه» ده بولغان خاقلرنگ کوبسی ده عربلر دن بولسه لر ده مونده فارس قوملری، کردلر، هندولر، آوروپولور، هلا کو برله کیلگان تاتارلر ده بار. بو تاتارلر مونده «فیلیه» دیب معروفلر .

دجله یلغسی شهرنگ اورتاسینی ایکی گه آیروب اوتوب کیتسه ده یار بوینده یوللر یوق بلکه هر ایکی یارینه یورتلر طوتاش طور، در. بو کونلر ده بغداد حکومتی، «دجله» نگ هر ایکی یاقده غی یاری اوستندن دجله وینچه ایکی اورام آجو برله مشغله ندر. «رصافه» برله «کرخ»، بربرینه «دجله» اوستینه سالغان بر کوپر برله طوتاشه در. کوپر، یکرمی کیمه اوستنده صالئوب هر بر کیمه نگ آراسی اوج متر دن کوبره ک بولادر (اوقا) شهرنده «ایدل» اوستینه سالغان کوپر لرگه بر آز اوشخی)

کیمه لر، بولر برله باغلانوب طوتولالر. بعض بروقده شپ ناشو کیلوب بولر نی اوزوب کیمه لر نی ده آغزوب ده کیته و بو وقته ایکی آزاده یون اوزوله. باری کیمه لر همه ده ایسکی بابل قوملر نندن میراث بولوب قالغان و قازان غه اوخشاغان «قغه» اسملی تو گهره ک نرسه لر برله آرقلی اوتوب یوررگه مجبور بولالر. قغه لرنگ زورلری ده کچکنه لری ده بولا، زورلرینه ۵۰ - ۶۰ کشی صیادر. مگر ده بر نرسه گه باروب بهرلو سیلی بو قغه، آب کیته ده ایچنده گی کیشلر صوغه باتالر. شونگ ایچون زور مجبوریت بولماغانده خاقلر موکا اوطور میلر .

عباسی خلیفه لر وقتنده حکومت یورتلری «رصافه» ده بولادر ایدی. بو کونگی حکومت مرکزی و حکومت هم عسکر اداره لری اورتا و عالی مکتب لره همه سی هم ده سودا کاتورتلری و تجارت خانلر ده شونده بولوب بغداد نگ ال معمور اورنی شوشیدر. آوروپا حکومتلرینگ قونسوللری ده مونده طورالر. انگلتره هم گیرمانیا کبک حکومتلر طرفندن اوز قونسوللری ایچون «دجله» یارینه سالوغان بیک شپ سرایلری بار. بعض بر اوراملر اسفالت برله توشه لگان .

حکومت، «رصافه» ده ۱۶ متر کیلگکنده بر زور اورام آجوب و شونی توزه توب، زینتله شغلله ندر. موندن مقدم، بغداد غوبیرنا طور ی بولغان ناظم پاشا «رصافه» ده زور بر اورام آچدرغان ایدی، حاضرنده ایسه شول اورامنی آرقلی اونه طورغان ایکنچه بر اورام یاصالادر.

عباسی خلیفه لرنگ مسجدری، مدرسه لری، سرایلری اوشبو «رصافه» ده ایدی. بو بنالرنگ همه ده اوراملرنگ اولگی اسملری آلماشئوب بتکان، بتونلای یا گا اسملر برله یوریلر .

امیر المؤمنین ابو جعفر المنصور طرفندن ۱۳۳ نجی یلده «بغداد» اسمی برله سالونا باشلاغان شهر «کرخ» (دجله نگ مغرب طرفی) ایدی. مونده «دارالخلافة» اسمنده سرای هم عباسیلر عائله لرینه خاص بولغان زور یورتلر بنا ایتولگانلر ایدی. بو کونده مونلر همه سی خراب بولوب بتکانلر. اگر ده ابو جعفر یا که هارون الرشید قایتوب کورسه لر ایدی، بو اورنلر نی تانومازلر ایدی. مونده بولغان اوراملر، بازار لرنگ اسملری ده اوزگه روب بتکانلر . «محله العباسین» دیگان اورن ۱۸۹۵ نجی یلده غنه «یا گا بازار محله سی» اسمی برله آلماشدرلدی .

«بغداد» تیمور یولینگ واقزالی اوشبو «کرخ» ده بولو مناسبتی برله مونگ بیک توزه لوب کیتو احتمالی ده بار. بو واقزال تیره سینه گیرمانلر زور زور و بیک زینتلی بنالر سالالر. بصره برله بغداد آراسنده یوری طورغان پاراخودلر طوقتار ایچون دیب

ہر بر زور مسجد حضورندہ دینی مدرسہ ہر بولسہ دہ بو مدرسہ لہرہ شا گرد آز بولادر۔ بیک کوب مدرسہ لنگ شا گرد لری بیش آلتی عدددن آرتمی۔ بو بیش آلتی شا گرد دہ بر درسہ بولمی بلکہ ہر بری اوزلرینہ باشقہ باشقہ درسہ اوقوب یوریلر۔ عموماً «بغداد» دہ دین درسہ لری بیک ضعیف۔ اول «ضعیف» درسہ لہرہ کوندن کوندن توبان کہ کیتوب طورالر۔ موگا اصل باعث دین عالم لرینگ اصلاح و تجدد سویماولری، آرقلینی بویغہ آوب سالورغہ تلہ مہولریدر۔ اوشبو سبیدن ارقوغہ ہوسلی شا گرد لری دینی مدرسہ لردن یا کما نظام برلہ اوقولا طورغان «فن» مکتہ لرینہ کوچوب طورالر۔ وقف یورتلر دہ بوش آشاب طوروغہ کورہ آقچہ تولہب و مگ تورلی مشقتلر برلہ اوقوننی آرتق کورہ لر۔ مدرسہ لنگ کوبسی «رصافہ» دہ بولوب «کرخ» دہ آز۔ «رصافہ» دہ بولغان مدرسہ لرینگ مشہور لری مونلر: مرجانیہ، مرادیہ، قادریہ، کہیہ، فضل۔ «کرخ» دہ بولغان مدرسہ لرینگ مشہور لری «عمریہ» برلہ «خضر الیاس» لری۔

نا حکومت طرفندن آچلغان ابتدائی و اورتا مکتہ لری «بغداد» دہ کوب۔ عالی مکتہ لردہ بار، مونلر «حقوق» برلہ «سلطانیہ» مکتہ لری۔ بورونقی مشہور مدرسہ لردن بولغان و امام غزالی درس ایتکان «نظامیہ» نگ نیگری ہم برمنارہ سینک توبانگی قاتی بار۔ «مستصریہ» مدرسہ سی بتونلای ایسان بولوب کمرہ ک خانہ، بعض اورتلری قہوہ خانہ ایتولگان۔ اوستدہ گی قاتدہ شا گرد لری طورر ایچون بولغان حجرہ لری سلامتلر۔ ایشکی اوستدہ یازلغان «تاریخ» ہمیشہ دہ اوقورلق۔ بو مدرسہ، مصر دہ غی «جامع الازہر» کہ کورہ الوغ و کبگ۔

ابو جعفر المنصور طرفندن صالحان «کازارمہ»، رصافہ نگ مشرق طرفندہ بولوب بو کونندہ حکومتنگ آلتی عسکری ہم دہ صوغش اسپاہلری و آزوقلر شونندہ طورادر۔

«رصافہ» نگ مشرق طرفندہ غی «اور» دن باری بر قاپقاسی غنہ ایسان۔ تاتارلر شوشی قاپقادن بغدادغہ کریدلر و مسلمانلری قتل عام ایتدیلر۔ بو «اور» الٹ وقتندہ بغدادنی بتونلای اوراب آغان ابدی۔ بغدادغہ غویرناطور بولوب کیلگان سری پاشا ۱۸۸۷ نجی بلدہ بو «اور» نی بترندی، «تاتار» واقعہ سینہ تمثال بولوب طورسون ایچون هجوم ایتوب کرگان قاپقارلینی غنہ شول حالنچہ قالدردی۔ بو قاپقا ایندی قیامت کہ قدر مصیبت علامتی بولوب طورسہ کیرہک۔ بو اور، بغداد صالحان وقتندہ ابو جعفر المنصور طرفندن یا صالحان اور نوگل۔ انگ اورندن ایندی بغداددہ اثر یوق۔

زییدہ قبرینہ بنا ایتولگان قبہ بیک گوزل فساد دہ بولوب

۱۹۱۴ نجی بلدہ «کرخ» دہ پرستین یا صالحان ابدی۔ تاشو وقتلرندہ سو تاشوب کرماسون ایچون بووالر، قویمہ لری یا صیلر زور اورلر، قازوب سو بوللری آچالر۔ گیرمانلر کیلگانندن سوک تاشو کروب غرق بولو خوفلری ہدی، سازقلر قور تولغان، سو جیولوب یاتقان اورنلر کییدر لنگان سبیلی و با ہم طاعون کبک عمومی خستہ لکلر قالمادی۔

نجد طرفندہ بولغان عربلرنگ آت سودالری شوشی «کرخ» طرفندہ بولادر۔ الٹ ماقتاولی آتلر شوشی اورندہ ساتولنہ دہ، آلہ دہ۔

جنید بغدادی سر سقٹی، معروف کرخی، حلاج، سیدہ، زییدہ مسجد لری «کرخ» دہ دہ۔

عباسیلر زمانندہ «بغداد» دنیانک الٹ مشہور و الٹ ماقتاولی شہر لردن ابدی۔ ایندی بو کونندہ عادتی شہر لرینگ بری بولوب غنہ قالدی۔ ہلاکو خیتنگ تاتار لری «بغداد» نگ کولینی کوک کہ اوچر دیلر، بتونلای بولماغان برنرسہ حکمنندہ قالدردیلر۔

عربلر بنا سالودہ بیک ماہرلر بولوب بیک محکم و ہندسی اصلو لریغہ بنا قیلوب سالار، بوزمان خلقلری قیابندن اوستدن گنہ اشلہ میلر ایدی۔ شول سبیلی تاتارلرنگ یمرہ آلمی قالدراغان بنالردن بعضیلری ہمیشہ شول حاللرندہ طورالر۔ مونلر نی کوروچیلر مگلر برلہ یلر پاشاگان بنار بولولرینہ اشانمیلر، کوبسی حتی تعمیر گدہ حاجتلی توکل۔

عربلردن قالغان و تاتارلر یمرہ آماغان بنالر جملہ سندن مسجدلر مدرسہ لری بار۔ مونلر نی زیارت ایتو و تاماشا قیلو کوگلر کہ عجب تورلی اثرلر بیرہ دہ۔

بو کونندہ بولغان مسجدلرنگ مشہور لری جملہ سندن اوشبو مسجدلر نی صانارغہ تیوشلی: داود پاشا مسجدی، میدان مسجدی، سرای مسجدی، عبدالقادر الکیلانی مسجدی و باشقلر۔ بشون بغداد دہ ایلی قدر جمعہ مسجدی بولوب بیش وقتلی مسجدلرنگ صانلری معلوم توکل۔ موندی زور مسجدلر یانلرندہ مدرسہ لردہ بولوب علوم عربیہ ہم دہ دین علملری اوقونولادر۔ بعض بر مدرسہ لردہ کتبخانہ لردہ بولادر۔ کتبخانہ لردہ قول یازمہ اثرلر کوب بواسدہ ترتیب سز لکلری سبیلی فائدہ لہ نوب بولمی۔

مسجدلرنگ کوبسندہ مشہور ویلر و مشہور عالم لرینگ قبرلری بولوب اوستلرینہ قبہ لری بنا ایتولگان۔ عوام شول قبہ لری حضورندہ مجاور بولوب عمر سوروچیلر کہ نذر صدقلر تاشوب طورالر۔ قبر اہللرندن یازدم سوراو و برکات امید ایتو موندہ بیک شایع۔ شا گرد لری و جیت شہر لری دن کیلگان مسافر لردن بیک کوبلری عمر لرینی مسجدلردہ اوزدرہ لری۔

«بغداد» ننگ عوامی، جانلرنگ دنیاده تصرف قیلولرینی اعتقاد ایتمکدن کورنوب و کوکلرنی اوزینه جلب روحارینه باغشلاب نذرلر ایتلر. مونلرنگ اولیلار حقنده بولغان کرامات خبرلرینی سویله ولرینی ایشتوب طورغانده آدم بالاسینگ بو قدر یوق نرسه لرگه اشانولری ایچون عارانه سفک آدم بالاسی بولو ایچون قایغراسک. قبرلر، ولیلر و شیخلر هم ده جن و پهریلر حقنده غی اعتقادلرینی یازسه ک، کوب جلدلردن عبارت کتابلر میدان غه چیقار ایدی .

«بغداد» ده خاتون قزلر بیک اویالچانلر، بتونلای پرده له نوب یوریلر، کیوملری قات قات هم بیک ایرکن بولا و یردن بررقاریش مقدارنده اوسدره لوب یوریلر . مگر ده اوقو بولماغان بسیلی بیک نادانلر .

عید کونلر نده «بغداد» خاتونلری حیولشوب قبرلرگه باروب اولکلر ایچون یغیلر، نوحه لر قیله لر. سرابه لر اوقیلر . اولک چیقغان اویده خاتونلر حیولوب یدی ته و لک طوناشدن نوحه قیله لر، یوزلرینی طرف ناب بیره لر، کولمه ک ایزولرینی یرتارلر، بیک قاتی آقرشارلر، باقرشار ، چرچو کیله لر. میتلرنگ یاقینلری برر آی حتی برر یل بوشچه قایغو کیوملری کییوب یوریلر، ساچلرینی کیسه لر، باشلرینه طوپراق سیبه لر .

«بغداد» خاتونلری ، باشقه اسلام مملکتلر نده بولغان خاتونلر قییلندن کوره زه لرگه ، یولدز چیلرغه ، فال آچو چیلرغه هم ده سحرگه سویدرو بیزدروگه اشانلر، (دعوات) بوتیلر آصوب یوریلر. شیخلرگه نذرلر بیره لر، ایشانلر حقنده بقعل ما یشادیب اعتقاد قیله لر. بو قییلدن سخیف اعتقادلر مونلرده کوب . یازوب بترلک توکل .

شعر عربی

محبتی فیک تائی عن مساحتی
بان اراک علی شی من الزلل
ترجمه سی :

سویما کان بولسه ایدم مین - سینی مین شلته لر میدم؟
آباغک تایغانون کورکاج، خالفق کورسه تر میدم؟
باکه :

محبت مانع اولادر - سینی مین شلته قیلماودن
آباغک تایغانن کوروب، سیرچی آکا بولماودن

۲۰ س ۱۰ ج

بو کونده ده سلامت . شیکر باشی روشنده صالتوب یوککلکی ۵۰ متر قدر، بیک یراقدن کورنوب و کوکلرنی اوزینه جلب ایتوب طورادر .

«بغداد» شهری بورن زمانده علم و فضیلت شهری بولو اوستینه بیک مشهور بر ساتو آلو شهری ایدی . بغدادنک مالی بتون یر یوزینه تارالادر و بتون دنیانگ مالی «بغداد» غه کینورلوب آقارلادر ایدی . «بغداد» حقنده :

وکانت محظا للرحال و کعبه
یحیح الیها سالک العزن والسهل
فدوالمال یأتیها لیکثر ماله
وذو افضل یأتیها لیبغ فی الفضل

دیبولگان شعرده مبالغه یوق . قطای و هندستان، شام و ایران ، مصر و ایدل بوینده غی بلغار تورکلرینک سودالرینک مرکزی «بغداد» ایدی . اکی علم و فضل طوغروسنده توبان کیتکانی کبک «بغداد» شهرینک سوداسی ده توبانلک که یوز طوتدی ، اولگی وقتلرینک اوندن بری توکل بلکه یوزدن بری ده قائمادی . تانارلر علم تامرینی قور تولری قییلندن تجارت و زراعت کبک صناعتلرنگ ده تامرلرینی قور تدیلر .

«دجله» برله «فرات» یلغهری آراسی ایگون اشله وگه صلاحیتلی، توپراغی مینت بولسه ده ایگون اشله نمی ، آشلق یتشدرلمی .

«بغداد» برله «بصره» ولایتلرینک ایکسینده ایکی میلیون جان حساب ایتولدر . «بغداد» ننگ اوزنده گنه ۶۷۳۶۳ مسلمان و ۲۰۷۳۶۹ باشقه مذهب که تابع ایرذاتی بار (خاتونلرنگ حسابی آنماغان بولسه کیره ک) بغداد شهرینه کرگنلرندن سوک تانارلر طرفندن بر میلیوندن کوب آرتق آدم اولدرلرگانلگی معلوم . تانارلر طرفندن کیتورلگان بو فاجعه سوکنده «بغداد»، آباق غه باصا آلمادی ، آنک اوستینه ده آقاسق تیمور احمق کیلوب دخی اوطون اورنینه آدم طوراب کیتدی . تیمور، اوزینک عسکری بولغان هر بر تانارغه بغداد شهرندن ایکی باش کیسو برله فرمان یرگان ایدی . تانارلر بو فرمانی ممنونیت برله یرینه کیتوردیلر . اوشبو وقتده مسلمانلردن غنه توقسان مگ باش کیسولگانلگی معلوم بولدی . آراسنده خاتون قزلر، بالغ توکل بالالرده کوب ایدی .

بو کوکلگی بغداد خلقی، باشقه مشرق خلقلری قییلندن تقایدکه هوسلی آدملر . کیوم سالوم . یورو طورو، عمز سورو کبک اشلرده آوروپا خلقلرینه تقلید قیلو طوغروسنده مشرق خلقلری (یاپونلر مستثنی) مایمولدن قالشماولری معلوم . بو عادتدن بغداد خلقی ده مستثنی توکل .

طالبه رينه هر کم خيرخواه بولدى؛ ترغيب و معاونيت ايدلدى. گرچه بلغار ملتچيله رندهن (?) بر چوقيلسى عثمانلى قورشونلرندن قيرلدى، بر خيليسى طوتلوب آصلدى، و قتل ايدلدى. لاکين بلغارلرک کوسته ردکى جان و حرکت - مليت قربانلرى استقلال بهيره من موجب بولدى. فکر و آرزوسز چوبانلار و چورباچيلار صفتنده قالمش اولسه ايديله، استقلال يوزى کورمز لار ايدى.

*.

بلغار اختلالندن، روس محاربه سندن اون - اونيش سنه مقدم بالقان داغلارى ايجله رنده بولغان مناسيتيرلره، يوللاردن کنار چيت قريه لره وارلمش اولسه ايدى. ابتدائى بلغار مکتببنده ياموناخ قياقتنده، ياکه فقير بر معلم صفتنده درس ويره ن باش کشير کوريلور ايدى. بونلار بيک آز بر معاش آوب، کمال غيرت ايله بلغار صيباننى تعليم و تحصيل ايتدرلر ايدى. صيبانى اوقور - يازار ايتدکده ن سوگره معلومات نافعه ايله تنوير افکار ايدره ک، بلغار تاريخندن، بلغار اديياتدن ملي آمال و افکاردن ا کتر شفاها حصه دار ايديلورلر ايدى. ملت و مليت، حریت و استقلاله محبت باغلانوب، ملت کشيله رى و ملت خادملى حاضرله يورلر ايدى. استعدادلى چوجقلارى تحصيل عاليه ئوچون روسيه و آوروپايه سوق ايديلورلر ايدى. کلوب که چهن عثمانلى مامورله رى، ظاهرى اطاعت کوروب :

- دوبره. دوبره (ياخشى - ياخشى).

ديه ره ک، يوب ايجوب غافل قاليورلار ايدى.

*.

بو معلملر کيملر ايدى؟

روسيه، فرانسيه و گيرمانيه دارالفنونلرينک برنده تحصيل ايدهن بلغار جوانلارى ايدى. برى دوقور، برى مهندس، برى يوريست، برى کيميا گير و أمثالى ايدى. ذوق و صفايى، کاروکسبى ترک ايدره ک وجود کمالاتلهرينى مليته فدا ايدهن منورالافکار بو باشلره، بوقدائيله کوندزله رى درس ايله آقشاملارى ادييات مليه ايله اوغراشورلر ايدى. بلغارلارک ادييات جديده سنى بونار ميدانه که تورديلر. چوبان و ماناخ قياقتنه کرمش بوقدائيلرک برى شاعر برى اديب، برى مترجم، برى ناشر، برى کتابچى شريکى ايدى.

*.

کم اولورسه اولسون جناب حق طالبلره ويرمکده در. کونى ساعتى کلوب «بلغارلاره استقلال و برلسن!» دينلده کده اوز آرالزندن اداره مستقله ئوچون لازم اولان اهل امور اهل کمال، دوقورلار حقوقشناسلار، آدواقاتلار، مهندسلر، ماشينچيلر، کيميا گيرلر حاضر بولوندى. بو صو ک او طرز سنه ايجنده بلغارلار متمدن

ئلوغ بابامز نك قيمتلى بر ميراثى

موندن اون يل نك (۱۹۰۷ سنه) «ترجمان» گازيته سينگ ۱۱ نچى نوميرنده اسماعيل بك حضرتلر نك «بلغارستان تاريخندن بر صحيفه» عنوانى غايت مهم بر مقاله سى درج ايدلگن ايدى. باشينه اسماعيل بك طرفندن «يهش دوستلرم عشقينه يازلدى» ديب قويلغان شول مقاله حاضرگى زمان يه شلرى ئوچون بيگره ك مهم بولغانه سز که کوچروب بيهره م و بره رقات مطبوعاته قچغان بولسه ده «شورا» ده درج قيلوگرنى اوتتم.

يه شلهرمز آراسنده شائع بولغان پارتيا نزاعلارى، نه لله قايسى زاؤودده غى سيكسان تاتار اشچيسى ئوچون پارتيا ياصاب، نه لله کم بلهن طارطشورغه ئونده ولهر و شونك بلهن عالی ايدبالارنگ قربان ايتلروى، عموما قوماندانسز عسکر حرکتيه اوخشاغان اتفاقسز بارشمز هر قابسيمز طرفندنه آقاريتيت (ثقه) بولوب طانلغان اسماعيل بكنى صاغنورغه مجبور ايته . . . اول بولسه آنك ئلوغ بابانى آلدنده باريمزده انصاف ايتوب، آنك توب ايدىثالى بولغان «تلده، فکرده، اشده، برلك» مفهومينه موافق حرکت ايتکن بولور ايدك ديب اوبليسگ . . .

اسماعيل بك مونده کوچره طورغان «بلغارستان تاريخندن بر صحيفه» سنده بزنگ چولپان يولدز بزنى بيک آجق تعين ايدوب آگار باروب ييتهر ئوچون لازم بولغان ماياقلارينده کورسه ته در. خلقفه خدمت ايتو شهرده ياطوب «مدنيتدن فلاندم اورو» ده بولماغان سيکللى کاغذ باشينه؛ «برله شکر بوتون دنيا اشچيله رى!» هم «بير و ايرک» ديب يازوب چغهره بلهنده بيک ثمره لى خدمت ايتلمه گانلگى معلوم بولدى . . .

خدمتله رى غايت غمره لى بولغان بلغار يه شلرينک حرکتله رى حقتده اسماعيل بك مونه نه رسه يازا:

۱۸۸۵ سنه سى بلغارستان عثمانليلاره قارشى اعلان عصيان ايتدى. شو وقتقه قدر اطاعتلى و جاهل چوبانيلر ظن اولان بلغارلرده قوجه بر دولتنک نظاملى، طوپلى عسکرينه قارشى مقابله جسارت کوريلوب عالمى حيران قيلدى. بونلره مسلک ويره ن، جسارته کتوره ن نلر و کيملر اولدى؟ بو نه وقت تدارك ايدلدى؟ بلغارلارک کوستردکى متاپرستلک و فدائيلک آوروپانگ و با خصوص روسيه نك افکار عمومى سى نى بونلره جلب ايتدى. مليت و استقلال

اسلام و یر

حاضرگی وقتمز انقلاب زمانی بولغانلقدن مهم مسئله لر غایت کوب ایسه ده یر مسئله سی فوق العاده مهمدر. یر مسئله سی کره ارضنگ تابنده قرار لانوچی انسانلر ایچون حیات وهلاک مسئله سیدر. بنی بشرنگ اجل مسمی لرینه چه یرنی عمارت قیلو، بقالری یا که انقراضلری مسئله سیدر. انسانلرنی یارانمش رب رحیمنگ رحمت طریقله کندینه الزام ایکنان رزق مسئله سیدر. رب رحیمنگ شول مرادینی ایفای ایچون بالذات تعیین ایئدیکی یرنگ انسانلرنی طولدروی و انسانلرنی حیات و بقالری ایچون خالق حکیم که غایت قیلغانلنی ایچون حد ضرورتنده بولغان وسیله مسئله سیدر.

بو مسئله کره ارضنگ بتون متمدن اهالیسنی و هر صنف علماسیننی مشغول ایتهدر. خصوصیه بنی بشرنگ دقیقه لب آرنووی، اما حیرنگ هنوز کیمی بارووی اقتصاد عالملرنی ییگره که مشکل حالکه کیتدی.

حاضرگی وقتمز روسیه ده بلکه کره ارضنگ همه طرفلرنده انقلاب زمانی بولغانلقدن یعنی ایسکروی سبیلی زمنزنگ احوالینه تطبیقی آور یا که بتونلای ممکن بولمغان قانونلرنی سوتوب یروب زمانزنگ اقتضالرنه موافق طبیعت بنی بشرنگ احتیاجلرنه ملایم تمدن اجتماعی حاللرنه مطابق و یا کچی طوروش غه مناسب قانونلرنی تاسیس قیلو زمانی بولغانلقدن باشینه عقلی طوبیلانا باشلانغان سی دن باشلاب باشینی دائمی یتاغینگ جایمه لرینه قویوب طنچلق وراحتنی استهوجی شیخلر که قدرهمه سینگ باشینی یر مسئله سی ایله ندره در. بو مسئله ده روسیه اهالیسینگ انتیریسلری (منفعتلری) قبهه قارشنی بولغانلقدن بربرینه ضررلی بخارلرایله میلرینی بولاندرالر. یر اشلهوجی ایله یر خواهجسی، فابریکده اشلهوجی ایله جیر اشلهوجی، شهرده معیشت ایئوجی برله قریه ده ترکک قیلوجی کچکنه یر خواهجسی ایله الوغ یر خواهجسی، بتونلای یرسز ایله آزغنه یرلی هر قایوسینگ فائده و استفاده لری بر بر برینه منافی. بلکه کره ارضه ساکن انسانلرنی معیشتلرنده بولغان انتیریسلری بالذات یا باواسطه یر مسئله سنده بربرینه قاره قارشنی کیلگالمگندن هر بر حزب و پارتیه، آخرنی عییلی هم ظالم سانیدر. اقتصادی بولغان بو حیات و ممات دشمناننی ساعتلب

و مترقی ملتر پایه سینه کردیله ر.

ته گهر ضیالی بلغار کنجلیری فدائیک ایتمه یوب هر بری شهرده اوز راحتنی قوروب مدینتدن فلانندن دم اوروب آغز پاتردیسی ایله اکتفا ایتمش اولسه ایدی بردگل ایکی روسیه بر بلغار بکلکلی کنازلکننی تشکیل ایده زدی. بنا ئوچون **ایک ایلیک** بناننگ طاشلاریننی تدارک ایتمک لازمدر. آغراشدر، اما لازم اشدر.

ضیالی بلغار کنجلیرینگ حقیقتا فدائیلکری و اصول حرکتلری تحسین و مثال اولنه جق حاللردندر. بلغاریانگ قرق - ایلی سنه لک تاریخ جدیدی؛ بخصوص روسیه مسلمانلاری ئوچون بیک نافع، بیک عبرتیدر، بلغار ضیالیلاری نا ممکن، نا قبول اولاجق شیرل آرقه سندن توشمه یوب ملتنگ کونینه، ساعتینه، حالینه مناسب صورنده حرکت ایئدیلا ر. ملتنگ آکلایه جفی، قبول و عزم ایتمه یه چگی فکری و یرمدیلر. قوت مهنویه سی. یا که قوت مالیه سی یرلک اولمایان اشلی تکلیف ایتمه یوب حقیقت و ممکنات ایله اوغراشدیلا ر. ملیت افکاری ایله ره باننی تاجری، ملکدار چور باچیلری و فقرایی بر نقطه یه جمع ایئدیلا ر. بو نقطه ایسه «محافظة ملیت» ایدی که هر کسه معلوم و هر کسه معلوم مقدس ایدی؛

«ترجمان» دهن آلتغان مقاله اوشیو اورنده تمام بولدی. بو مقاله بازلغان وقتنده خیال کچی بولغان نهرسه لر ایدی حقیقت که محالهر ممکن که نه یله ندی... بلکه بزده «هر کسه معلوم و هر کس اوچون مقدس» بولغان «محافظة عملیت املینگ موندن صوگ ایکننچی دوری باشلانور. ایشته شول کونله رده باباضه زنگ بو میرائینگ قیمتی بلکه تاغنده آغراق بولور... ع. دینمحمد.

توکل بلکه دقیقه و ثانیه‌ها آرتادر، مهلك بولغان كارتينه‌لری كوز آلمزغه كيلوب طورادر.

روسیه غراژدانلری مسلمی غیر مسلمی همه‌سی اوزینك رائی برله سويلدر و مجرد عقللری برله حكم ایتلر. بز مسلمانلر آراسنده اهل الحل و العقد بولغان فاضل و معتبر عالملمز نیچوندر هیچ برسی اوشبو فوق العاده مهم و فوق العاده مشكل بولغان بیر مسئلهده اسلامنگ ارشادینی سویله میلر، هدایتی گرچه مسلم اهالیگه غنه بلسده آ گلائمیلر. قرآنك خطابلری ایله ندا ایتمیلر. درست نیچه زمانلر مقدم موسی افندی جنابلری «قواعد فقهیه» سنده بر مقدار یازغان ایدی لکن آنك یازغانلری وقایع هم انقلابرغه نسبتله کفایت ایتارلك درجده توکل

بو اونوغ مسئله که اسلام عالملری هیچ اهمیت بیر ماورلی آ گلاشلادر. روسیه مسلمانلرینك ایکی مرتبه عمومی اسبیزدرلی بولوب اوتدی، بیر مسئله سینی سویله دیلر، قطعی قرارلر چغاردیلر، لکن مسلمان اسبیزدنده مسلمانلرنگ شرعی اجماعلرند اسلام نقطه نظرندن توکل بلکه عقل نقطه نظرندن ایدی اجماع منبرینه چغوب و کیلر مزدن بر آدم بولسون اسلام نقطه نظرینی سویله مادی. بوق قرداشلرم! بو مسئلهده اسلام ارشاد ایتو و آنك

کورسه تکان یولی ده زمانلرنگ انقلابلرند بر مآخذ کاملدر، بر برلرینك قانینه صوصاغان و افراطچی بولماغان فرقلرینی راضی ایتارلك اورتا بر بولدر. لکن «و قال الرسول یارب ان قومی اتخذوا هذا القرآن هجورا» نظم معجزینك وقتی کیلمشمی عجباه. خالق کریم انسانلرینی یارتمقنی ازله اراده قیلمش ایکان زقلرینی ده مجرد فضلیه کندینه لازم ایتمش ایدی. «وما من دابة فی الارض الا علی الله رزقها» شول وعده سینی ایفا ایچون بیرنی یاراتمش هم انسانلرنگ حیائلرینی صاقلار، بقالرینی تأمین قیلور ایچون لابدمنه بولغان شیلرینی شولوق بیرده تعیین ایتمش ایدی. «هو الذی جعل لکم الارض کفاتا احیا و امواتا». انسانلرینی خالق رب رحیم بولغانلقدن تکامللرینی اراده، ترقی و تکاملنگ وسیله وعاطقلرینی انسانلرنگ طبیعتلرند خلق ایتمش وشول عاطقلرنگ سوقیه مجبور اولورق چالشمقنی انسانلرغه لازم بر حال قیلوب چالشمقنك اورینی «بیر» تعیین قیلوب هر بر انسانك حق مشروعی ایتمشدر «هو الذی جعل لکم الارض ذلولا فامشوا فی منا کبها و کلوا من رزقه».

انسانلرنگ بو حق مشروعلری بر شخصقه یا که خصوصی بر ره وشکه مخصوص بولمی بلکه عموم بنی بشرنگ استفاده قیلور حق مشروعی بولغانلقدن شارع حکیم بیان بیوردی «خلق لکم ما فی الارض جمیعا». سویله بنی بشردن هر بر آدمنگ بیر ایله اتقاعسی

عمومنگ اتقاعسی ضمنینه داخل اولورق شارع طرفندن مشروع قیلنمش ایکان معین بر شخص و آنك بولنلری اوزلرینك ملك مؤبدلری دیب اعلان ایتوب برامتنك استفاده سینه دائم کیرته بولولری درست بولماس. خصوصیتیه شارع طرفندن حیات و ممات حالتده کفایت اولملقنی بیان ایدلمش ایسه حال حیاتنده قوام حیاتدن محروم قالدرمق حال نماتنده میتنگ محترم جنبه سینی احترام قیلماق، یرقیچ جانوارلرنگ آزبغی بولماق صاقلماق ایچون آناسی بولغان بیر قارینه یا شرمك حق مشروعسندن آیرمقنی مستلزم بولور. خالق کریم بیرو بیرده یاراتقان شیلرینی انسانلر فائده له نو ایچون مستعد ایتوب خلق ایتمش ایسه ده بالفعل استفاده وافاده. خدمتنگ تعلقندن باشقه ممکن توکل. بلکه آزیمی کوبمی خدمتنگ تعلق ایله بولور. شونك ایچون ده شارع طرفندن «خدمت» ملکنگ سبی اولورق بعین ایدلمشدر. بعض شیلر که خدمتنگ تعلق، انسانلر نظرند هینتی موجب بولا. تشخص و اوصافندن چغاروب اصلینه اتسابنی کیسه در. بو کبی خدمتنگ تعلق، انسانلر عرفنده بو شینگ ملك خاص بولماسینی موجب بولادر. بوشی ایله افاده استفاده حقتده غیر بر شخصنگ تعلق کیسه در. اما بعض شیلر ده خدمتنگ تعلق انسانلر نظرند تعینی و برهن تشخص و اوصافندن چغارمیدر هم اصلینه اتسابنی کیسمیدر بلکه ظاهرند بر تعمیر بولماغانلقدن بو کبی شیلر ده خدمتنگ تعلق سبیلی بر شخصنگ اتقاعسی وقتنده غیرلرنگ تعلق کیلمش کبی کورنسه ده اصلی هنوز باقی اولور. بر شخصنگ عموم ملت آراسنده بولمسی ضمننده موقت اولورق اتقاعسی مشروع اولور «من احیا ارضا فهو حق بها» حدیث شریفی بو دعوانی تصدیقه آجیق بر برهاندر. احیاسی یعنی تعمیر کیسمیله اتقاعغه ایگ لایقی ده شول احیا قیلوجیدر. اتقاعنگ تخصصی احیا ایله تعلیل قیلنور ایکان احیا تحقق قیلر مدنده تخصص باقی اولدیغی کبی احیا و تعمیرنگ انقطاعیله اتقاعنگ تخصصی کیسلور «لها ما کسبت» نظمینگ دلالته ده بو دعواغه صریح بر دلیل اوله بلور.

انسانلرنگ تصرفی و اتقاعسی فقط سبی و اجتهادلرینك بیمشده گنه بولوب ده سبیلرینك غره سبی بولماغان برشیده ملکلی بولماغانلق «و ان لیس للانسان الاماسی» نص جلیلی بیک آجیق کورساتمکده در.

شول برهانلرغه نظرله انسانلرنگ عمللرینك محصولی بولماغان بیر هیچ بر انساننگ ملك مؤبدی بولماز.

انسانلرنگ بیرده تصرفلری خلافت طریقله در. خلافتلری اتقاعلری استقرارلری زمانیه موقدر «ولکم فی الارض مستقرو متاع الی حین». هر بر انساننگ بیر ایله فائده له نوی خالفتنگ فلم

ایدر. کسبگ محصولی بولماغان بر شیده ملک مؤبد ثابت بولماغان کبک رب رحیمنگ کندی فضیله کندینه الزام ایتدکی بر عهدینی ایفا اوچون تعیین ایتکان بر شیده هم ملک مؤبد ثابت بولماز. «لدرجال نصیب مما اکتسبوا وللنساء نصیب مما اکتسبن ویستلوا الله من فضله» اگر کسبگ محصولی بولماغان یرده ملک مؤبد بر قانون عرفی نظرنده تصدیق ایتولسه انسانلرنگ قسم غالبن قوام معاشرلرندن هلاکت که معروض قیلحق لازم بولور. «ولا تلقوا بایدیکم الی التهلكة» نص جلیلی ایسه بو کبی ظلملرغه یول قالدیرماشدر. شونگ اوچونده یرده ملک مؤبد ثابت بولماز. معاشرلرندن بزبرینه یاردم اوچون جیولوب ترککلت ایتوچی بر ملتینگ ضعیف فردلرینی قوام معاشرلرندن محروم قیلحق کبی ظلم: بر ملتده قرار قیلنسه سبیل الله ده محاربه کبی بو مستضعفلرنگ حیللرینی استیفا اوچون محاربه شارعنگ حکم تشریحی سی ایله لازم بولور. «و مالکم لا تقالمون فی سبیل الله والمستضعفین من الرجال والنساء والولدان الذین لا یستطیعون حیلہ فی الارض ولا یمتدون سیلا» شویله ایکان بر قومنگ و کلاسی، امیرلری یربر بر شخصنگ ملک مؤبدی بولماسینه یول کورساتور قانون چقارر ایسه باشقه ملتر آراسنده مظلوم اوله رق یاشابده اوزینگ انسانی حقوقن دینی و احیاتن ایفا ایچون هجرتی شارعنگ حکمنده لازم و فرض بولغان انسانلری ذمه سینگ فرائضنی اوتودن عاجز قالدیرمق شارعنگ لسانیله اثبات ایتولمش حقوقنی بر باد قیلحق لازم بولور «الم تکن ارض الله واسعة فتهاجر وافیها» الله نگ یرری واسع ایددی ده انسانلرنگ عرفیله قانونیله تضییق ایدلدی دیمک کبی بر قبالح بولماز.

شول برهانلرغه بناقیلوب ایتور که ممکن. اگر بر قومنگ امیرلری یررنگ ملک خصوصی اولمه سینی قانون تحنینه آسه لر، شونگ یاراماغان اش ایکانلگنی تنبیه ایتماک ملتنگ بورچیدر. تنبیه ایتوب ده اصرار قیلسه لر الله و رسولنگ حکمینده قایتارمق لازمدر «فان تنازعتم فی شی فردوه الی الله والرسول» اگر ملت سکوت ایتوب طورسه و شول قانون تنفیذ قیلنسه، جنایت ملتده در، قوم و ملت جواب یرر. امیرلرنگ قانونلشدورلری قوم طرفندن وکالت طریقیه بولغانلقدن قوم ظالم بولور. ظلمنگ جزاسی ده ملت که یوکه نور. خصوصی ملکنگ سببی امیرلرنگ هدیه قیلولری کبی بدلسز طریقاری برله بولسه مال مفسوب حکمنی آلوده استرداد قیلنور. اگر ملکنگ سببی عوض برابرینه عقد ایسه یرر عموم قوم ملکینه قایتارلور. اولگی صورتده هیچ بر ضمان یونه لماز. لکن ایکنجی صورتده ملکنگ صاحینه ملتگ ضمانی لازم بولور. ملت صاندیقندن

فدرتیه حیاتاری و بقاری ایچون ضروردر. شونگ ایچونده بر قوم اوزینگ افرادینی یرلرندن چغارماسی شارعنگ آجیق بیانیه نهی ایتولمشدر. «تظاهر الائم والعدوان» بولمقی ایچون نهی تا کید ایدلوب تغالبنگ سبب اولمه سی کورساتولمشدر ه ولا تخرجون انفسکم من دیارکم»، «تظاهرون علیهم بالائم والعدوان» شویله ایکان هر قومنگ افرادی اوزینگ قوام معاشرینی حیات و بقاسی ایچون لابده نه بولغان ضرورتارینی ده شولوق قومنگ دیارندن تحصیل ایتمه سی لازمدر. حیاتی مدتده صولار هواسی، نی قدر ضرور ایسه رزقی تحصیل ایچون یرری ده شول مرتبه ده لازمدر. انساننگ کندی قرارانور هم رزقینی کسب ایچون، حیاتی نی تأمین و بقاسینی بولور ایچون، نسلینی کسلودن حفظ ایچون یرری بولو لازمدر. شونسز هیچ بر فر-یاشامز، موندی نوملر، انقراضه محکومدر، بقاسز بولورلر. شویله ایکان دیارده بولغان یرر ایله شولوق دیارده بولغان هر انساننگ فائده له نوی هم حق طبعی سی هم ده حق مشروعی سی بولور. بو حق مشروعنگ موقت اوله رق مصلحتنگ اقتضاسی حسیله باشقه استفاده لر ایله مبادله سی ممکن ایسه ده لکن بو حق مشروعارینه ابدی کیرته بولغان هر بر قانون تعدیدر. شونگ ایچونده یررنگ بابدن اوغلرغه اوغلدن اوغلرغه مؤبد قالا طورغان بر ملک خصوصی بولمقی اسلام کبی بر شرع اجتماعیه درست بولماز. الله تبارک و تعالی مجرد فضیله یوغاریدن رحمتی ایدروب یررینی ترگرگاج یررنگ اوستنده یاراتدیفی همه مخلوقلرینی رزقلاندرمقنی اراده قیلمش ایکان رحمت ایله یا کرمش یررنگ همه محصولاتی ده عموم ایچون بولوی لازمدر «وما انزل من السماء من ماء فاحیا به الارض بعد موتها و بث فیها من کل دابة و نصریف الریاح والسحاب المسخر بین السماء و الارض لایات لقوم یعلمون» نظم معجزینگ ترتیب و سوروشینه بر نظر صالنورسه یرک واضح اوله رق کورنه در الله کریم عقلمزنی صرف ایتما که ارشاد قیلور ایکان سمدن ایندرمش رحمتی ایله ارضنی احیا ایتدیکنی ارضه انواع مخلوقات خلق قیلدغینی بیان ایله معاشرنی تدیر امرینه، فکرلرمنی سوق قیلور ایکان نصریف ریاح سحاب مسخر کبی ملک خصوصی اولمه سی ممکن بولماغان شیلرینی فقط اسبابی حاضر اولدغه انسانلرنگ فائده سینده خدمت قیلورده، خدمت و فائده سی ده موقت اولور شیلر ایله برلنکه ذکر ایتوب بزرگه حیات و معیشتنگ یوللرینی کورسه ته در. الله کریمنگ شول هدایتیه حکم ایته آلمز که یرر احیا قیلنور ایکان موقت اوله رق تصرفه ایتولور. خدمت و احیا کسلدی ایسه تصرف ده ملک ده منقطع بولور. هر انساننگ نصیبی کسبی ایله بولوب الله نگ فضیله تعلق

بیت المالندن توله نور. خصوصی ملک قوم تنفیذ قیلغان بر قانون عرفی که مبنی بولغانلقدن صاحب ملکده ظلم تصور ایدلماز بلکه صاحب مالکنک ییردن استفادہ سی، ویردیکی بدلینگ فائضی حسابلانور. خصوصیلہ اوزی ده شول قومدن بر فرد بولمای حسینہ اچین اچاسنده ییردن فائده لانو حقیته مالک بولغانلقدن حسین تصرفده بولغان فائده لری استرداد قیلنماز «ان لاتزر وازرة ووزرة خری»، «من اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم» ولعن انصر بعد ظلمه فاولانک ماعلیم من سییل، انما السییل علی الذین یظلمون الناس و یبغون فی الاض بغیر الحق».

بر ملتنگ افرادی ییر ایله انتفاع غه صلاحی اولدیسه احق بولور، بواش قانون و شرع برله حقدیر، هیچ بر شخص یا بر ملت ابطال ایته آلاماز لیکن صلاحی جویدی ایسه حقیقی کندی ضایع ایتمش بولور و آنک تصرفدن آنور. بو بر تاریخک کورساتدیکی حقیقتدر. ارض مقدسه ساکنلرنگ صلاحی بکدان زمان شارع حکیم نبی محترم لسانیلہ «ادخلوا الارض المقدسة التي كتب الله لکم» دیه نبی اسرائیل که امر ایتمش ایدی لیکن آنا بآبادن قل بولوب ترکک ایوب کیلگان نبی اسرائیل مستقل خواجه لقی کبی نعمت عظیمه نگ قدر نبی بلما دیار، اوز ییرنده مستقل خواجه بولوب تصرف نعمتینی ازغنه بولسون قربان برابرینه قبول ایتمادیلر «فاذهب انت وربک فقاتلا انا ههنا قاعدون» دیمک بک خوراق غه ارتکاب ایتمادیلر. شونگ ایچون ارض مقدسه تصرفلری بر نیچه سنه لر که تأخیر ایبولدی یعنی قلاق اسارت حورغینه عادتلنماش سیلرنگ حرکات لذتینی طاتومش ییرده خواجه لقتک املی قیلارینه سکمش، اوزینی بتون جهان غه خواجه لقی و اصلاح ایچون اصطفا ایدلمش دیه ایمان کیتورمش حریتی و تصرفی ایچون جانونی مالینی قربان قیلور غه حاضر بولغان بونلرنگ بلوغ سینه قدرلی زمان کیچو کدرلمش ایدی.

دیمک ییرده خواجه بولمق صلاحی هم ییرسیبیلہ اوستینه الزام ایدلمش امامتینی اوته و که استعدادی ایله قید ایدلمشدر. شونگ خلافینه عمل ایسه مذنبدر، هلا که معروض بولور «اولم یهدللذین یرثون الارض من بعد اهلها ان لو نشأ اهلکناهم بذنوبهم» ارث لفظی بر مالنی اولنک بعدنده مقابلسز تصرف ایتمک، ملک له ملک بولغانلقدن سوکفی قومنگ ملکنده و تصرفنده مقابلسز بولور. مقابلسز تصرفینه داخل شیئی قومنگ بدل برابرینه ملک مؤبد قیلمه غه حقی یوقدر. نبی محترم موسی علیه السلام لسانیلہ «استعینوا بالله واصرروا ان الارض لله پورتهما من یشأ من عباده» دیه بشارت ویرلمش ایدی. دیمک

ییرالله نگ ملکیدر، عموم نبی بشرنگ تصرفنده در، صلاحلرینه نظرله و اهب حکیم اوزی تله گاملر که بخش ایتار. ییر نبی اشله سلر، تدبیر قیلسلر اوزلر نده امانت بولدیغنی ایمان ایله امامتی اورنیغه کامل تیوشدرسلر. خیانت ایتماسه لر قصور قیلماسه لر اوزلر نبی و ییرسیبیلہ یوکلا دکر نبی قناعتلندرسلر خالق رحیمنگ رحمت طریقیلہ کندینه الزام ایتمش رزقنی ایرشدرر ایسه لر رب رحیم آلرنگ قولنده قالددر. عملده قصورلوق قیلسلر، امامتینی اورنینه یتکرماسه لر یا که عملی، اور نندن باشقه غه صرف ایله خیانت که بارسه لر، حق تبارک و تعالی نگ عهد نبی ایفا ایتماسه لر آنارنگ قوللرندن آلور؛ شول مراد نبی بیان اراده سیله بولسه کیره ک موسی علیه السلام لسانیلہ «عسی ربی ان یهلمک عدوکم ویستخلفکم فی الارض فینظر کیف تعلمون» امید نبی و امامتی بیان قیلمش و ییرده خواجه بولاجق قومنگ صلاحینه ده اعتبار ایدلدکینه آچیق صورتده ارشاد ایدلمش ایدی. البته ییرده تصرف ایچون تدبیر که صلاحنگ رعایه قیلنماقی مقدمگی امتلر که مخصوص توکل بلکه زمانمزنگ ملتلی شولوق کانترونگ تختنده در «ثم جعلنا کم خلائف فی الارض من بعدهم لننظر کیف تعلمون». کافرلر طرفندن ییرمزدن چفارلورمزیا که ملتمز که قایتورسز کبی سوزلر و شیخ فعللر ایله قیللری پارچه بولنمش یوره کاری جراحته مش رسول و مؤمنلرنگ کوکللر نبی طنچلندر بوب امل و امیدار نبی قولتلندر بوب، روحلرینه شادلق و ییر، ایچون بولسه کیره ک الله تبارک و تعالی «ولسکتکم الارض من بعدهم ذلک لمن خاف مقامی و خاف وعید» دیب بشارت ویرمش هم بشارت هم تخوین بر که حیولمش ایدی.

خاطر که بر سؤال کیلور: انسانلرنگ کوکللری کامل قناعتله نور روشده فائده لانو اینتیجی بر شخصنگ مؤبد تعلقی بولماز مرتبه ده بولغان خصوصی ملک ایله انتفاع ایتمکان قیلار پارچه لشمش و اطلمشش مومسلر که نیچون فقط اسکان گنه وعده ایدلور، مقامنگ اقتضاسی ایسه کامل انتفاعنگ وسیله سینی سونج یرمک ایدی. مقام و احوالنگ شول اقتضاسینه نظرله قطعی اوله رق حکم ایدلور که هر بر قومنگ ییر ایله فائده له نونده افرادینگ بر بر سینه ظلم بولوندن خالص بولغان کامل فائده لونو فقط اصلاحی وقتنده تصرفنده و ملکنده بولوبدر. بوده اسکان غه باشقه برشی توکلدر. «لن خاف مقامی و خاف وعید» جمله لری ده بواسکاتنگ بر امر خطیر بولوبوننی اشعار ایدر که طبیعت بشرنگ بر قدرلی تقییش قیلنولری بو خطرلرنگ مرتبه لرنی آرتردر. انسان، اوزینگ طبیعتنده مستور اوله رق خلق قیلمش امل

بر بایاردن بو بردن آغاچلردن کوب فائده کوره طورغا سزدر
دیگه ایلر نده بیرینی فائده ایچون طوتالرمنی فقط بر آخوتا ایچون
نفسنک شوقنی طوتورور ایچون طوتاسک دیب جواب بیرگان ایدی.
بیردن نه اوزلری و نه غیر لر فائده ایتمادیلر. بعضیلری ایسه
بیرلرنی ایگدیلر، طرشیدیلر. در واقع بیرنگ محمولاتینی کریستیانلردن
آرتق هم طابدیلر. لکن بو قسمی ده ملتک فائده سینه خدمت
ایتمادی بلکه آراقی زاولدری صالوب روسیه نی ایسر کرر جمععی
قیلدیلر، هلاک ایتدیلر، دنیا جهنمینک هاویه سینه توشردیلر، اما تیر
ینه خیانت ایتدیلر. شول ره و شده مونلرنگ صلاحلری بتدی،
کندولرینی اوزلری برنی ملک قیلو استحقاقیدن محروم ایتدیلر.
بیرینی مونلرنگ تصرفارندن آلوب عموم دهقانلر تصرفینه بیرمک
وقتی کیلدی اما تیر نده اتقا ایسه لر عاقبتی شاید خیر بولور. خیانت
قیلسه لر البته وخیمدر. «ان الارض لله یورثها من یشاء من عباده
والعاقبة للمتین». بنی اسرائیل نگ شوکتی بر کمال بولغان
وقتلر نده داود علیه السلام لسانیه «ان الارض یرثها عباد الصالحون»
دیب ارشاد تبیه ایدلمش ایدی. بزنگ روسیه لیلر گده شونگله
عمل قیلماق شرفی قالدی. کوره یك نیلر قیلورمز. کیگ بیرده
طنج کوکلر مز ایله اوستمز گه آدیغمز اما تینی راحت راحت
اوتارمز می؟ «ان ارضی واسعة فایای فاعبدون» خطاینه ده جن
کوکل و صاف وجدانمز ایله تمثیل ایدرمز می؟ بیر قرارانور
آنمزدر، تربیه نور مهدمزدر. معیشتمزنگ کفایتدر، اچار
صومزدر، صولار هومزدر. بیردن باشقه حیات و بقا یوقدر.
بالانی آناسندن. آنانی بالاسندن تفریق ایدلماز مگر بری آخری
تربیه سیننی طاشلاسه ظلم ایسه برینی آخرنگ اختیارینه ده قویلماز
«الذی جعل لکم الارض قرارا»، «الذی جعل لکم الارض
مهدا»، «هو الذی جعل لکم الارض کفانا احیاء و اموات»،
«هو الذی جعل لکم الارض ذلولا فامشوا فی منا کبها وکلو امن
رزقه».

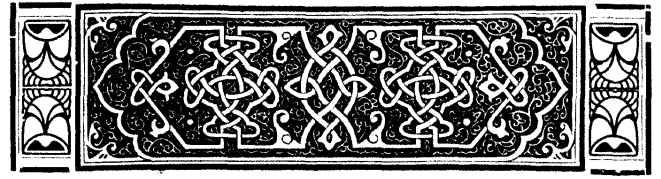
«طایبوغان» اولنده امام محمد
ظاهر بن ملا احمد زکی بایتوکالوف.

سوراه: شریعت علمی برله مشغول ذاتلر اوشبو مقاله نی
دقت برله اوقوسولر و اوز فکرلرینی آجیق سوبله سولر ایدی.
یازوب ییاروچیلر بولسه بز باصارمز، صوگندن بلکه اوزمزده بر
سوز سوبله رمز.

و عاطمه لرنگ سوقیه اوزینگ تصرفنده بولغان هر بر شینگ اهنای
جنسینگ تعرضندن محفوظ قالمه سیننی و کله چک بونلرینگ دائم
تأمین ایدلوب مسعود یا شامه لرینی تدبیر قیله چنی طبیعی بر حالدر.
شول احوالنگ جبریه بیرنی ده اوزینگ ملک مؤبدی قیاوغه
کرشمه سی جبل و ریبدن ده یاقتر اقدر و شول خوف و خطر نی
اشعار اوچون بولسه کیره ک تبشیر و تهدیدی برینی آخر ایله
کیتور مشدر. «والارض مددنا هاوالقینا فیها رواسی و انبتنا فیها
بن کل شی موزون و جعلنا لکم فیها معایش و من لستم له
برازقین»، «وان من شی الا و عندنا خزائنه و ما ننزله الا بقدر
معلوم». شول آیتلرنگ لطیف معنایرینی فکردن کچروب عقل
ترازوسی ایله اولچانور ایسه بیرنگ ملک مؤبد ایله مملوک اولمه سی
اسلام کبی شرع سماویده مشروع اولمادیغه قناعت حاضر اولور.
حق تعالی موسی و هارون علیهم السلام لرنی قبط خلقینه ییارمش
ایکان بیرنگ حقیقی خواجه سی خالق اولدیغنی فرعون
و قومی ایچون بر مهد اولدیغنی بیردن فائده له نو اوچون تورلی
سیلر گه کرشمک اوستینه اوسمش ازواجی ایله استفاده قیلماق
مشروعدر لکن بیر بر ملت افرادینگ ملک خاصی اولماق سیبیه
دیارلرینه چیتدن کیلوب ترکاک قیلو چیلر نی استرقاق ایتوب اوغللر نی
ذبح و قزلر نی سلامت قالدیرمق کبی اشلرنگ غیر مشروع و شنیع
بر فعل اولدیغنی یومشاقق برله آکلانور غه قوشقان ایدی. بنی
اسرائیل نگ باشینه کیلگان شول حاللر بزم روسیه لیلر گده توشدی
توگمی! رامانف و بابالاری بیرنی ملک خصوصلری ایتوب
قانونلاشدرغان بعدنده بیرلری سیبای روسیه نگ بتون دهقانلرن
اوزلرینه قل ایتدیلر. الوغ یکارینه غیر مشروع لذتلرینی تحصیل
ایچون نیچه مگ دیسانینه بیرلر نی نیچه شار مگ دهقانلری ایله
بیارلرینه قلیک ایتدی. دهقانلر نی خدمت ایتدردیلر صا تیدیلر حتی
و نیشار آدمنی بر کوچوک ایله آماشر ایدیلر. قزلر نی اول مرتبه
اوزلری مسخره قیلمازدن کیاوگه بیرماز ایدیلر. بر ایر یا بر
خاتون کریستیان بایارنگ ظلمنه چدی آلمادیغندن جانی قوتقارر
ایچون ایکنجی بره و گه بارسه مکار چیق صوغوب قتل ایته ایدیلر.
بر کون تاماغینی طویدرور ایچون اوج کون بایارغه خدمت ایتارگه
کیره ک ایدی. اوستینه بر کولمک یاصامق ایچون بایارغه نیقدرلی
چیتون کیندر ساجوب حاضر له بیرمک اوستینه چیکمان کیمک
ایچون بایارنگ نیچه شار صارقلرن تربیه لمک لازم ایدی. منه بزم
روسیه لیلر نی بیر مسئله سی نی حال گه توشردی.

بایارلرنگ حاللرینه کیلسه ک بیرنی تصرف سیبلی اوستلرینه
نیقدرلی امانت یوگله نگانلکننی اونوتدیلر، اسراف و تلفات دوجار
بولدیلر. حتی قرق مگ دیسانینه دن آرتق ناراط اوزمانی بولغان

حضرت علی رضی الله عنه ننگ بر فرمانی

امام علی کرم الله وجهه و رضی الله عنه حضرت ترینگ آداب حکومت و اصلاح ممالک و سائره بی شامل مصر والیسی مالک بن الحارث طرفه کوندردیکی عهد نامه ننگ جلالت مندرجاتی جپتیه بعض مهم فقرانی بر وجه آتی ملخصاً تحریر اولنمشدر. بعدالبسمله والصلوة یا مالک! سگا برنجی امرم: شریعت مطهره احکامنه اتباع و هوای نفسدن مقتدر اولدیغک مرتبه تباعد و امتناع ایله سندن اول کلن و الیرک اوینوسزلرنندن صادر اولان سو افعال شمدی سگا و خلقه نصل فنا کورینور ایسه سندن دخی اوله افعال ظهور ایتدیکی حالده دوچار طعن و مذمت اوله چغنی دوشینوب آکا کوره حرکت و خلق آراسنده ذکر جمیل تحصیلنه غیرت ایتمکک لازم کلور. اوراده اولان رعایا، دین قردناشلرک ایله اهل ذمتدن عبارت و اهل ذمت دخی خلقتده سنگ کی بر شخص ذی فراست اولدیغندن حفظ و رعایتلری واجبه ذمت اسلامتدر. رعایا بعضاً بر سیدتنا شی یا قصدا ویا خطا بر جرم و گناه ایده یلور اولوقت لایق اولان بسط مجارثی عفو و احساندر. یا مالک! سن آنلردن یوجه اولدیغک کبی سنی اور ایه والی ایدن دخی سندن والله جمله مزدن یوجه در. صاقین نفسک آنک غضبه مظهر دوشورمه. زیرا آنک مرحمت و عقوبتندن مستغنی دگلسک، عفوگدن ندامت و عقوبتگدن مسرت و خطا ملحوظ اولان یرلرده عاجلانه حرکت ایتمیوب امورگده اذ زیاده رشته عدل و حقانیتیه مرتبط و خلقه انفع و متوسط اولانی اختیار ایله که حتی عموم رعایا، سندن ممنون و متراضی اولسون. سگا لازم اولان عامه ننگ رضاسیدر. بالکتر خواصک ارضاسی مفید اولماز و عیوب خلقی کشف و غمزه وسیله جو اولانلری یانگا اوغراتمه! زیرا خلقده اوله عیبلر واردر که سترینه والیدن غیرسی قادراوله مز. سندن غائب اولانک حاکمی للهدر.

قورقائلر ایله مشورت ایتمه! صوگره سگاده ضعف قلب کلور وطمعکارلره مشورت ظلمه یادی اولور. خیرخواهلرله بدخواهلری یانگده برابر کوروب ایولک ایدقلره فتور و بارمنلره جسارت ویرمه؟.. اگر رعایانک سگا لایقیله توجهمی ایستر ایسه ک آنلری حسن ظن و احسان ایله تلطیف و اوزلرنده کی بلا و مشاقی تخفیف

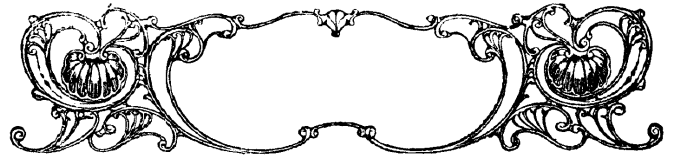
ایله؟. زیرا حکمگده اولان ممالکک اصلاحی موجب خصوصاتی تعیین و اجراده عالمیر و حکمته واقف کمسالر ایله مباحثه و مکالمه ایله! امر اورجال و خواص و عوام هرصنف امور ادارهده بولنانلرک خاطرلرین طائلی دل ایله اله آلوب یولگده چکدکبری مشقتلری یانلرنده تذکار و تعداد و حصائل ممدوحه و شجاعت و جرأتلرینی بیان و ثنا ایله تطیب و دلشاد ایله! بر مصلحت عظیمیه و قوعنده عجز طاری اولدیغی و تردد و قوعبولدیغی زمان صدقله الله ورسولنه مراجعت ایله! بر ماده ننگ کنه و حقیقتنه ایریشیه دین ادنی فهم ایله اکتفا ایتمه و عاملریک ارتکابدن مستغنی اوله چق قدر زیاده معاش ویر، آندن صوگره حاللرینی نفتیش و صادقلرینی ابقا و خائنلرینی دفع ایت و مفتشلی غایت مستقیم و مجرب آدملردن تعیین ایله! کاه بکاه مجلس عمومی تشکیل ایدوب کندوک دخی اوتورب و کسه بی حضورگدن منع ایتدیرمه. ارباب حاجانک احممقلرینک رطب ویا بس سوزلرینه تحمل ایدوب مراملرینی کوزلجه آکلا. امامتده نمازی اوزادوب جماعتی تفسیر ایتمه! احقاق حقه ولو کندوکه منسوب بر کسه اوچون اولسون دقت ایت بر دشمن مصالحیه راغ اولدیغی زمان رد ایتمه مکرکه رغبتی حیلله اوزرینه اوله. عهدگده و فایله! زنهان ناحق یره قان دوکمه زیرا قان دوکمک بیوک گناه و زوال سلطنته باعث ییگواهدر.

•••

مملکتده انقلاب و هر ملتک اوز اشدرینی اوز قوللرینه طاپشرلو مناسب ایلله اهل اسلامده ملی مختاریت مناسبیله اماملر قاضیلر، والیرلر قامیسارلر، مجلس اداره لر آچلو مناسبیله رعایا ایله معامله ایچون اعلم امت اهل بیت رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمز حضر تلرنندن خلفاء عظامنک دورتچسی حضرت علی کم الله وجهه حضرت ترینگ آداب حکومت و اصلاح ممالک و سارهنی شامل مصر والیسی مالک بن الحارث طرفه کوندردیکی عهدنامه ننگ مندرجاتی الوغ معناری افاده ایتدیکی ایچون احمد رفعت افندینک «لغات تاریخیه و جغرافیا» نام اثرلرته اوقوب زمانه مزده اشاعه سی فوق العاده مهم و مفید تابدیقم ایچون محترم «شورا» مجله سی واسطه سیله عمومنگ مطالعه و دقتلرینه بر اوقوب حفظ و استفاده سی ایله عاجزانه توصیه ایتتم. والسلام علی من اتبع الهدی.

محمد یوسف محمد امین اوغلی دبیردیف، مسکاو.

نوشیروان افندی یاوشف

وقتنسز ضایع بولغان نوشیروان افندی یاوشف حقننده اداره که مکتوبلر و خاطرهلر یازوچیلر بولغان ایسدی. شونلرنگ همسینی بو اورنده جیوب باصونی موافق کوردک. بو نرسهلر ترجمه حالینی یازوچیلر ایچون بلکه منبع و مأخذ بولا آلورلر. بو آدم حقننده بلکه غزته لرده ده بعض بر نرسهلر یازلغان بولور لکن یوللرده مانع بولو و پوچتلر منتظم یورماو سبیلی بز، هر بر غزته نگ هر بر نومیرینی مرتب اوقوب باررغه موفق بولا آمادق. شونگ اوچون آنک حقننده یازلغان نرسهلر نی کورمی قالمز ممکن. مگرده مونگ حقننده «وقت» ده ۱۲۹۰ نجی نومیر) یازلغان بر مقاله نی کنه گرچه تکرار بولسه ده بو یرکه کوچره مز.

نوشیروان یاوشف

خلقتنا لامر لوعلنا خفیه
لماحب منالمر* لیلی ولا لبنی
ولکن جهلنا فاستراحت نفوسنا
وما تلك الاراحة تعقب الحزنا

نوشیروان افندی یاوشف نگ اوشبو نو یابر ۱۰ نجی کوتده «تاشکنده» شهرنده وفات بولغانلغینی «الوغ تورکستان» غزته سنده اوقب تاسف ایتدک.

«وقت» هم «شورا» اوقوچیلرینه بواسم بیلگولی بولسه کیرهک. اوج دورت یالردن بیرلی بو آدم، «وقت» برله «شورا» ده ادبی و تاریخی هم ده علمی و اجتماعی مقاله لر یازوب کیلدی و بیک کوب موضوعلرده بحث قیلدی.

نوشیروان افندی نگ قلمی گوزهل وشوما بولو اوستیه انشاسی بیک طبیعی و تکلفسز ایسدی. غزته و ژورناللر اداره لرنده خدمت ایتوچی و مقاله لر صایلاوچی محرر لر نی، باخشی و اعتبارلی یازوی برله مونگ قدر راحتله ندریچی آدم بیک سیرهک بولور. حرف جیوچیلر طرفندن بو آدم رحمتدن باشقه نرسه ایشتمگان بولسه کیرهک. رسم خطی بیک آجیق، عبارت نی چغشلی، اسلوبی لذتلی بولادر وشول سبیلی مونگ بیک مقتدر بر ادیب بولوب بیته چگی کوتوله در ایسدی. فقط بز کوتکان نرسه بولمی قالدی، الله تعالی نگ حکمی یوردی، باشلکنده وفات ایتدی. قلم برله کاغذ، یازو برله

اوقو اورتاسنده اوطورغان برندن یوغالوب کیتدی. نوشیروان افندی بزنی کورسه کورگاندر اما مین آنی بلیم. اونکان جای کونی «تاشکنده» شهرندن ابو بکر افندی دیوا یوف جنابلری کیلگان ایسدی، آندن صوراشوب بر آز خصوصی حاللرندن خبردار بولدم.

قایسی وقتلرده ایکانی خاطرمدده یوق، تورکستان شهرلرینگ برندن اوزمز که خصوصی بر مکتوب یازوب سیاحت قسدی برله هندستان مملکتینه کیتو فیکرنده ایکانلغینی بیان قیلغان ایسدی، شوندن صوگ «کاشغار» طرفلرنده و چین مملکتنده گی تورک قارانداسلر میز آراسنده اوزون وقتلر یوردی وشول یرلردن همیشه «شورا» غه «وقت» غه یازوب طوردی.

خصوصی مکتوب نی بیک سیرهک یازدر ایسدی. هیچ بر مکتوب نی جوابسز قالدر ماغان بولسه م کیرهک. مگرده اک صوگنی مکتوبینه (تاشکنده دن ۱۸ اوکتابر تاریخی برله یبار ایلگان). وقتلرنگ، یوللرنگ اوکغایسز لانوب کیتولری سبیل گنه یازا آلمی طوردم. جواب یازلاچق مکتوبلر آراسینه قوبوب یوللرنگ ترتیب که کیلوی نی گنه کوته در ایدم. بو کون یازام، ایرته که یازام دیب یورگنمده اولم خبری کیلدی مونگ ایچون بیک اوکنه حتی اوزمنی شلته لیم لکن ایندی اش اوتدی «لیت» «ولهل» لرده حکمت بتدی.

نوشیروان افندی مین شول سفرنده ایندی هندستان غه کیتار دیب طورادر ایدم، هندستان غه بارغاندن صوگ «کوررگه» طریسهک ایسدی» دیب بر ایکی کشی هم ده بر ایکی کتبخانده توصیه قیلغان ایدم. ابوبکر افندی دیوا یوف جنابلرندن آکلاومه کوره روسیه ده حریت اعلان ایتولگانندن صوگ هندستان غه کیتمازدن مقدم آز وقت غنه بولسه ده اوزینگ حر و وطنی کورو اوچون چین تورکستاندن روسیه تورکستانینه آشغوب کیلگان و «تاشکنده» که کیلوی برله عسکرلک خدمتینه آلتغان. بر نیچه آیلر شونده طوردی و شونده وفات ایتدی.

ومن کانت منيته بارض

فليس يموت في ارض سواها

نوشیروان افندی نگ اوزینگ سیاحت ایتکان یرلرنده کورگان و بلگان نرسهلر نی یازوب یورگان «خاطره دقتری» بولور غه تیوشلی. شول اثر یوغالماسون ایسدی. اگرده اوزی «سیاحت نامه» روشنده ترتیب ایتمه گان بولسه شونی بو کوندن «سیاحتنامه» ره وشنده ترتیب ایتوب و باصردوب دنیاغه چقارو کیرهک.

اگرده اوزینگ دوستلری، اقران و معاصرلری مونگ قلم اثرلرینگ بتونسینی (شوراده، وقت ده و باشقه غزته لرده باصلفانلر هم شونده کررگه یاری) جیوب باصدرسلر گوزل بر اش بوله ر

II

نوشیروان افندی

۲۲۹۰ نچی نومبرلی «وقت» ده نوشیروان یاوشف حقنده غی مقاله نی اوقوغانم سوکنده شول کون اطمینی بیکدمده نوشیروان افندیگ اولین کیتدم مقصودم ایسه آنک حقنده بر آز معاومات حیوب ترجمه حالینی یازوچیلر وائرلرینی حیوچیلرغ بر تورلی یاردم ایتو ایدی.

اولغ بارغانمدن سوک آتاسینک یورتینه توشدم. «مونلر اوغلرینک وفات خبرینی بلهرمی ایکان؟» دیگان بر فکر کوکلمنی اوگغایسزلی باشلادی. شونی آگلار اوچون اوغلرندن خبر کیلوب کیلماوینی صوراشدره باشلادم. آنکسی: «بو آراده نلله نی ایچون برده خط یازمی اونوتدی لابسا آنک یازغان نرسه لرینی سز اوقی طورغاندرسز ایندی. مین بو آراده برده غزیه فلان اوقوغانم یوق» دیدی. بو سوزدن آلارنگ هیچده خبرلی بولماغانلق آگلشلدی. شونک اوچون بو خبرنی بلدرو میگا افراط درجه ده قیون بولدی: «قایدن بلدگر؟ غزیه که یازغانلر مونی؟» دیب صورادی. مین «وقت» غزیه سینی سوزدم. «یوق حضرت! مین اوقی آلمیم، مینم کوز آلنلر قارانغیلانندی، هوشم ذهنم بتدی، زنهار اوزگر اوقوگر، بزطکلایق!» دیدی. چاره سز اوقودم. نه نکسی شیریزدان آغا، نه نکسی، ایسی عالجان افندی، دورت سکلیسی بارلغی یغلارغ طوتوندیلر. شوشی یغلاشولر سببندن آنک ترجمه حالی حقنده یاخشیلاب صوراشورغ جوابلر آلورغه موفق بولا آمادم. چونکه بارده هوشسز ولدیلر. خطلرینی ده تابا آلما دیلر. ملا افندی اوینه قایتقاغدن سوک آنکسی برقدر خطلرینی کیتروب بیردی. انشالله قولدن کیلگه چه ترجمه حالینی ده یازارمن. حاضر لکجه آنک وطن اصلیسینی قسقلق بله ن بیان قیله من.

نوشیروان افندی اوقا غو بیرناسی، بهله بهی اویازی، بوغادی ؤولستی، ۲۵-۳۰ یورتدن عبارت کچکنه گنه «مک تال» دیگن جاباتی دؤره نلر آلوقیدر. آنکسی شیریزدان شاه احمد اوغلی یاوشف بولوب دؤره ن اوغلی دؤره ندر. اوزلرینک دؤره نلکلرینی بیان قیلغان مکتوبی ده بر وقت «شورا» ده باصلور.

شوشی مقاله بله ن آنک اتکاسینک اوتتچی دوست ویاقتلرینه بیان قیله م، بو مینم بورچم، اول میگا مونی امانت قیلدی. اول آیته. «مسلمانلق، دین قارانداسلک نامنه اوغلانگ دوست کورو-چیلرندن بره رسی، نی کیفیتده مینم اوغلمنی دفن قیلدیلر ایکان، کوبمی وقت رنجوب یاتدی ایکان، کملرنگ کوزلرینه تیلمروب قاراب یاتدی ایکان. مینم اوغلمنگ واق تویه ک کیوم سالومی قالدیی

ایدی. اوزینک حال تلی ده:

بقولون ذکر المرء یجیا بسله
ولیس له ذکر اذالم یکن نسل
فقلت له: نسلی بدائع حکمتی
فان فاتنا نسل فاننا بها نسلو

شعرلی برله تمثیل قیلور ایدی.

نسلی قالدماغاندر، تاهل قیله آلمغاندر دیب ظن ایتهم. باشقه چه بایلیغی ده بولماغاندر، بلکه سودا و کسب کبک اشلرگه کوکلده قویماغاندر.

هر کیم اوز خدمتینک آورلغندن، فائده سزلگندن، مشقتلی بولووندن زار لانسده، شکایتلر ایتسه ده مونلر آراسنده بعض بر کشیلرنگ ایر که لک که جدی آلمی سویله گانلری و موده غه غنه ایهروب یورگانلری ده بولا. اما قلم خدمتینک مشقتلی ایکانلگینی انکار قیلوچی بولماسه کیره ک.

آورویاده توکل بلکه روسلر آراسنده ده «قلم». اعتبار و شهرت حتی باباق سیلرندن بولسه ده بزده اول وقتلر هنوز بیتگان. بزده گی «قلم» صاحب لری قلم و یازو برله شغلله نسه لر، باری شوندن لذت آلورلی و مسلك عاشق لری بولورلی سببلی گنه شغللنلر، همه فرستلرینی شوشی یولده فدا قیللر. بو کونده بزده «قلم» ایهلری آراسنده شوندی کشیلر بارا کرده باشقه کسب که کرشسه لر بتون میشتلری اوزلری و عائله لری راحتده یاشاو تا مین ایتاوده شبهه یوق مونلر:

اما الواراقه فی انکد حرفة

اور افها و ثمارها الحرمان

شبهت صاحبها بحالة ابرة

تکسو العراة وجسمها عریان

ایکانلگینی بله لر اما همیشه شول مسلکدن آیرلمیلر، آیرلا آلمیلر. موگا وجدانلری رضا بولمی.

بوسوزلر نی نوشیروان افندی حالینی تصویر قیلو ایچون گنه یازدق. نوشیروان افندیگ متروکات قلمیه سینی حیوب باصه رولرینی ایدیه شلرندن دوستلرندن، یاقینلرندن صمیمی صورته اوتتم، قولمدن کیلگان قدر اوزمه یاردمله شر ایدم.

بعض برکشیلر نوشیروان افندیگ ترجمه حالینی «شورا» ده یازلونی اوتتله ر.

یک یازار ایدم لکن آنک ترجمه حالینی بلیم. حتی اصل وطنی قایسی اویاز قایسی شهر ایکانلکدن ده خبرم یوق. اکرده یاخشیلاب یازوچیلر بولسه «شورا» ده باصلور ایدی.

رضاء الدین به لیل الدین

سویلی ایدی. تورکی الرچه که واقف هر بر نی اوزایگاسندن فرقسز روشده سویلی ایدی، -حجتی لذتلی و نافع ایدی. اوزینگ سوزینه کوره مدرسه عالی نی تمام قیلغاندن صوگ نیچه وقت قازاقلر اچنده معلمک قیلوب ایکان. قازاچه سویله بزلر که تفسیر قیلوب کورسه ته ایدی. قازاچه جراب قازاچه اوله ک ایتوب یال ایتدر ایدی.

تورکستانده سیاحت قصیدله ۱۹۱۳ نچی یل کوز وقتی تاشکند و بخارانی سیر قیلوب قش اونکارمک اوچون «سمرقند» ده قالوب ایکان. «سمرقند» ده اولدری اوزینه مخصوص اورن حاضرله می، طوغرسی فقیرلک سیبلی حاضرلی آلی قاید طوغری کیسه شونده قونوب تورر ایکان. هوا صوغوب، یاغ مور قار باشلاغاندن صوگ اورنسلقندن کوب جفا چیکگان. عصمت الله افندی آنک بو حالندن خبر آلوب اوز اوینه کیتوروب مخصوص ایشی اورن بیرگان. شول طریق ایله برقیشی «سمرقند» ده اوزدرغان ایکان. یوقسه «سمرقند» ده مخصوص بر اش قیلغانی یوق، تاتار بالاری اوچون بر نیچه کون خصوصی معلمک قیلغان بولسه ده نی سیدندر بو اشنده دوام قیله آلمان.

کیچهلرنی عصمت الله افندیگ اوینده مصاحبت، یازو سزو، حوصاهسی بار وقتلرنده، عصمت الله افندیگ اینسینه و اقرالارندن عبدالرشید اسمنده بره وگه برر درس عربچه صرف نحو درسلی بیرو ایله اوزدرادر ایدی. کوندزلرنی کتبخانه، مدرسه لر، مطالعه و مصاحبه ایله کیچرور ایکان. بروقت ایسکی مدرسه لرنگ مدرس و طلبه لری ایله ده خوش مصاحبه لر قیلوب یاخشی معلومات آور ایکان.

مین «سمرقند» ده ایدکم وقتلرده دور عالم سیاحتی ایچون حاضرله نمکده ایدی. مشهور رشید افندی ابراهیمی نگ «دورعالم» سیاحتی که یک ایسی کیتوب شونگ کبک سیاحت قیلمقنی آرزو قیلغانینی اظهار قیله ایدی. مین، بو اظهارینه قارشو اینه ایدم: «افندی! برسمرقند سیاحتینه آلتی آی نی اونکار دگر، موکا قیاساً بر شهر که آلتی آی دن تورسه گر تخمیناً اون یل دن تور کستان چینی غه چقارسز، بووقار گر که نظراً گمان قیله من که سیاحتگر تور کستان چینی عالمینه منحصر بولور».

آپرل آخزلرنده مین بخاراغه قایتدم. نوشیروان افندی ده، فرغانه آشا تور کستان چینی غه بوللانندی. عصمت الله افندی که یادکار اولاره ق تور کستان مکتبلری اوچون بر الف با کتابی یازوب قالدردی (بو الف بانی، عصمت الله افندی نشر قیسه کیره ک).

خاصلی: مرحوم نوشیروان مینم کوگومه تیران بر محبت قالدردغان ایدی. مقاله لرینی لذت ایله مطالعه قیلورایدیم بخارا فاجحه

ایکان؟ ایسکی برتق کولمه کاری قالسه یغلاب کوز به شلمنی سورتور ایدم، بلکه شول کیوملرنده آنک ایسی قالغاندر، بر قدر جانمزه دوا بولور ایدی. بویلارده قایتمادی، تو یغانچه کوزلر مزده کورمه دی، خدایم بارمزی ایمانی قیلوب، آخزنده قوشدرسه ایدی، زنهار توغری اوزمه بر خط یازسونلر ایدی».

مونه آدریسی:

Поч. отд. Бүздякъ Уфим. г.б. Белеб. уѣзда, Деревни ново- Арслановой Ширездану Ш- Ахмедовичу ЯУШЕВУ.

نوشیروان افندی ۱۹۰۷ نچی یلده میگا کیلگان ایدی. ایسکی گنه حیلان بيشمهت. طولاً او یوق بلن جابانا کینوب مسکین قیافتنده ایزلوبکنه طورغان بر یگت تابان ایدم. «بخاراغه باراسیمی ایکان، تور که گمی ایکان؟ توکل خدا، برده خرج فلانم ده یوق، سز نیچک کیگاش بیورسز ایکان حضرت؟» دیب کیگاش صورادی. مین آگار حسینیه که کرر که کیگاش بیرگن ایدم. شوگا کوره اول «حسینیه» که کرمک بولوب کتکان ایدی. نی سبیکه مینی کرمه گندر بله آلامد. مینم کورووم شول بر مرتبه گنه بولدی. یدی یاشندن اعتباراً اوزلرندن ۳-۴ چاقرمده «اورازای باشی» دیگن اولده عطاء الله سعادت الله اوغلی مکتبینه ۲۱ یاشینه قدر یاتوب، ایزلوب بو یغوب، چونچوب بئکان کونچه کورووم بولدی. شول قدر زکات آرقاسنده ۱۳ یلده ترتیبی صورتده تحصیل کورگن بولسه اول یگت نیدی بولور ایدی؟.

امام شیخ الله سربیکف. (عصمت اللین).

III

مرحوم نوشیروان باوشف منقره خاطر انم

۱۹۱۴ نچی یل آپریل آینده ایدی، مین «سمرقند» که، «ضروریات دینی» اسملی اثرمنی طبع قیلدرو اوچون کیلوب، دوستلردن معلم عصمت الله افندی رحمت الله زاده نگ اوینه قونوب ایدم. بر کون مطبعه دن ایکندی وقتی، منزل که کیلدم که بر یاش یگت آق چهره لی، یوزی بر آز اوزونراق، اورتا بویلی، طهارت آلمده ایدی. تا یمازدن سلام لاشوب، مین ده طهارت قیلو برله مشغول بولدم. معلم رحمت الله زاده نگ اینسی محمد امین افندی یزلرنی تایشدردی، شول یکت نوشیروان باوشف افندی بولوب چیقدی.

اون کون قدر، عصمت الله افندیگ اوینده نوشیروان افندی ایله مصاحب ایدک. نوشیروان افندی آجیق یوزلی. ملایم طبیعتلی ظریف بر آدم ایدی. ظرافت و لطیفه نی چوق سویه، کوب لطیفه

آکلاسه لرده اسلام دينى، موندن ۱۳۴۶ يل اول اوزينه ايه رگان آدملرگه اوقو، يازو بلونى تعليم عمومى نى، مجبورى اوقونى لازم هم فرض ايتكان ايدى. اسلام دينده اوقى، يازابو، برنجى شرط، برنجى قانون بولوب، عصر سعادتده مسلمانلر بو قانون بله ن عمل قيلغانلر و شونك نتیجه سنده يارم دنياعه خواجه بولوب، بيك آز وقت ايچنده اوزلرن باشقه خلقرغه تانوتقانلر ايدى. پيغمبر هم آنك حرمتلو صحابه لرندن صوگ مسلمانلر، اسلام يتنگ بو قدرلى قاعده سون اونوتديلر و شونك اوچونده اولگى قدر، بورونقى حرمتلرن جوبديلر.

نهایت آوروپاليلر طرفندن مسلمانلر بله نادانلق ايكايى بر نهرسه، ديب اعتقاد قلنديلر. هم اعتقادلرينه قاراش معامله ده قیلا باشلاديلر.

آوروپاليلر اسلام دينى بله ن كامل تانش بولماغانلرلرندن مسلمانلرنگ نادانلرلر اسلام دينندن كوردیلر. حقيقت حالده اش بونك تمام كيريسى ايدى. چونكه تعليم عمومى نى ايك باشلاب فرض ايتوجى اسلام دينى بولوب، بو فرضنى برينه يتكرمه وچيلرده، اسلام دينى نگ نیدن عبارت ايكانون بله گان و بلورگه طرشمغان يالقو مسلمانلر اوزلرى ايدى. حاضرگى كونده اسلام عالمى مسلمانلرنگ بوته ن ملت كى علم، معارفده آلفه كيتوب دنيا، آخرت بختلى، مسعود بولورلرنا بركنه بول، بركنه نهرسه سبيچى بولوب اولده: مقدس دينلرى فرض ايتكان تعليم عمومى، مجبورى اوقونى بو كوندن باشلاب ميدانغه چفارو عمل كه قويا باشلاولريدر. حرمتلو پيغمبرمزگه الله تعالى طرفندن ايك الك كيلگان آيت «اقرأ...» جمله سى بولوب، مونك معناسى «اوقو، بل!» ديگان سوزدر.

اسلام دينى نك ايك برنجى نيگرى اوقو بله ن باشلانوب، اوزينه ايمان ايتكان - اوشانغان آدملرگه ده شول اوقونى لازم، فرض ايتدى.

اسلام دينى نك نيگرى علم، بلم، هنردر. بو علم، بلم اسلاميتنگ ايك برنجى قاعده سى بولوب، شول قدرلى قاعده نى حرمتلو پيغمبرمز صحابه لرگه اویره تدى. هم اوزندن صوگنى مسلمانلرغده «علمنى بيشكدن، احدگه قدرىنى آاندن توغاندن باشلاب اولگانگه حدلى بله گانلر گزنى اویره نگر!» عمومى بر «فرمان» يروب قالدردى. هم «زور عالم بول، يا اویره نوجى بول، يا علمنى ايشتوجى بول، يا علمنى اویره توجى هم اویره نوجيلرنى دوست كور. شول دورت تورلى حالنگ بيشنجيسى بولمه! هلاك بولورسك!» ديدى. بونك معناسى دنياده آدم بالاسى شون دورت تورلى اشنگ برسون اشلرگه تيوش،

سندن صوگ سمرقنده مهاجر اولهره ق تورمقده ايدمكه، حسرتلى عملى كوگومه ينه بر قاره خزن علاوه اولدى، بوده: نوشيروان افدى نك وفات خبرى ايدى.

سابق بخارا مدرس لرندن بو كونده سمرقنده مهاجر صدرالدين . (آخري بار)

مکتب طشندده اوقو.

حاضرگى كونده علم، معارفده هنر و صنايعده بردن آلدده بولغان ملت، اوقو - اوقوتونى مکتب دن الك، مکتبده، مکتب طشندده، ديب اوچكه بولوب يورتلر. آوروپا هم آمرىقاده اوقو يه شينه يتمه گان بالالرنى اوقوتا هم تربيه قیلا تورغان مخصوص يورتلر هم باقچلر بار.

شول باقچلرده آلتى بله ن سيگر يه ش آراسنده بولغان بالالرغه، هر تورلى مى وصخى اوينلر اویره تله. شول اوينلر دن فايده لانوب، بالالر اوزلرى ده سيزمه سدن هر تورلى فنى، دينى، مى، اخلاقى تربيه بيرلوب، آدملرنگ بخت و سعادتكه ايرشولرينه سبيچى بولغان مکتب درس لرينه توبلى نيگر صالنا. بالالرغه مکتبده بيرله چك علم ادب ايله فايده لانولرى اوچون حاضرلك درس لرى بيرله.

بز - مسلمانلر هر اشده هر نهرسه ده آرتده بولغان كى تربيه نك «بسم الله سى» بولغان بو خيرلى اشده ده بيك توبه نده مز. بزنگ خلق، اوز آرامز ده شابع بولماغان بيك فايده لى بولغان اشلرنى آوروپاليلرغه غنه خاص نهرسه ديب يا گلش اعتقاد قيلغانلرلرندن كوب وقت موندى فايده لى اشلرگه اهميت ده بيرنيلر. «اول مسلمان اشى توكل» ديب آگا قول سلتيلر.

آوروپا خصوصاً كيرمانيه ده اوقو يه شينه يتمه گان بالالرنى يوغاریده ايتلگان تربيه يورتلرينه بيرو اختيارى بولوب، ۷ دن ۱۴ گه قدر مکتبكه بيرو مجبوريدر. مذکور يه شده كى بالاسون مکتبكه بيهرمه گان آثار هم تربيه چيلر، زاكون بوينچه «عيبلى» صانالوب حكمگه بيرله. ايكنجى تورلى ايتكانده كيرمانيه ده ابتدائى تعليم مجبورى بولوب، ممالكتده اوقو، يازو بله گان نادان كشير قالماسون، ديگان سوزدر.

مجبورى اوقونك فايده سون آوروپاليلر كوبدن توكل كنه

حقیقی دینسز، چن مدنیت بولو ممکن توکل . حاضرگی کونده آوروپالیلر «حقیقی دینسز»، مدنیتکه ایرشکان بولسه ده بو حقیقی مدنیت توکل بلکه جمعی در. شونگ اوچون آرننگ بو مدنیتلری اوزاق دوام ایته چک توکل. یابولرنگ اول مدنیتلری دینلی بولورینه سبب بولاجق. یا انقراضلرینه غنه سبب بولاجقدر. بیک یاقین احتمال درکه، مدنیت آرنی دینلی ای توگه سیبجی بولور. یوغاریده سویله گان سوزلریمه دلیل: صر کفی بللر ده یاوروپاننگ ایگ آتاقلی عالم؛ شهرتلی فیلسوفلرندن بر نیچه سینگ رسمی هم غیر رسمی صورته ده اسلام دینن قبول ایبولریدر. روسلرنگ آتاقلی عالمرندن غراف لیف تولستوینگ پر اوصلاونی باباری طرفندن دینسز لگی اعلان قیلنوب چیرکه ولردن طرفدیلنسه ده حقیقت حالده تولستوی دینسز توکل ایدی. بلکه اوزینگ علمی، بلمی و کوب اجتهادی سایه سنده حقیقی دینگه ایرشکان یا ایرشورگه بیک یاقنلاشقان دینلی ایدی.

علمنی او بره نو او بره توب اوچون مخصوص اورنلر شرط بولماسه ده حاضرگی مدنیت دنیاسنده بونگ اوچون اوچ تورلی یول بولوب، بونگ برسی یوغاریده ای تلگه نچه مکتبدن الک ایکنجیسی اوقو یه شنده بولغان بالالرنی بیلگیلی بللر ده معلوم و قتلر ده مکتبه اوقوتودر. اوچنچی یول ایسه اوقو یه شندن اوزغان زور آدملر اوچون جمعه هم آخشام مکتبلری آچوب. شول مکتبلر ده اول آدملرگه اوقو، یازو او بره تو. هم دینی، ملی، اخلاقی درسار بیرو، و شولر حقیقده تورلی موضوعده لیکسیه لر اوقو.

مونه مونسی ایسه زورلر اوچون ایگ اوگفایلی و ایگ فایده لی بولور .

اسلام دنیاسنده ایگ الک آچلغان مکتب مکه شهرنده ارقم بن ارقم اوینده زورلر اوچون آچلغان مکتب- مدرسه بولوب بونگ معلمی محمد علیه السلام، شاگردلری حره تلو صحابه لر ایدی. رسوالله حضرتلری اسلام دینن هم آننگ حکملرن کوب وقت شونده او بره ته ایدی. بونده اوقوغان صحابه لر بیک فایده لی علملر آلوب شول علملری بلن اوزلرینه هم اسلامیتکه بیک زور خدمتار ایتمیلر.

مونه شوشی غیرتلی، اجتهادلی، قهرمان، چن ایمانلی صحابه لر اسلام دینن بتون دیناغه تاراتوغه زور سیبجی، بیوک عامل بولادیلر. صوگنی بللر ده مسلمانلر، ابتدائی اوقوغه یعنی بالارن مکتبکه بیروبو اوقو، یازو او بره توب یهش بووننگ سوادلی بولورینه طرشالرده مونگ بلن گنه اشلر تمام له نمهس هم اوگفایلانماس. مسلمانلر اوز بالارن هم اوز تربیه سنده بولغان بوتون مسلمان بالارن مکتبکه بیروبو اوقو، یازو ادب، اخلاق، دین او بره تولری

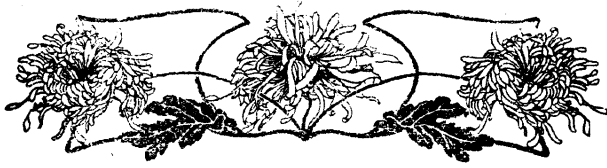
اگر شونلرنگ برسنی ده اشله مهسه، دنیا، آخرت رذیل، نخسز بولاجل، دیگان سوزدر.

الله تعالی قرآنده «بلگنلر بلن بلمه گانلر بر بولماس، بلگان کشلرنگ درجه سی بلمه گانلرگه قاراغانده آرتق بولاجق» دی. الله تعالی علمی، بلمی آرقاسنده آدم پیغمبرنی فرشته لر دن آرتق قیلوچی صفت کینه شول علمدر، علمنگ فایده سن هم آگ تشویق قیلو حقیقده موندن باشقده آیتلر هم بیک کوب حدیثلر بار. آگلاغان آدملرگه شول قدرلیسی ده یسه کیره ک، عقللی کشی آز سوزدنده کوب معنا آگلار، آگلاماغان آدملرگه دنیا حدلی دلیل کیتلر سده فایده چقماس. محمد علیه السلام مسلمانلرنی علملی، بلملی، هنرلی ای تو اوچون بیک طرشدی. اسیر توشکان کشلردن بولسه ده اوقو، یازو او بره نورگه قوشدی هم او بره تدردی. آدم بالالرننگ دیناغه یاشاولری اوچون هوا بلن صوننی درجه ده کیره ک بولسه، علمده شونگ حدلی بلکه آندنده آرتق کیره کلی در.

دیناغه بر ملتنگ بختلی، مسعود بولوب یاشاوی اوچون ایگ برنچی شرط علمدر. علم، معارف سز ملت دیناغه باشی علمی. یاشاشده باشقلرنگ قارشوسنده قدر، حرمتی بولمی بلکه باشقلر نگ آیق آستلرنده خور، رذیل بولوب عمر اوتکوره. بو طبیعتنگ بوزلمی تورغان برنچی قانونی، برنچی قاعدسی. بو قانونغه قارشو کیلوچیلر، آیونگ پوزدگه قارشو تورو قیلندن هلاک بولور هم بولالر.

حیات - ترکلک تارنشودن عبارت. حیات تار توشننده باشقلرنی جیکوب اوستون بولو اوچون قورال کیره ک. اول قورالنگ ایگ کوچلیسی علمدر. بیوک آوروپا صوغشنده قورالسز روسلر قوراللی نیمسلر طرفندن جیکلگن کبی حیات تار توشنده ده حیات طوغشنده ده علملی ملتار علمسز ملتارنی جیکلگنلر. حاضرگی کونده بتون مسلمانلرنگ باشقله ملتار دن توبن بولورینگ باش سببی نادانلق بولوب، یاوروپالیلرنگ بتون دیناغه باش بولورینگ سببی علم. هنرده آلدنا بولوریدر. مسلمانلر باشقله ملتار طرفندن بر آلوب، آرننگ آباق آستلرینده تابتلاسیلری کیلمهسه بونگ رگه چاره سی بولوب اولده: هر مسلماننگ اوقو، یازو او بره توب بلوب، اوزلرینگ ایبرگان دینلرلرینگ نه رسدن عبارت بولوب دین قوشقان بولوری، توشولریدر.

حاضرگی مسلمانلرنگ قدرسز، اعتبارسز بولورینه سبب اسلام دینی توکل. بلکه اوز دینلر ن اوزلری بلمه ولریدر. اسلام بلن علم، معارف هنر، صنایع بر برسندن آیرلمی تورغان بر توغان قرده شلردر. حقیقتی اسلام فایده بولسه چن مدنیتده شونده بولاجق.

«سليمه ، يا كه «وعفت»

غافل بن عبدالله اثرى .

اوتكەن بولغە برقاراش .

كوز آله قاراسەدە، يورەك آله املولسەدە، واقعا، نجات شول آلدە غنە بولسەدە، آرتقى از، كيلگان بول، قالغان منظرە لردە اونوتولمازغە تېوش . چونكە: اوتكەننى اونوتوكيله چككى افلاس ايتە وھلاك قىلەدر .

بزنك ادبيات، نى قدر آله كيتسون، شعريت، صنائع نقيسەنى قدر ترقى ايتسون، برزمان آنك قورقنچلى استقبال – „перспектива“ ندىن صاقلاوايچون يولباشچىسى بولغان آرتدە شعريتسز اثرلارمىزنى اونوتماودن چارە سىزمىز .

بر باصو، نى قدر منبت، يومشاق نى قدر محسولدار بولسون ايگن چەچەر ايچون صوقالاب طرملارغە مجبور بولنە تاتارلق دە بلكە شريعت دىگىگىرىنى اچىنە آلورلق كىك بر عالمدر، بيوك افكارنى مدنيتىك صوك بيمشمن قبول قىلورلق بر سىپادر؛ لىكن بر وقتلر اول شوگار يراق ايدى، آنى بيك كوب حاضرلرگە كىرەك ايدى. آنك بارغان يولدىن، كوجەلەب (؟) يومەلەبقنە بولسەدە، آلوب چقارغە كىرەك ايدى. ئەنە، شونى اشلە وچى عنصرلرنگ برسى «سليمه» كى شعريتسز، لىكن سويكىملى فكرلر بلەن طولغان اثرلردىر . ئەزگىندە شعريت كە مالك بولماغان بو اثر، فكرى انقلاب ياصاغان عنصرلرنگ برسيدر . بو، فلاسسيچىسكى بر اثر بولوب قالاچق بولغانغە، آنك حقتدە سوبلەنگان سوز قايچان بولسەدە كىرەكلى بولور .

اثرنگ باش قهرمانى قازانغە بر اولدىن اوزايتىلا، آناسى اوقورغە يىبەرگانده اوكتىلى:

«بالام! مين سىنى اسلام قارنداشلرگە ايچون طودردم و تريبە ايتوب اوسدردم آخرت ايچون يالگر دىن علمى؛ دنيا ايچون دىن هم دنيا علمى بلمك لازم، مونلر نى بلوكە سىن هم بور چلوسگ . انسان اولمق ايچون عام ايله كوركام خاق لازمدر . هم دە مونلر نى بر برندن أبرمق درست اولماز . مسلمانلر، دىن قارنداشلرگە، باشقەلر نسل قارنداشلرگەدر . شوننگ ايچون هر اشكەدە شفقت و مهربانلق ايله اولمق وظيفە كدر» دن عبارت بولغان بو نطق «كوب مدرسلرگە نصيب بولماز!» توكل ايسەدە بر آول خانونى آوزندن ايشتلووى عجىبە كدر (خصوصاً موندن ۱۳

لازم . فرض هيچ بر مسلمان يوقدر كە، يەش چاغندە بردرمكتىبەدە بر نيچە يىلر اوقوماغان بولسون البته هر مسلمان بالاسى مکتىبەدە اوقى، اوقوتلر، اوقوغانلر . لىكن اوقوتو، اوقوغنە يتمى . بلدرو بلو كىرەك ، بزنك ايسكى مکتىبارمىز دە اوقو – اوقوتو ترتيبسىز اصولسز بولغانلقدن كوب بالالر، مکتىبەدە دورت – يىش يىل اوقوسەلردە اوقو – يازو بىلمىچە – سوادسىز؛ نيچك كىرگان شول كويى چقالر ايدى . بالانگ آنا، آناسى دە: «بزنك بالامز اوقو – يازو تانوب ملا بولاسى يوق . نماز رەتن بلسە شول يارى!» دىب بالارن مکتىبدن آلوب اوزلرى موافق كورگەن قارا، ارسز كىسپلرنگ برىشە اوپرەتلر ايدى . ترتيبسىز مکتىبەدە آكلامى ياددن اوقوب عذاب چىككەن بىچارە بالادە بتون دىناغە خواجە بولغان آدم دەى قووانا – قووانا مکتىبدن چقا هم اوقودن باشقە نىندى كىنە «آور» لشكە فوشسەلردە اوقودن آنى آرتغراق كورە هم قووانا، مکتىبدن قوتلويىنە سويىنە كىنە . لىكن بو، سويىنچ هم قووانچلر اوزاقفە بارى . بالا زور ايا . زور اياغان صابن اوزندە بر كىمچىلك كورە، اول كىمچىلك بيك بىلگىلى؛ اوقى، يازا بلمى .

۱۴ نىچى يادە بولورغە كىرەك اورنوبورغەدە كروان سراى مدرسەسى حضورندە زورلر اوچون آخشام درسلىر اچلغان ايدى . آز وقتدە كوب آدمنگ اوقو، يازو بلوب چققانلر اوز كوزم بلەن كورگەن ايدم .

شوندى زورلر اوچون اچلغان مکتىبلرنگ برندە درس اوقوتوب، بو اشنگ غايت فايدهلى ايكانون بر نيچە قات تجربە قىلوب كورگانده ايدم . مونه شول يوغاريدە سوبلەنگان مقصدلرغە بنا بو يىل «ياگدا اورگەنچ» شەرنده بز اتفاق مکتىبى معلملىر شول مکتىب بناسندە اتالرنى الوغلر نى مسلمانچە روسچە اوقوتو اوچون آخشام درسلىر اچوب دوام ايتدرە باشلادق . يكرمى دن باشلات ابللى يەشینه قدر بولغان ۶۰-۷۰ لەب كشى درس اوقى . قارانقى آللارده تيمور قازق يولدزى وظيفە سون اوتە وچى ايدەش معلم و معلملرگە عاجزانه توصىه قىلەم هم ئەيتەم: محترم ايدەشلر! مات آرسلانلرى بولاجق بالالرنى تريبە قىلو سزنگ مقدس وظيفە كر بولغان كىبى شول بالالرنك آتا – اتالرن تريبە قىلودە سزنگ اوستگرده، سزنگ بورچكر ايكانون ايسگرە توشرەم . هم تيزرەك وظيفە كر باشندە بولوكر نى تلىم، اوتەم .

«ياگدا اورگەنچ» دە اتفاق مکتىبى معلملرندن: حيرالله عبيد .

سنه لئلك!

«خلقى گوزل بولماغان كشيپى آدملىر سومازلر. حالبوكه آلرغه خدمت ايتمك ايچون ايك الك آلرنگ مچتيريني كسب ايتمك لازمدر» ديوب «آنا» اوزندن ئه بئدرووى طورمش ده سويلنه تورغان سوزلر بولمىچه فقط بر تمنى دن گنه عبارتدر.

بزنك ادبيات بيك طبعى و درست آغوم بهن كيشكن: عالم موجوداتده نيندى گنه اشيا و ذوات بولماسون ندرىجيت. ЭВАЛЮЦІЯ قانونى آستنده ترقى ايتنه و تكمل گه ايرشه. بوقانون خارچنده بر نرسه نى وقتسز ييتشدر و ممكن توكل. «تيزرهك اوسسون!» ديوب بهشى طولماغان بالاغه ايت آشاتقان آنا، بالاسندن محروم قالا. «تيزرهك چه چاك آسون!» ديوب ساعت صايون صو سيپكن قزنگ گولى اچره.

تاناارغه، شريعتى، بوتون نچكه حس وعالى فكرلى بر يولى بوتدرو مقصدى بولغان بولسه ايدى، ييلگىلى، اول، بر يولى قرشاو آتقان يارلغان بولور ايدى. فرض ايتيك: «سليمه» چققان وقتده (موندن اوچ يللرئلك؛ «بهش بوره ككر» «معلمه» لر چقسه ايدى؛ تانارلقنى بر يولى حيرت اوبقونى اوسترار، اول شاشار، هيچانغه كيلور ايدى. قايده آندن فائده، ضرر كيلر ايدى. آنى آ كلاوجى، آنى يازغان اوچ بارماق صائينه طولسه طولار ايدى. (چونكه «بهش بوره ككر» نى جن ئيدياسى و بوتون خواصى بهن آ كلاوجى ئه لى ده ييك ئه ز). شكرلر بولسونكه آلاى بولماغان.

حكايئتنگ باش قهرمانى قازانده اون سنه مدرسه ده تحصيلده دوام ايتدهه هيچ بر بولسز، نظامسز بو بارشدين ناراضى «دنيا اجماخى» ديب تصوير ايتلگان مدرسه پوچماغندن باش آوب كيتهرگه، توركيه، مصر، قىطاي، ياپون. هندستان نهايت جاوا مملكتلرن سياحت ايتوگه قرار بيره. اوزاقده اوغنى قازاندىن كيتده. «قازان» دن پاراخودغه اوطورو بهن، آناسى بهن «باكو» گه قايتوب بارا تورغان، بر فرنگ قزى (ماتور، جاذبه لى، معلوماتلى سليمه طوناش) اوچرى ده آلرنگ اوتووى بوينچه «باكو» گه كيتنه و شول قزغه اويله نه.

محرر، باشده آلمان موضوعينه كره آلمى بارا. مدينئتنگ بزگه، اوزندن ئلك جويى كره باشلاونه محرر آبدرى: «باشقه خلقلر، ابتدا آوروپادن هنر و معرفت آدقلىرى، موده ايسه صوكره آ گسزىن كيلوب شايع بولدينى معلوم بر عادت ايسه ده قازان مسلمانلرى علم و هنردن الك موده آدقلىرى شايان حيرتدر...»

بو باشقه قوملرده ده شولاي بولغان، اول طبعى. چونكه مدينئتسز خلق بالا- صبى ته تهى كه قزغا، محررنگ قلمى، موداغه

قارشى سونكى بولوب ئه ورله. ئه نه پاراخود. «قازان» پرستاندن كيتهرگه صوگ طاوشنى بيره. «اينه طاشلانسه بيرگه توشماز» درجه ده خلق طغن «كوبلى پاراخود اوزاتمق صلتاوى بهن بهلك آقلىرىنى، كولمهك زوتشكلىرىنى، يا آنا مودا اشله پهلريني كورسه تورگه، كورمكدن آرتق كورلك ايچون» كيلگانلر. شولارنگ بر قسمى مسلمان خاتون قزلى «انجولى قالفالر قاشلرى اوستينه قكغز صالحان؛ مسلمان كيتلريني يابدمر مقده وهر كون برينك ايشگينه پرستوف طرفندن، صوورغىچ باصدمر مقده بولغان، اصل طاشلر و بهالى مرجانلر، اوشبولرنگ مويلارىنه اصلغان ايدى. بو خاتون قزلرنگ پاراخودقه نى ايچون كيلوى معلوم بولماسه ده، كولمه كرى يكرمى بيش آرشندن تگلگان و بو سنه موده سينه قارالوب اشله نگان ايكنه نى معلوم ايدى!...» «بو خاتونلر اهل اولاد تريبه ايتمك كچى الوغ سعادت اهللرى اولماى ايسكه بو كون بولسه ايرتهن دنيا آستى، اوستينه كيلسون، ديگن طائفه دن ايدكلى ما گلايلرنده يازلغان ايدى...». اوزلرنگ آى صايون موداسى اوزگركان ده كالته كولمه كرى، زاغرايىچنى بايتنقلىرى، توبه سى ييلوف باقجه لى اشله پهلرلى بهن ايرلرنگ باشن آلتقان، آتق طابقان تو آلت: كرخمانلى صروچكا، كالكستوك، قاتى ياقا، يالزاوقلى زاپونقارغه طققان، نهايت «كرتشيچسكى بالاژنيه» غه قالغان بيچاره لرنى «جوله ر» ديمى نى ديه رگه كيره ك؟

بره ونك:

«آديكالون. ايسلى مايلر، فيكساتور آيك كيره ك؟

نيك كيره ك، آرتق راصخود، اول فراخلر نيك كيره ك؟

نيك كيره ك صوگ ول سيليندر. نيك كيره ك اول ماتزيتلر؟

سين بيچاره نى طالبلر ييت، رحيمسز ژيدلر!»

ديب ئه رنووى بلهك اوزى طالانوب بتكاجدر!

محرر، كيره ك شرع بوينچه، كيره ك معاشرت ادبيه «приличіе» بوينچه آدمنگ حريت شخصيه سينه عائد بولغان كيومينه طوقونورغه حق بوقلغن بلسه ده، معيشت نيگىزى بولغان سرمايه. كاپتاليزم بحران «кризисъ» كرداينه جومووندىن قورقو بهن ئه تىلگان بر توصيه در.

اثرنگ گىروى محرر اوزيدر. چونكه: محرر بونده هر سوزنى اوز اوزندن سويلى اثرده بر صالحن محاكه و قورى فلسفه، فكرلردن عبارتدر. بنا عليه: محرر بونده جن امضاسن قوبه يچه. مستعار اسم псевдонимъ ن قويغان.

«قازان» دن ايرلغانده «گىروى ايدده شلرينه سويله گان نطقنده نه يته: «گرچه، بو كونده، كيمنازيه غام ايتوب اونؤبرستيت

کورگان آبرازاونی و اسلام مدرسہ لرنده تحصیل ایٹکان علما دیگن ایکی طائفہ من وار ایسده بونلرنگ بری اسلام علملرندن خبرسز، ایکنچیسسی احوال بیادن معلوماتسز قالدقلمی ایچون، خلقمزغه بولباشچیسسی رلا آلمازلر. بولباشچیلرمن ایسه، اسلام علمی ایله زمانه احوالینی، فلسفہسی ایله بلسگان ذاتلر بولورغه تیوشلیدر» دی.

دین باشقه؛ دنیا باشقه. دین باشچیلری - روحانیلر ایچون «اسلام علملری» نی «فلسفہسی» بلهن باورگه کیرهک بولسده، ایکنچچی بر کیمنازیه بٹکان، دارالفنون تمام ایٹکان استودینت ایچون اول درجده کیرهک توگل. آلاز ایچون غایه آمال идеаль ملی خدمت ایسه، ملی تذنی یاخشی بلو، ملی ادبیاتدن خبردار بولو ییته. اسلام علملرن فلسفہسی بلده بله نورعلی نور بولورایدی ده لکن لزومیتدن توگل.

«روس و فرنسکلرنک بیوک مکتبلرنده آلتی سنه اووقوغان شاگردلر، روسچه، انگلیزچه، فرانسوزچه لسانلرنی کامل بلدیکلری (۱) کبی امام سیویه دن آفرین اووقوتدره جق درجده عربچه نی ده درست سویله شه بلدکلرن... غزتله رده اووقور ایدم» دی.

بلمیم، محرر بونی قایسی و نیندی غزتله ده اووقوغاندر؟ قایده آلتی سنه اووقوغان کیمنازیست یا که ریالیست انگلیزچه، فرانسوزچه حتی آفرین اووقوتدره جق عربچه بلو، استودینتلر بلمیلر. بز هر اورنده هر وقتده هر قایسیمز باشقلرنی «او توبه سینه اوطورتوب اوزمن یار آستدن قاراب طورورغه اویرر گانمز.

«سلیمه طوتاش» بلهن مصاحبه ایٹکنده سلیمه طوتاش فرانسوزچه بر کتابدن ترجمه ایته: - «قرمسقلر شکر لذینتی بلدکلری کبی، قازان تورکلری ده سودادن لذت آلمشلدرد. (بو زمانده بولسه، قازان تانارلرن قرمسقلرغه تشبیه بیک غریب برتشییه بولور و آلازنگ حسلرن مصقل ایبو بولورایدی). تیری سوداسی بونلرغه خاص کییدر. آلم، افلیسون، لیمون، قاون قاربوز کبی قورقنچلی شیلر (۲) ایله آتش ویرش قیلورغه بونلردن باشقه کسه لرنک جسارتی یشمایدر...»

معلوم که، سبزوات - یشلچه، و Фруктъ اسناراده توگل. آندن بره وده قورقمی. بوگون ارمن و پیرسیانلر قولنده بولغانی شیکلی، اول سودا بوندن ٹلکده بزنگ قولغه کرگانی یوق بر ایکی پادؤالچی بلهن کارزینکه لب لیمون کوتارب یوروچیلرنی گنه کورب «ارل سودا، بزنگ قولده» دیب ئه یتوب بولماسه کیرهک. آنک اوپتوای توگل وانی ده بزدن مارچلرغه کیتوب بتدی ایندی. «چینک، کاوش، تاقیه، قالفاق، بورک کبی متاعلرنی اشله توب

میلیونلر ایله سانالغان روسیه اسلاملرینه یشدرمکده لردر. قاما، قامچات، قارا کول، میخ کبی نرسه لر ایله هم تجارت ایتمکده لردر، آرشینلی ماللر (صوقنا، سیتسه، باولق، شال و شارفی) - ایله هم سوداری بار. لکن بو صوگ زمانلرده معامللر تبدیل اولندی. باشقه خلقلر، الوغ و بیوک شرکتلر ترتیب قیلوب، حکومت طرفندن تصدیق ایتردیلر؛ شرکت اسمندن سند (بیلیت) لرحقارب قولای یوالر آچدیلر. الوغ سرمایہ سایه سنده آز فائده آلوب صائق ایله کوب تابوش کورمک اصولنی بولدیلر. واردات ایله مصارفنی هر یل بلکه هر آیدہ مقابله ایتوب حتی که هر کونگی سودالری حقنده آچیق معلومات بلمک حقنده مهارت کسب ایتردیلر. اصول دفتری (بوخگالتیرلق) علمی بونلرنگ بو حاللرینه سبب بولدی. اما قازالمیلار بالعکس اولگی حاللرنده قالدیلر. «بزلر ایسکیچه طورامن، آنا و بابالرمن عادتدن برقارش چیتکه چقمیمز» دیدیلر. شونک ایچون الوغ سرمایہ لی شرکتلر ایله محاربه ایٹارگه مونلرده غی از و یواش و بایلقنک کوچی یشماز بولدی و هر وقتده تجارت میدانده (بازارلرده) مغلوب بولو مونلر طرفنده قالدی».

بو حقیقت که برنی ده ئه یثور حال یوق. ئوله سک کیلمه سه دوقتور پاراشوگن آچسک، آچی، دیب دوقتورنی اورشوب بولمی وقتنده بو دوا دن ده فائده له نوجیلر بولمادی توگل.

«موندن باشقه، تجارت خصوصنده قازانلیرنگ پولیتیکه لری بیوک بر خطالوقه اوچرادی که موننی تعمیر ایتمک، نیچه بللق بر اجتهاد که باغلیدر. بو کاندولری چیتک کاوش اشله توب کسب ایترکلری ایچون بواشیلرنی اوزلرندن باشقه روسلرغه ده روس خاتون قزلرنده مرغوب کوستر حتی که قبول ایتردر (!) ایچون هر بر سییلرگه یابشمقلری تیوش اولدینی حالده بالعکس اوزاشلرندن اوزلری محبت آلوب، بو کیوملرنی طاشلاب و اراشاوا آباق کیوملرنی استعمال ایترگه باشلادیلر».

گرچه مودا بر نرسه ننگ تکرار دور و تحولندن عبارت ایسده، یه وریکه لر و مارچلر چیتوک کاوش کیوب یوررار ایدی دیوب او یلاو کولنج طویلا.

اثرنگ ایگ موفقیتلی چققان اورنی ده «بزنگ قزلر و خاتونلر» بولگیدر.

«اول» یتیم ایدی. اوکمز ایدی. آناسی یوق ایدی. ضعیف جانلی قوه ادرا که که مالک توگل ایدی. یارتیسن بوغالتقان، طابا آلمی ایدی. دنیانی اداره ایتوچی، ید قدرتنده جهاتی طوتوچی «خاتون» یوقلی ایدیمی، ئه لله طوماغان ایدیمی؟ «ملت» توشه کده ایدی... یوراری کولدای کوکلجم، طامسلری قالتری... آننگ قول آباقلر صوونغان، بوزلانغان لکن... یاینه کیلوچی، یلتوچی

ییمش بیره.

روحانی مناسبت: روحانی عالمده خاتون ایرگه تاثیر ایتده
نفاست نزاکت ماتورلق قوه لر ن بیره .

ایجاد قوتی- творческая сила آنک بیرگان قاراشلری
و ماتورلقلری نفوذی آستنده نشأت ایته. اول شوندی تاثیر
«впечатлѣніе» فالدرا که دماغنده داهیلک شاعرلک فیلسوفلق
شول آرقاده طووا. روحانی ایجاد قوه سی ایچون مطلقا ایر
خاتونک اشتراکی لازم. مونه مسلمان عالمنده خاتون بلن
ایرنک مناسبتی صرف مادی گنه بولغان ایچون مسلمانلرنک باشی
نچکه وعالی فکرلردن محروم باشی. شوندی نه زک حسلر نچکه فکرلر
پارلاق اولیلردن مؤثر موکلردن بوش بولغان ایچون بزده شاعرلر
داهیلر فیلسوفلر طوماغان. مونه محررده شوگرافایغره: «تریهلی
آنالر معلومانلی قزلر کوب بولغان عصرلرده اسلام اهلی آراسنده
الوغ عالملر و شهرتلی ادیبلر یتشور ایدی. آنلریتو ایله الوغ
آدملرمزده بتدی!» دی .

«السک زمانلرده اهل اسلام، ایر بالار تریه سینه دقت
ایتدیکلری کبی، قز بالار تریه سینه هم دقت ایتارلرایدی. جمله سنی
مؤدب و انصافلی تجربه اهللرینه طابشروب تعلیم ایتدرلر ایدی.
بغداد، قرطبه، غرناطه، مصر شهرلرنده یتشکن مشهور
خاتونلر اوشبو اجتهاد آغاچلرینگ یمشربدر. مونار آراسنده غی
شاعرلر ایله محدثلر، طبقات و تواریخ کتابلرنده حرمت ایله
ذکر اولنمقده لردر.»

«اندلس» ده اوچنچی عبدالرحمن اوغلی ایکنچی حکم
(۳۵۰ - ۳۶۵) زماننده، عائشه بنت احمد لقر، طبی کبی شاعرلر
معلملردن مریم بنت یعقوب الفیضولی کبی هندسه، جبر و شعرده
ماهرلر یتشکن وقتده، مسلمان خاتون قزلریده (دورت دیوار
آراسینه حبس ایتولتوب) یاتمیلر هم بر ایرکک ذاتی کورسه لر
یالوق پوچاغی بلن یوزلرن قابلا میلر ایدی شول.

محررک شیوه سی بو اثرنی یازغانده تانارچدن ییگرهک
عثمانلی نورکلرینه یاقینراق بولغان. اثرده «مای کبی بومشاق»
دیگن موفقیتسز تشبیهلر «اخلاص ایله شادلاندم» کبی معنا
جهتدن توغری بولماغان ترکیلرده اوچری. لکن اثرنگ وقتنده
اجرا ایتکن تاثیرسن ایسکه آغانده بو مساهله لرگنه عفو
ایتولتوراکدر .

بر بل، (نیچه نجی بل ایکنی خطرمده یوق) اورنپورغ
جمعیته نگ «کتبخانه غه نیندی کتابلر آلیق، قاسی کتابلارنی
یاراتاسن؟» دیوب یاصاغان آنکیتنه جوابده هر کمنگ جدولنده
ایک الک «سلیمه» یازغان ایدی .

یوق ایدی. آنک فرشته وی پاک جانی، الهی بر جلی کوته ایدی.
آزابلانه ایدی مسکین!.. اول اوزاق بیک اوزاق آزابلانیدی.
یوزینه ٹولم آقغی چققان ایدی، ایه کلری دنیا بلن باحلمه شه
باشلاغان ایدی ایدی. نه نه، نه نه تهرزه قرینده غی، نه لله بره
پارقانمی پوصوقته بر «جلی ایه سی» قارادی..

حلسزبوره گنه «امید» کردی... اول طوردی ابرقاراشده
نیندی معجزه!... اول «جلی ایه سی» «سلیمه» نی اوقوتقان بر
طوتاش ایدی.

«خاتونلرنک خدمتلی آشاب، اجوب، کینوب توزه نوب،
ضیافت و طوبلرغه یورمکدن عبارت اولمادیغی کبی دورت دیوار
(استینه) اچنده حبس ایدلنوب طورمقندن عبارت دگلدر.
بلکه آنلرغه یوکلانمش خدمتلیر- دنیاده ایک کیره کبی،
آخزنده ایک ثوابلی بر خدمتدر. ایرلرنک کوکللرینی
یورته باغلاب قومق، نی قدر جان ایه سی بولسه ده، بارسینک
مجتلرینی اوی اچینه جیوب طومق، شول اویده بولغان خاتون
وظیفه سیدر. یورت آناسی ایله قورت آناسی بر مثالده در. موندن
باشقه دنیاغه کیلگان و کیله چک بالارنی الله تعالی احسان ایتکن
سوتلری ایله رزقلاندرب، و نه نلرینی تریه ایتمک خدمتی آنالرغه
یوکلاندیکی کبی کوکللرینی و جانلرینی تریه ایتمک، اسلام ادبلی،
ایله ایدلندرمک هم آنالر اوستنده در. مکتبکه یوروب تریه آلورلق
باشکه یتکانگه قدر هم خلقلرینی گزئلندرمک حقنده اجتهاد ایتمک
بورچی ده آنلرده در. لکن عادتی بورچلردن اولیچه دنیا و آخزنده
صورالنه چق بورچدر.»

آدم؛ مادیات و معنویاتدن تشکل ایتکن بر مخلوق. آنک
انسان بولووی ایچون مادی و معنوی آرق لازم یعنی ته تی
و جانینی طوبدررغه کیره ک.

آنک بختیار بولووی «جان آغی» نده. اول آرق: ادبیات
شعر موزیقه بدیهه изящество لردن عبارتدر. اخلاق ذمیمه
بر طویاسلقدن باشقه نرسه توگلدر. روحانی آرق (شعر موزیقا
صنائع بدیهه) ایسه روحنی صافلی جووا پاکلی نزاکتکه ایله؛
ناچار اشتهکی یه مسز افعال و شیلردن شول نسبتده چیرکاندره
جیره ندره و نفرته ندره در.

بر شاعر: «دنیا مثلث треугольник اولوب ضلعلری ده
خاتون موزیقا ادبیاتدر» دی. موزیقا شعر ادبیات خاتونک
اختلاطلندرغنه حاصل بولا. خاتون بلن ایرنگ مادی عالمده بر
تورلی روحانی عالمده ایکنچی تورلی بر برینه تمام مخالف (کیروسنجه)
ایکی تورلی مناسبتلری بار.

مادی مناسبت: مونسنده ایر خاتونغه تاثیر ایتوب خاتونده

متمدل بر فکر تلقی ایتدیگی ایچون بو اثر اینک ایسکیلیک طرفدارلرینی ده قورقماغان. واقعا اول وقتده یازلغان بر تالیف شولای بولووی طبیعی ایدی. کوبکینسکی. (اورنبرغ)

اواره: بو مقاله نی «سلیمه» نی بازوجی غه ییاروب کورساتنک وباصوباصماو حقنده فکرینی ده صورادق. شوشی مر اجتمیز که قارشى آنک طرفندن بیرلگان جوانی ده اوشبو اورنده هیچ اوزگرتعی باصامز. آنک بیرگان جوابی شوشی:

انتقاد مقاله سینی باصوباصماو اوزاختیار کرده، مینم طرفندن هیچ مانع یوق. «سلیمه» نی مین اوز قوممز آراسنده حکایتلر ورومانلر یولینی آچوقصدی برله ترتیب ایتامدم، مین حکایت یازو ورومانلر ترتیب ایتو یولی برله بارونی اوزمه مسلک ایتوب آلمان بر کشی ده توگامن، اوز قاشمده یک اهمیتلی و یک عالی بر ایکی توری معنوی وروحانی مقصودم باریدی، شول مقصودلر مین یرینه یتشدرر که سبب بولمازمی دیب مین شول «سلیمه» نی همده آنک نیکده شی بولغان «اسما» نی یازدم. شعریتدن معنادن یالانچ بولغان جمله لرنک هر بری شول مقصودلر مین حاصل قیلو یولنده ارتکاب ایتولگان نرسه لر.

یار ایچون اغیاره خدمت ایتدیکم عیب اولماسون بر گل ایچون باغبان مک خواره خدمتکار اولور.

موندن باشقه «سلیمه» برله «اسما» مینم یاش وقتلرنک یادکارلری همده ایچمده کی زار، موگرمی، حسرت قایغولر مین اورتاقلاشقان سردشلمدر، شول اثرلر ده («اثر» اسملرینی بیرو یاراماسه، شول نرسه لر ده) بولغان کیمچیلکلرنی کورساتوجیلر که قارشى سوز سوبله ونی آرتق نرسه حساب ایتم. نی قدر طریشوبده «لیلی» ننگ کیمچیلکلرینی «مجنون» که کورسه ته آلمانلر ایدی. مین ده شول مجنون قیلندن بر کشی.

غافل بن عبدالله.

چغا جیللر قوبا داوول. کونارله اوپورمه.

اوپورا باقچه ده ایکی قسم آغاج. برسی یا کا اوپورتلغان توبله نه باشلاغان بهش اوسمر آغاجلر. ایکنجیسی طامسارلن نه لله قایلرغه جه یگان متکبران اوپورغان ایمه نلر قاراملار شوندى یغاچلر بولار داوولنی سیزمیلر ده: اوزلرینک مخصوص ذکر تسییحلر نده اما اوپورمه قوتی توبی نقوب یتمه گان آغاجلر نی قوتاره. ادیقاقر باشلانغاندن بیرلی اوقوب ادیقاقر بله ن برگه اوسوجیلر یا که متناسباً باروجیلر توبلی نیگرلی اساسلی بولوب معیشت دولقونلرینه محیط تاثیرارینه بیرلمی بلکه اوز فکرلرینه ایهرته لر. آلاز هیچ بر وقتده сенсация غه بیرلوب کینمار؛ ییلگیلی بر اساس принципъ طوتالار. بار زمانه ننگ آکلی دولقوندن سانالوجیلر اوقوغانلر ده آلازغه وقتلی مطبوعاتده تاثیر ایتکن لکن اینک برنجی معروض قالدقلری دولقونده محیط یا که نیندی بولسه ده برر قوت طرفندن صادر بولغان ضربه ده بوللرن یوغالتورغه طورالر.

اثر ننگ اینک جانی نه رتکن نقصانی شول: ملیت ایچون جانن فدا ایته طورغان کیروی، بر پرسیان قزینه ثوبله نه. نی بولور ایدی صوگ محرر سلیمه نی تاتار قزی ایتوبکنه آسه. یوق پرسیان قزی! محرر موگا منفی تیپ ایتوب قاراسه یارار ایدی؛ لکن اول موگا مثبت بر تیپ و یاراقلی بر اش ایتدروب کورسه ته. نیشلیسنگ بلکه اول وقتده محرر «ملیت» نی باشقه توری آکلاغاندر شول! «مسلمانلر بارده ابراهیم (ع.م) ملتی!» نقطه نظرندن قاراسه پرسیان قزی ده بزنگ ملتدهش بولا شول! محرر افندی: «اوشبو صوگ زمانلر ده تاتار اسمی بتوب تورک اسمی دنیاغه چقمده در.» دی.

مونک حقنده مینم سوز که حاجت یوق. قایسی اسم دنیاغه چقغانی محرر که «زمان» نه یتکاندر ایدی.

بو اثر ایندی ایکنجی مرتبه طبع ایتولوب سانلوب بتهکن.

«شورا» اورنبرغده اورنبرغده بر موقعا ادبی، فنی و سیاسی مجله در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-Й СТРАНИЦЬ ОБЛОЖКИ
75 КОП., НА 3 И 4 СТР. — 50 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
Адресь: г. Оренбургъ, редакция журн. „ШУРО“

آبونه بدل: سنه ک ۱۶ صوم. آلتی آیلق ۹ صوم
اوج آیلق ۵ صوم برمه لوب ۱ صوم چیت
ملاکت که یللق ۲۲ صوم.

۱۰ نچی جلد ,, شورا“ ده غی بحثلر واسملمر

- آغابوف ۳۹۴-۴۳۶
 آقوبه مسلمانلری ۱۱۰-۵۱۰
 آقچورین - ابراهیم ۴۸-۱۰۸
 آقچورین - حسن ۲۳-۴۳۱
 آقچورین - محمود ۴۳۲
 آقچورینا محبوب جمال خانم ۱۸۲
 آقوشیرلک مکتبی ۳۷۱-۳۹۹-۴۶۵
 آلپاروف ۲۸۴-۳۷۵-۳۸۱
 آلتی شهرتورکلری ۵۲-۱۰۹-۲۲۲-۳۴۵-۳۶۷-۳۸۹-۴۱۴
 آنا تلی آقچچی- کتاب ۴۹۴
 آنارمزغه هدیه - کتاب ۴۹۴
 آوروپا مدنیتینک ضرری و فائدهسی ۱۴۷-۱۶۹-۲۰۰-۲۵۴-۲۹۳
 آی و یولدز ۴۴۹
 ابجد ۳۳۶
 ابراهیم کمال ۳۲۱-۴۲۱-۴۴۶
 ابن بطوطه سیاحتی- کتاب ۲۰-۹۳-۱۸۸
 ابن حجر ۲۲۴-۴۲۵
 ابن خلدون ۴۹۱
 ابو بکر- خلیفه ۱۶۹
 ابو بکر دیوایوف ۳۲۴
 ابوالحسن الاشعری ۸۴-۲۶۷-۲۸۹
 ابو حنیفه ۳۰۸-۴۲۳
 ابوالعلاء المعری ۴۴-۳۷۵
 ابواللیث مروی ۲۲۹-۲۷۷
 اتحاد اسلام ۵۰۰-۵۰۴
 اتفاق و دوستلق ۲۸۵ ۵۰۰
 اجتماعی مسئلهلر ۱۰-۲۶۹-۳۷۲-۴۹۱-۵۰۰
 اجماع امت ۲۱۴-۲۱۵-۳۷۸
 احتیاط ظهر نمازی ۴۰۴
 احمد تاج الدین ۶۳-۱۵۴-۵۰۷
 احمدجان مصطفاای ۱۶۵-۱۸۰-۴۷۸
 احمد سردار ۳۶۰-۳۸۴
 احمدشاه ساطانی ۳۰۱-۴۷۷
 اخلاقی بختلر ۳۳۱-۴۳۷
 ادبیات ۱۱۸-۳۱۱-۴۳۰-۴۴۵
 اذان ۲۲-۲۲۴-۳۰۲-۴۲۳
 اسلام دینی ۱۰۰-۱۲۸-۱۹۵-۲۱۷-۲۳۴-۲۸۹-۲۹۲-۳۴۲-۵۰۰-۴۰۳-۳۶۶
 اسلامده خاتونلر حقوقی - کتاب ۴۹۳
 اسماعیل دین محمد ۳۶
 اصلاحات اسلامیری- کتاب ۱۸۹
 اصمعی ۲۵-۴۹-۱۱۷
 افتراق حدیثی ۵۱۲
 اکفار مسئلهلری ۲۸۶-۴۱۷-۴۲۷
 امتحان پروغراناسی- کتاب ۴۹۴
 املا مسئلهسی ۲۶-۵۸-۱۰۳-۱۰۷-۱۲۶-۱۳۱-۱۵۵-۱۶۲-۵۰۲-۴۸۷
 انتقادلر ۱۸-۸۶
 اوشکرو ۵۷-۲۰۴-۳۳۵
 اوقو- تعالیم و تریه ۱۸-۴۰-۶۶-۹۲-۱۱۴-۱۸۷-۲۰۷
 ۲۳۲-۲۶۳-۲۸۳-۲۸۴-۲۹۵-۳۰۶-۳۱۰-۳۲۹
 ۳۵۴-۳۸۰-۳۹۹-۴۰۱-۴۱۲-۴۵۰-۴۵۲
 اوینلر ۴۷-۶۹-۱۱۴
 اهل سنت و جمات ۲۶۶
 اهل الله بن خیرالله ۳۲۴
 ایشانلق - مریدلک ۲۵۷-۲۸۵-۳۰۴
 ایمان و کفر مسئلهلری ۲۸۶-۴۶۷
 ایوالونسیه ۱۰۲
 بابر خان ۲۴۵
 باشقردلر ۳۴۸-۳۷۶
 بالار حقنده بختلر ۶۹-۱۳۵
 بالاوز ۳۵
 بخارا ۳۴۱
 بغداد ۴۲۷
 بلغار تورکلری ۷۰-۱۱۸
 بهائیلر ۲۱۳
 بهرام بیک ۳۹-۸۱-۱۰۳-۲۰۶

- بانشلا میزیم ۵۰۴
 یلله بازاری ۱۷۴
 پراوا قاتسیه ۷۱؛
 په سته لوژی ۴۸۹
 تاتار ۷۰-۲۴۶-۱۰۱-۲۹۸-۳۳۹
 تاریخ غه متعلق بختلر ۱۲-۲۶۸-۳۲۷
 تذکره دولتشاهی - کتاب ۲۰۵
 تریه («اوقوم» دیگان سوز قارالسون)
 ترجمه هالدر ۱-۲۵-۷۳-۲۰۵-۲۴۱-۳۱۳
 تعصب ۳۴
 تل و شیوه بختلری ۶۲-۱۲۰-۱۲۶-۱۰۱-۱۶۲-۱۹۵-۲۴۶
 ۳۲۵-۴۷۱-۵۷۰-۳۸۹
 تله لکر ۲۳۶
 تورکستان ۱۰-۱۳-۵۳-۸۲-۱۲۶-۱۸۴-۲۲۹-۲۵۵-۲۷۳
 ۲۷۹-۳۱۸-۳۲۲-۳۸۹-۳۹۴-۴۴۷-۴۶۹
 تورکک - تورکک ۵۳-۷۰-۲۵۵-۲۹۲-۳۰۵-۳۴۵-۳۶۷
 تورکان ۲۲۶-۲۷۴
 تورکیا دولتینی بولو ۴۱۵
 تولستوی فکری ۹۱
 تیمور علی میرولیف ۱۹۹-۲۸۶-۳۰۳-۳۰۴
 تیرتیوس ۳۷۹
 بدات العا جزین کتابی ۱۸۱
 جینلک ۴۸۴
 جماعت نمازیه خاتونلرنگ بارولرینه رخصت - کتاب ۴۲
 تجنازه دماسی ۲۳۴
 جمهوریت ۱۶۱-۱۶۲-۳۲۶
 جمال الدین افغانی ۴۶-۲۱۵-۳۱۳-۳۳۳-۴۶۱-۳۸۶-۴۰۹
 ۴۳۳-۴۵۷-۴۸۱-۴۹۷-۵۱۳
 جمعیتلر ۲۰۰
 جمعه نمازی ۲۲۴-۴۲۳
 جوامع الکلم شرحی - کتاب ۱۸۹
 چنگیز نامه ۴۸
 چوقوندرلغان تاتارلر ۴۳۹
 چین مسلمانلری ۴
 حافظ شیرازی ۲۰۲-۲۸۵-۴۲۶
 حبیب زینی ۳۱۲-۴۳۱
 حجازده عربلر و تورکر ۴۴۳
 حجرا سود ۴۰۳
 حرث آیداروف ۲۵۷
 حریت شعری ۲۳۹
 حسام الدین ولیف ۲۸۳-۳۲۸
 حسن الله ۲۲-۴۰۵-۴۲۲
 حسن پونا ماروف ۲۲-۲۲۴-۳۰۲-۴۲۳
 حسین مقصودف ۱۴-۳۰-۱۳۹
 حفظ صحت و خسته لککر ۴۰۰
 حق، حظ، حقوق ۲۸۰-۳۱۹-۳۹۲
 حکومت آماشنو ۱۴۴-۱۶۵-۱۸۶
 حکومت و دولت ۱۶۱-۳۲۶
 خاتونلر، قزلر ۳۳-۴۷-۹۴-۱۱۹-۱۳۶-۱۶۲-۲۲۱-۲۳۵
 ۲۵۱-۲۵۵-۲۶۲-۲۷۷-۲۹۹-۳۰۳-۳۰۴-۳۰۷
 ۳۵۲-۳۷۸-۴۲۰-۴۷۱
 خارق عادتلر - کراملر ۲۲-۲۹-۱۳۸-۳۱۰-۳۵۳-۳۵۵-۴۰۴
 خان سراپی - باقیچه سراپده ۴۷
 خان مسجدی - قازانده ۴۷۴
 خرافاتلر و همملر ۱۲-۵۶
 خواجهر (سیدلر) ۴۱۴
 خوارج ۳۱۷
 خیام ۴۳-۸۵-۲۶۳-۳۰۶
 داروین ۴۸۳-۴۹۷
 دولتشاه ۲۰۵
 دینچیلر و ترقیچیلر ۴۶۸
 دین درسلی - کتاب ۱۸-۴۰-۴۲-۶۶-۸۶-۱۱۰-۱۳۵
 ۱۵۸-۱۷۶-۲۰۲-۲۴۷-۴۰۵
 دینلر حقیقه نظریات ۱۰۰-۱۲۱-۱۴۵-۱۷۱-۱۹۳-۲۱۷
 دینی و اجتماعی مسئلهلر ۷-۲۲-۲۸-۳۲-۵۲-۶۴-۶۶-۷۶
 ۸۴-۹۷-۱۲۸-۱۹۵-۳۴۲-۳۴۹-۴۰۲-۴۷۸
 ربا مسئلهسی ۸-۷۶-۹۷
 رحمان بیردی داملا ۴۶۱
 رحیم جان آتایوف ۲۰-۴۲-۶۹-۲۴۷
 روحانلیق مسئلهسی ۱۸۳-۳۶۶
 روح تریهسی و روحی حاللر ۲۶۹
 روسچه اوقو ۲۹۵
 روسو ۴۸۳-۴۹۸
 رؤف مظفری ۱۳-۸۴-۱۲۸-۱۸۵-۴۴۸
 زرداشت ۴۶
 زکات - کتاب ۱۸۹-۴۰۸

- زکات مسئلہ سی ۹۰-۳۳۵
 زنجشیری ۱-۲۱۳-۲۳۱-۴۰۴
 زنار ۵۱۱-۴۲۷
 زین اللہ حضرت ۲۱۶-۴۹۴
 سرورالدین بن مفتاح الدین ۰۲-۱۲۳-۱۴۷-۱۷۳-۱۹۵-
 سلیمہ - کتاب ۵۳۸
 سیاحت ۱۷۵-۲۹۷
 سیاست عالمندہ - کتاب ۴۳۰
 سید شریف احمد ۲۳۱
 سید علی الظاہر ۲۶۳
 سویم نیکہ ۳۴۹
 شا کر مختاری ۲۳-۴۳-۷۵-۱۰۶-۲۶-۱۶۴-۱۹۱-۲۱۲-۲۱۳-
 ۲۴۰-۲۷۲-۲۸۶-۳۳۲-۳۳۳-۳۳۵-۴۵۵-۳۸۱-۴۴۶-۴۷۶-
 شامل ۳۷۲-۴۰۰-۴۶۷
 شجرہ تورک - کتاب ۴۸
 شریعت اسلامیہ اساسی - کتاب ۲۱۱-۴۰۸-۴۹۳
 شہاب الدین ۳۲۶-۴۷
 شہرستانی ۷۴
 شیعہ لر ۳۱۸
 صادق ۶۳-۱۹۰
 سابلولر و خاتونلر ۱۶۲-۲۶۲-۳۰۳-۳۰۷
 صدقہ لر ۳۲۸-۳۳۴-۳۳۵
 صدیق حسن خان ۲۶۱-۳۸۷
 صناعت ۳۳۴
 صنعت اللہ بیکبولاط ۸۹-۱۱۳-۱۳۸-۱۶۰-۱۷۸-۲۰۴-۲۴۹-۳۲۴-
 صوغش حقتندہ قنی محاکمہ ۱۳۳-۳۰
 ضیاء برمکی ۴۴-۱۳۴-۱۶۵-۲۹۱-۳۲۷
 طب مکتبہ لر ۳۶۵
 طریقہ محمدیہ ایہسی ۵۱۲
 طارف بورناش ۳۳۶
 عالم و عالملر ۲۲۹-۲۶۰-۲۹۸-۴۷۲
 عالیہ - مدرسہ ۷۱
 عائشہ رض ۳۰۷
 عبدالاحد غفاروف ۱۲۶
 عبدالحمید سلیمانی ۱۱۵-۲۱۱-۲۲۲-۲۵۳-۲۷۹-۳۰۱
 عبدالحمید المسلمی ۱۱۵-۱۳۰-۲۱۱-۲۲۲-۲۵۳-۲۷۹-۳۰۱
 عبدالحنان اورزای ۴۰۴-۴۶۵
 عبدالرحمن سعدی ۳۳۱-۳۵۴-۴۸۹-۵۰۴
 عبد الرحیم قاری ۲۳
 عبدالرشید قاضی ۲۸۸-۳۳۶-۴۳۲
 عبدالقادر ۲۴
 عبدالله بوبی ۹۱
 عبدالله مظفر ۲۴-۴۹۶
 عبدالودود آخوند ۴۱۹
 عبرتلی سوزلر ۱۴-۳۳-۶۲-۶۶-۱۲۳-۱۸۶-۲۳۵-
 عثمان رض ۷۰-۲۲۴-۴۲۴
 عرب نلی ۲۲۵
 عربلرنگ قز بالالرنی اولدرولری ۱۳۳
 العروۃ الوثقی مقالہ لر ۳۰۷-۴۸۴-۵۰۵
 عفت طوتاش شعرلری - کتاب ۲۰
 علاء الدین خدایاروف ۱۸۸-۲۰۹-۲۲۳
 علی رض ۲۲-۳۱۷
 علی جان تیرشقای ۱۹۸-۳۹۷
 عمدۃ الاخبار - کتاب ۴۸
 عمر بن عبدالعزیز ۱۷۰
 عمرلر ۲۵۰
 عیاض عبداللین ۱۸۰
 عید نمازندہ بدعت بر اش ۳۳
 غرائیق قصہ سی ۱۱۶
 غزتہ لر ۲۱۱
 عییدن خبر بیرو ۳۱
 فاتح کریمی ۶۳-۲۶۴
 فامیلیہ لر ۱۶۲
 فتوالر ۳۰۳-۳۲۸
 فخر تخرت اللین ۲۸۴-۳۰۶
 فرعون ۲۶۲
 فریدون ۲۶۱
 فضولی ۲۱
 فطرہ صدقہ سی ۳۳۴
 فکر ۲۰۶
 فہرس ۲۱۳
 فیدراتسیہ ۳۹۴
 فیلڈشرلک مکتبی ۴۶۶
 قازاقلر، قرغیزلر ۱۵۲-۳۷۹
 قازان ۴۹۵
 قاضیلق مسئلہ سی ۳۰۸-۳۲۲

- قبلہ - کعبہ ۴۰۳
القبلة - جریدہ ۳۴۳
قبر نرگہ متعلقہ بحثار ۲۲ - ۳۶۸
قتای نگ کیلہ جگی ۶
قرآنغہ متعلقہ بحثار ۲۱ - ۱۲۲ - ۲۱۳ - ۳۱۷
قربان ۳۳۳
قلنسوة مجوس ۴۲۷
قورلتای ۳۲۲ - ۴۶۲
کاظم بک ۲۴۱
کامل کریم ۲۶۹ - ۳۴۲
کتاب و کتابلر ۷۱
کتبخانہ لر ۲۸۲
کشاف تفسیری ۱ - ۲
کروان سراي ۱۶۸ - ۴۵۴ - ۴۷۴
کرہ شینلر ۳۹
کدستان - کتاب ۲۹۵ - ۴۹۳
کورہ زات مکتبی ۵۷
کون کورو و عمر سورو ۴۰۰
کینیماتوغراف ۶۹
کیوملر ۱۰
گیرمان و کرمان ۷۰
ماروزوف ۱۴ - ۳۰
محا کمة اللقتین - کتاب ۱۹۰
مجراب ارشاد لری - کتاب ۲۲۶
محفوظہ مقصودوا ۶۳
محمد علیہ السلام ۱۱۶ - ۵۰۷
محمد حنی ۱۹۹
محمد شا کر فیضی ۲۱
محمد صلاح اژدانوف ۲۱۴
محمد عا کف افندی ۴۹۹
محمد عبده ۳۸۶ - ۴۱۰ - ۴۵۱ - ۴۹۹
محمد کمال مظفروف ۲۴۶ - ۱۹۷ - ۳۴۹ - ۳۷۷ - ۴۰۱ - ۴۵۵
محمد یوسف دیبیردیف ۱۸۴ - ۲۸۱ - ۳۰۳ - ۳۲۷ - ۳۵۲
۳۷۹ - ۳۸۸ - ۳۹۴ - ۴۷۲ - ۴۵۶
مدرسہ لر - مکتبیلر ۱۸۷ - ۲۳۲ - ۳۰۶
مذہبلر ۲۶۵ - ۲۸۹ - ۳۱۷ - ۳۴۲
مرجانی ۹۷ - ۱۷۰
مستورہ نگ سؤال لری ۳۸ - ۹۴ - ۱۱۹ - ۱۹۱
- مسجدلر و خانونلر ۳۳ - ۱۲۶ - ۳۵۲
مسکاو اسپیزدی ۲۱۵ - ۳۷۸
مسلمانلرغہ عائد بحثلر ۲۱۴ - ۳۷۸ - ۵۰۰
مطبوع اثرلر ۹۳ - ۳۳۳ - ۴۵۳
معتزلہ لر ۳۴۲
المفید - کتاب ۲۴۶
مقصود العلی ۲۲ - ۲۰۴
مقصود دوفار شجرہ سی ۱۳۸
المقنع ۲۹
ماتلر نگ انقراض لری ۳۷۲ - ۴۹۱
مورہ ونلر ۳۹۷
موسی جارالله ۱۰ - ۲۱ - ۸۱ - ۱۰۰ - ۱۸۹ - ۲۱۱ - ۲۹۳ - ۴۰۸
میر محسن ۲۶۰ - ۲۸۰ - ۲۸۶ - ۳۱۹ - ۴۰۷ - ۴۲۰ - ۴۶۱ - ۴۶۱
میر محمد کاروکوف ۴۳۹
میسینو نیرلر و تانارلر ۴۳۹
نظر خواجہ عبد الصمد ۲۵۶ -
نعمت الله حکیموف ۱۵۷
نقی و اثبات ۱۵۲
نکاح و طلاق مسئلہ لری ۲۸۷ - ۳۴۹ - ۴۱۷
نماز مسئلہ لری ۴۳ - ۶۴ - ۲۳۴
نوائغ الکلم - کتاب ۴ - ۲۰
نور احمد اشمیمیف ۱۱۷
نورالیقین کتاب ۱۱۶ - ۲۲۵ - ۴۲۳
نوشیروان یاوشف ۱۴ - ۵۶ - ۱۱۰ - ۱۵۴ - ۱۷۶ - ۲۰۷ - ۲۲۴
۲۳۰ - ۲۴۵ - ۲۴۷ - ۲۷۲ - ۲۹۳ - ۲۹۸ - ۳۲۵ - ۳۴۸
۳۷۰ - ۳۹۲ - ۴۱۵ - ۴۱۹ - ۴۵۰ - ۴۵۳ - ۴۶۵ - ۴۸۷
نیل یلغسی ۲۶۲
وصاف الحضرة - کتاب ۳۶۵
ولی محمد ترجمانی ۲۷۲
وولتر ۴۸۳ - ۴۹۸
وہایبلر ۴۹۹
ویرخورال حال لری ۳۲۷
ہشام بن عبدالملک ۲۲۴ - ۴۲۲
یاشلک زمانی ۴۵۳
یعقوب بک ۵۵ - ۱۰۹ - ۲۲۲
یفہک قورتنی ۱۷۴
یہودیلر ۳۷۳

لذت تابمادم

كوب عمر گیزدم جهانده

ایما لذت تابمادم

ته ولذت تابمادم نیک؟

چونکه «وجدان» صاتمادم

«ایله» که اینگن دورت کتاینک

همه سنده حقلادم

ایما احکام «قرآن»غه

چن «صدافت» صاقلادم

علی آقیردین «چیستای»

کوتهم:

کوتهم یورهك باطرلارچا قیملداوك

کوتهم کؤکل اورلقغا چیکلمهوك

کوتهم موبن فامط کیب چیکلگهنگ

کوتهم آیاق آرتقه تابا چیکنمهوك

کوتهم تلهك قاچان قبول ایتلگهنگ

کوتهم امید پلانلارنی جیمرمهوك

آلار بولاسنی باری؟

کوتهم نه نه شولارنی

عبدالحنان اورزای

طش فهرسی

(رقبله عدلرنی کورسه تهلر)

آثارده بر یا گلشنی توزه تو ۸

آقچورینا بدرالحیات ۱۱

آقمللا شعراری ۲۰

ابن بطوطه سیاحت نامهسی ۱۲

ابو اللیث مروی ۴۱

احمد جان مصطاقای ۹

احمد شاه سلطانی ۱۰

اشعار عربیه ۱۰

اهلا مسئلهسی ۱۹

اوی آیتیکاسی ۴

ایشهك و خواجه ۱۹

بابا گز ماقانا ۱

طاشماق ۱

تخمیس ۲۱

تیمور علی میر ولییف ۲۰

توبان حضرت ۵

چن مزاح ۱

حسن شاهمردان ۴ - ۱۲

حسن - قزلبجاری ۳

حکایتلر ۸

خلیل یادکاری ۵

دوستلرغه ۱۱

زنجشیری کتابلری ۳

«سارت» سوزی ۸

شا کر مختاری ۲۰ - ۲۱

شریف و نورلی نرسهلر ۲

صابر جان شا کر جان ۲ - ۴ - ۷ - ۸

صابر عبد المنوف ۸

صفا قاری ترجمه حالی ۱

ضیالی دن آنگ عبرت ۲

عبدالحنان اورزای ۱۱ - ۱۳

عبد الرحمن ۱۰

عبد الصابر اورزای ۲۰

عبدالله بیگی ۱۱

عبدالله صابروف ۹

فخر رازی تخفة المین ۱۲

کاشف قورماشوف ۲۰

کرآمانلر: خازق عادلر ۹ - ۱۰

کمال مقصودف ۷

کونسر بابا ۹

کیره کلی بر ایضاح ۶

گیرماتنگ اسلامغه قازاشی ۲

محمد سلطان سرماتوف ۸

محمود بدیلنی ۲

مرحانی ۶

مطبوعاتییه قوللانورغا تیوشلنی سوزلر ۱

مطیع الله قورماشوف ۸

منصور آقباشوف ۸

مکتوبلر ۱۲

میر محسن شیر محمد ۳

عمت الله کوزده بابوف ۱۰

نوشیروان یانوف ۳ - ۱۹

یاگا چشمه ۹

یعقوب حضرت حقنده ۳

«وقت، نشریاتی»

۵۸ - ۵۶۰ -	ملت و ملیت
۵۶ - ۵۴۵ -	مر توری یوغوشلی آغزورلر
۵۶ - ۵۶۰ -	آلباوتلر زمانی
۵۴ - ۵۱۵ -	ترویسکی علماسی
۵۴ - ۵۳۰ -	الفبا حقیده
۵۶ - ۵۴۵ -	تاتار ادبیاتی حقیده
۵۲۰ - ۵۲۵ - ۲	شیخ زین الله حضرت ترجمه حالی
۵۲۴ - ۵۶۰ - ۳	حکایه لر تورکومی شریف کمال
۵۱۴ - ۵۸۰ - ۱	آقچارلاقلر
۵۱۰ - ۵۲۵ - ۲	ابو کیمناستیکسی
۵۱۰ - ۵۲۰ - ۱	یازو اورنه کلری حسن علی
۳۵ -	مشق دفتری ۳ طاباقلی یوزی
	وقت اداره سنده گنه ساتولا طورغان کتابلر
	غنی بای
	علم معارف هنر و اختراع تاریخی
	تشریح علمنی باشلاب کم میدانغه قویندی
	فرانقلن بله علوانی حکمت علمنده نیلر جغاردیلر
	قتوغرافیه بله تصویر علمنی کملر جقاردی
	کیما علمنی کملر نیگرلدی
	دروس البلاغه
	میش
	اوشبو دیکابرنک ۶ سندن باشلاب «وقت نشریاتی» ننگ کتاب
	مغازینی نامنده مغازینن آچوب سودا ایتنه باشلادی. بونده دینی
	ادبی فنی و مکتب کتابلری جلب ایتولدی. صورتور ایچون آدریس:
	Оренбургъ, книжная торговля Издательства
	„ВАКТЪ“

کاغد و مطبعه اسپانی همده اش حقی غاینده کوتارلگانکه ساتولغان کتابلر آتجه سینه یاکی کتابلر باصوب بولماغانغه کوزده بو کوندن باشلاب وقت نشریاتی ایکی یوز پروسینت اوسته ساتولا جقدر.

پوچط	یاکی حقر	مصارفی
۵۸ - ۵۶۰ -	محمد عم.	رضاء الدین حضرت اثری -
۵۱۰ - ۵۲۰ -	۱ صوم	احمدی بای. رسمای -
۵۲۰ - ۵۴۰ - ۲		ابن عربی
۵۲۰ - ۵۴۰ - ۲		ابن تیمیه
۵۲۰ - ۵۵۰ - ۱		ابن بطوطه
۵۶ - ۵۳۰ -		رحمت الهیه مسئله سی
۵۱۰ - ۵۳۶ -	I	نصیحت
۵۶ - ۵۳۶ -	II	
۵۸ - ۵۳۶ -	III	
۵۸ - ۵۳۶ -		شاگردک آدابی
۵۸ - ۵۹۰ -		عائله
۵۸ - ۵۳۶ -		بالار اوچون واق حکایه لر درمند
۵۱۰ - ۵۴۵ -		تاریخ اسلام جیلر لر
۵۲۰ - ۵۲۵ - ۲		مختصر کیما II جز
۵۸ - ۵۶۰ -		ادیات اصولری. سعدی
۵۸ - ۵۶۰ - ۳		تل یاریشی
۵۶ - ۵۳۶ -		اویغه کیلگان فکرلر عمر القرائی
۵۴ - ۵۳۰ -		حیات و سعادت علا الدین عرفانق
۵۴ - ۵۳۰ -		یوز یل تلك عالم جان ابراهیموف
۵۴ - ۵۲۴ -		دیشگرده
۵۱۶ - ۵۹۰ -		آچلق پادشا لیونید آندریف
۵۲۰ - ۵۲۵ - ۲		تاتار ادبیاتی ننگ بارشی جمال الدین ولیدی